De vermakelijke spraakkunst

Jacob van Lennep

Heruitgegeven en met een nawoord door J. Noordegraaf

bron
Jacob van Lennep, *De vermakelijke spraakkunst*. (Facsimile-uitgave van de eerste druk uit 1865)
Nijgh & Van Ditmar, Den Haag 1985 (5de druk)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/lenn006verm01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

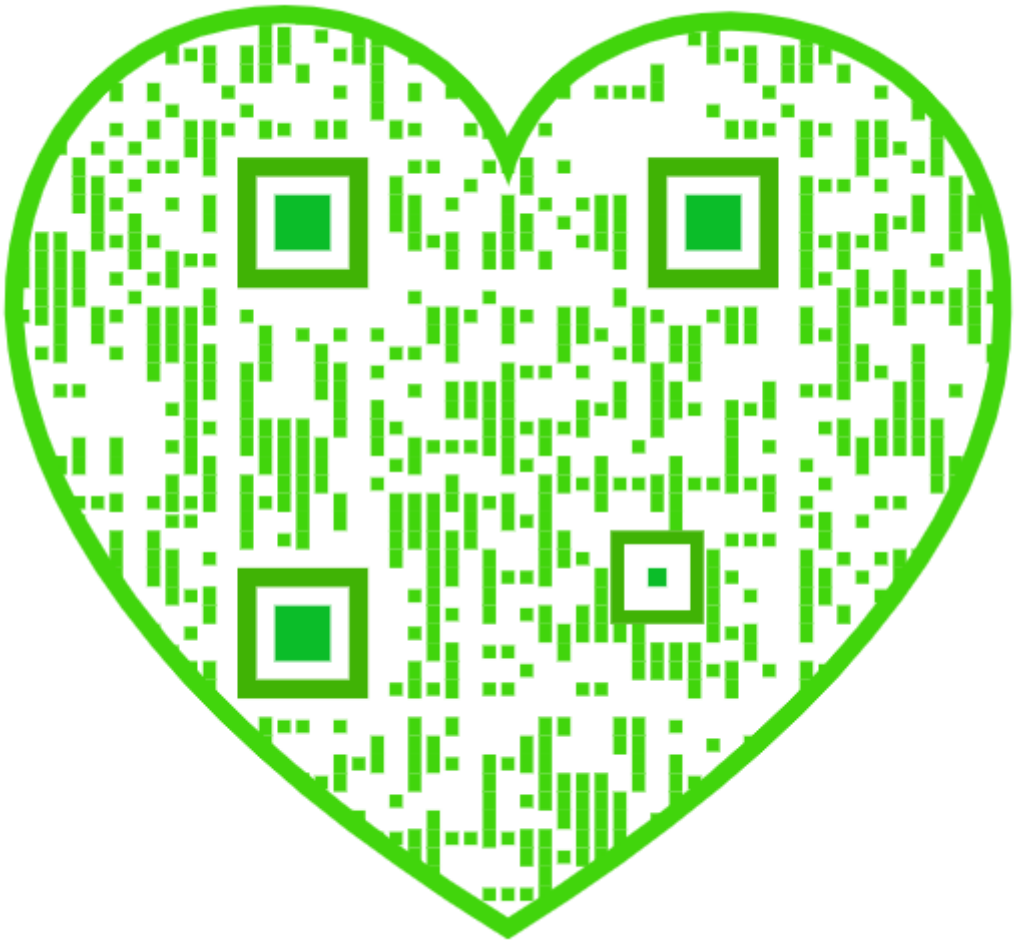

De Vermakelijke Spraakkunst.

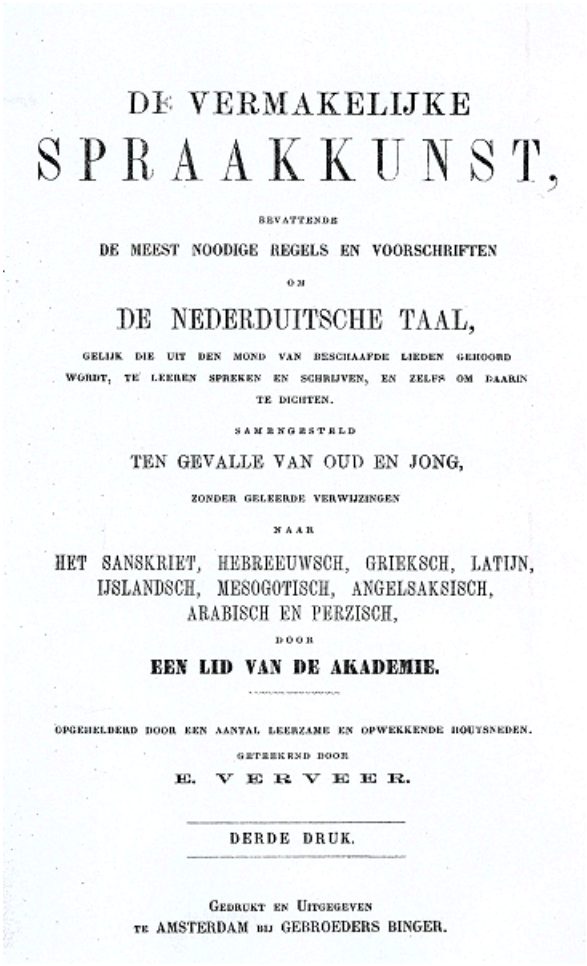

DE VERMAKELIJKE
SPRAAKKUNST,

BEVATTENDE
DE MEEST NOODIGE REGELS EN VOORSCHRIFTEN
OM
DE NEDERDUITSCHE TAAL,
GELIJK DIE UIT DEN MOND VAN BESCHAAFDE LIEDEN GEHOORD
WORDT, TE LEEREN SPREKEN EN SCHRIJVEN, EN ZELFS OM DAARIN
TE DICHTEN.
SAMENGESTELD
TEN GEVALLE VAN OUD EN JONG,
ZONDER GELEERDE VERWIJZINGEN
NAAR
HET SANSKRIET, HEBREEUWSCH, GRIEKSCH, LATIJN,
IJSLANDSCH, MESOGOTISCH, ANGELSAKSISCH,
ARABISCH EN PERZISCH,
DOOR
EEN LID VAN DE AKADEMIE.

OPGEHELDERD DOOR EEN AANTAL LEERZAME EN OPWEKKENDE HOUTSNEDEN.
GETEEKEND DOOR
E. VERVEER.

DERDE DRUK.

GEDRUKT EN UITGEGEVEN
TE AMSTERDAM BIJ GEBROEDERS BINGER.

DE VERMAKELIJKE
SPRAAKKUNST,
BEVATTENDE DE MEEST NOODIGE REGELS EN VOORSCHRIFTEN OM
DE NEDERDUITSCHE TAAL,
GELIJK DIE UIT DEN MOND VAN BESCHAAFDE LIEDEN GEHOORD WORDT, TE LEEREN
SPREKEN EN SHRIJVEN, EN ZELFS OM DAARIN TE DICHTEN.
SAMENGESTELD
TEN GEVALLE VAN OUD EN JONG,
ZONDER GELEERDE VERWIJZINGEN NAAR
HET SANSKRIET, HEBREEUWSCH, GRIEKSCH, LATIJN,
IJSLANDSCH, MESOGOTISCH, ANGELSAKSISCH,
ARABISCH EN PERZISCH,
DOOR
EEN LID VAN DE AKADEMIE.
OPGEHELDERD DOOR EEN AANTAL LEERZAME EN OPWEKKENDE HOUTSNEDEN.
GETEEKEND DOOR E. VERVEER.
DERDE DRUK.
GEDRUKT EN UITGEGEVEN TE
AMSTERDAM BIJ GEBROEDERS BINGER.

Geen Engelsch, Duitsch of Fransch,
Geen Russisch of Japansch,
Verwint in zwier of praal
De Nederlandsche taal.
Hoewel haar 't noodlot bant
In 't enge moederland
En zij haar schatten nooit
Naar buiten om zich strooit,
Hoewel haar ieder schrijft,
Al naar de wind hem drijft,
Haar, als een wassen neus,
Naar eigen gril en keus,
Verfonfaait en verdraait
- Hetgeen haar niet verfraait -
Hoewel schier iedereen,
Geleerde en brekebeen,
Haar ongepermitteerd
Mishandelt en verneêrt,
Toch blijft ze ons eerbiedwaard,
Toch, ons de liefste op aard; -
En wie, op dees - of andren - grond,
Tot heden haar zoo lief niet vond,
Ik wed, als hij dees Spraakkunst leert,
Dat hij geen taal zoo hoog waardeert.

Inleiding.

DE *Nederduitsche, Nederlandsche*, of, zoo als die ook wel genoemd wordt, *Hollandsche Spraakkunst* is de kunst om de Nederduitsche, Nederlandsche of Hollandsche Taal naar behooren te spreken en te schrijven.

Er zijn echter onderscheidene soorten van Nederduitsch, behalve die, aan welke wij hopen, dat gij, beschaafde lezers! na dit boek doorwandeld te hebben, de voorkeur zult geven.

Even als men, behalve 'Ciceroniaansch Latijn,' nog 'bastaard-Latijn, Monniken-Latijn,' en 'potjes-Latijn'[2] heeft, zoo heeft men ook, behalve "beschaafd Nederduitsch:"

Voorzangers-Nederduitsch,' hetwelk ontstaat door het bezigen van talrijke woorden en taalvormen, waarvan het dagelijksch gebruik afkeerig is, en met welke voorts nog gehandeld wordt als of men ze op een rekbed had uitgestrekt, bij voorbeeld:

'Mij ne dier ba re doch ter is met ha ren veel ge lief den echt ge noot en der zel ver veel be loo ven de kin de ren ee ne wan de linG gaan doen naar den naast bij ge le ge nen heu vel.'

'*Koffiehuis*-Nederduitsch', hetwelk ontstaat door aan

personen of zaken geheel andere benamingen te geven, dan die, welke hun wettig toekomen, b.v.: *ouwe heer* voor ‘vader:’ *splint, schijven, moppen, oortjes* enz. voor ‘geld:’ *een taaie* voor ‘een glas jenever’ enz.

‘*Fatsoendelijk*-Nederduitsch,’ hetwelk gesproken wordt door lieden, die zich verbeelden, bijzonder keurig en zwierig te zijn in hun wijze van zich uit te drukken. 't Is eene der verscheidenheden van 't ‘*vermakelijk*-Nederduitsch,’ en die zich vooral kenmerkt door 't gebruik van zoogenaamde (meest aan 't Fransch ontleende, doch dan nog deerlijk verminkte) bastaardwoorden.

‘*Vermengd*-Nederduitsch,’ dat ook *podding*-Nederduitsch zoû genoemd kunnen worden, omdat het, even als een podding, uit allerlei vreemdsoortige bestanddeelen is samengesteld, b.v.:

‘Het is *opvallend*, hoe deze juffrouw, *zachtaardig als zij zich voordoet*, niets anders is dan een *verkapte* Xantippe.’

‘*Jordaansch*-Nederduitsch,’ aldus genoemd, niet naar de bekende rivier in Palestina, maar naar zeker gedeelte van Amsterdam, waarvan de grachten en straten over 't geheel minder geurig en bevallig zijn dan haar namen schijnen aan te duiden. Voorbeelden van deze soort van Nederduitsch zijn:

‘Hij woont aan *gunne* kant van de *mart*. - *Degenige*, die je dat verteld *heit, heit et* mis. - 't Is *nietes*! 't Is *alles*!’

‘*Middel*-Nederduitsch’ (of ‘-Nederlandsch’) uitgevonden door de Heeren Alberdingk Thijm, Prof. De Vries, Prof. Jonckbloet en anderen; - doch daar hebt gij

nu, waarde lezer (en, zoo ik hoop, ook *in uw verder leven*) niets meê te maken.

‘*Wetgevend*-Nederduitsch’ zich kenmerkende door ineen-smelting der zinsneden, overmatig gebruik van voegen bijwoorden, onduidelijkheid en dubbelzinnigheid, b.v.:

‘Bij den vervoer van het gemalen graan van den molen zal de molenaar of *deszelfs daartoe door hem gemagtigde* knecht, op den rug, hetzij van het dubbel van het accijns-biljet, hetzij van het consent-biljet op de *hiertoe, en in het bijzonder wat het eerstgemelde biljet betreft, onder* No. 1 en *aldaar door de Administratie aan te wijzen* plaatsen, met zwarte inkt, in *volle schrijfletters*, vermelden’ enz. [Art. 22 van *wijlen* de Wet op 't Gemaal].

‘Indien een kudde beesten in vruchtgebruik buiten schuld des vruchtgebruikers *geheel verloren gaat*, is deze alleenlijk verplicht aan den eigenaar verantwoording te doen van de *huiden* of van derzelver waarde.’ (Art. 851 Burg. Wetb.)

‘Geringe en *dagelijksche* reparatiën zijn voor rekening van den huurder.’ [Art. 1619 Burg. Wetb.]

Alle, met geene aan den hals hangende en langs den grond slepende ijzeren kruisbouten voorziene losloopende honden zullen worden doodgeslagen [Ontwerp Jachtwet 1853].

‘*Wetenschappelijk* Nederduitsch.’ Wie het Iödium en zijn verbindingen nog niet kent zal, na het volgende te hebben gelezen, er ongetwijfeld een helder begrip van hebben:

‘Wordt joodzuur met geconcentreerd zwavelzuur verhit, dan ontsnapt er zuurstof en eenige *jooddamp*. De

jooddamp heeft een *eigendommelijke* reuk. Bij bekoeling worden er kristallen *geboren*, die een verbinding *daarstellen* van zwavelzuur en *jood-onderjoodzuur*.' [Zeker scheikundig leerboek].

'*Dagbladen*-Nederduitsch,' gelijk het ons dagelijks in korrespondentie-artikelen en advertentiën wordt opgedischt, b.v.:

'Voor de *hopelijk* zoo spoedig mogelijk *ook gemeentelijk* wegvallenden accijns op de brandstoffen zoude het zeer zeker niet *onwenschelijk* zijn, eene belasting op de honden te heffen. De *ontlasting van eerste levensbehoeften een noodzakelijk vereischte zijnde*, zal het *niet honden houdend* publiek door zulk eene nieuwe belasting ten zeerste gebaat zijn.'

'De *gezondheid* van H.K.H. de Prinses van Larifari is na HDz. bevalling derwijze *gevorderd*, dat *zij* niets te wenschen overlaat.'

'Een bewoner van het Schapenplein klaagt, dat de kinderen daar zulk een leven maken, en verzoekt de politie, *de kinderen* daar *te verbieden*.'

Bij Fopwat en Co. steeds *voorradig* de navolgende *soort wijn*. als, enz.

De Spraakkunst wordt gewoonlijk, even als een sinaas-appel, in vier deelen verdeeld, te weten:

I. *Spelkunst* (orthographie).
II. *Woordgronding* (etymologie).
III. *Woordvoeging* (syntaxis).
IV. *Klankmaatkunde* (prosodie).

Eerste boek. Spelkunst.

Eerste hoofdstuk. Van de natuur der letters.

DE *spelkunst* of *orthographie* is als de ondermeester op de burger- of de kweekeling op de gemeentescholen, en leert ons den aard en de waarde der letters kennen en de rechte manier om woorden te *spellen*.

> Aanmerking. Voor *spellen* wordt ook wel *spelden* gezegd, en dan kan men, op de vraag: ‘wie houden zich daar 't meest meê bezig?’ gepast antwoorden: Snijders en Naaistertjes.

Een naaistertje, dat het spelden op haar duimpje heeft.

De *vermakelijke* orthografie leert ons, de woorden op een verkeerde wijze te spellen. Wij geven daarvan het navolgende voorbeeld, zijnde een brief van een Leydsche dienstmaagd aan haar minnaar.

Lije de 7.10^{de} februwaarie 1864.

Liefe Jaanes!!!

As ik uwees Erst sach in het Kommeedies Pul, sei ik bei mein ijge das de man diek Hebbe mot. Vant ik foelden Oppeens dadt me gelukk er fan afhink ennen gefoel in me boessem dar ik mein gein reikenskap fan geive kon - En ik sij teugens mie fan prevester Koo-Bet das de jonge sei ik die me Leik ent Wat sijse ik' kenner wel die also knab binne sijse dan die dar En so sein we teens datwe op dad punt verskille fan menig en we satte in 't fenster en 't skeelden niet feul of we ware druit gefalle Liefe jaanes die nach heb ik geen 10 minuute geslaape en vatter meer opankompt, ik pin me neetlust kweid en wor al magerderder en maagerderder en asje me sag sou je meede Leiden mit me heppe en trein de kartelechster sei me nix soume hellepe sijse assen man.

Ik heb lang gedoch off ik je wel sou durrefen screive Vant sij ik jaanes sel denkke dassen astranteregge mijt mar dar 't nou fant jar Skrikkeljar is so Gaan ik me te waag. Vat dann ook vel 't weisten is as me sen Leeven lank geen nouwe Vreister vil sterfe so me liefe jaanes uwees ommen meijssie verleege bent bei geprek van beeter of slegter dan ik is 't nou je teit denk niet minn fan me omdadt ik deusen stapp doe.

Verprant assieblief dese briev asjem gleesen heef en ver-

ekskeseer de flekke as die sein veroorsaak dor me traane waarmede verblijve mittet hard nit mitte penn
Lieve Jaanes
uwe tod
de doot getrouwe
jans jeweetwel.

Bosch-Crip-tim.

Anstande Sundach is men Uitgansdach ik sel weise op de Oek fan de Ooch-lang se-Kerk Presys kertier Oover seuwene.

Om tot de orthografie terug te keeren, zoo hebben wij daarbij 't eerst te doen met de *letters*.

Men heeft onderscheidene soorten van letters, als:
Schrijfletters.
Drukletters.
Roode letters.

Aanm. Deze laatste zijn oorspronkelijk uit Haarlem, overeenkomstig het bekende rijmpje:

> Oud Haarlem blijft, in spijt van Duitsche ketters,
> De bakermat van *roode* en *zwarte* letters.

en de echte zijn ook alleen te Haarlem, in den ‘Gulden letterberg,’ te bekomen.

Chokolaad-letters,

Sinter-Niklaas- of *Banket-letters*, enz. enz.

aan welke laatste drie soorten voor 't oogenblik mijn jongere

lezers, even als de alias op het prentje, wel de voorkeur zullen geven.

De letters of *letterteekens* van het alfabet of a-b-c zijn de zichtbare teekens of vertegenwoordigers der klanken. Men zou daarom het alfabet kunnen noemen: ‘het gemeenebest der letters,’ wel te onderscheiden van ‘dat der *letteren*,’ waarover bij gelegenheid nader.

Die letters zijn zes-en-twintig in getal: en al moge de Heer G. Kuyper Hz. ook op blz. 3 zijner Spraakleer beweeren, dat dit nog vier te veel is, naar onze bescheidene meening behoorden er wel zes-en-twintig maal zoo veel te zijn; wij moeten voorloopig ons echter met den bestaanden voorraad behelpen. Om u, lieve lezer, die letters in 't geheugen te prenten, en tevens uw wetenschappelijke kennis te vermeerderen, had ik eerst gedacht, aan ieder daarvan een versregel vast te hechten, die u een belangrijk feit uit onze geschiedenis op een smakelijke wijze herinnerde. Doch onze uitgevers hebben zich hiertegen verzet, voorwendende, dat men hier te lande de geschiedenis niet anders dan *droog* behandeld wilde hebben: - wat zeker de reden is, waarom de meeste jonge lieden er zoo bitter weinig, en de meeste bejaarde lieden er zoo veel als niets van weten. - Wij hebben daarom in 's Hemels naam ons maar getroost de stof voor onze rijmpjes te ontleenen aan de oude fabelleer: het kan toch voor velen van belang geächt worden, daar niet geheel onkundig in te zijn: 't mocht hun anders gaan als met sommige heeren, die nog wel toongevers heeten in de letterkunde, en van de Grieksche en Latijnsche Oudheid met dezelfde verachting spreken als de vos van de druiven, die hem te hoog hingen.

A is Apollo, die Python verwon:
B staat voor Bacchus, te paard op zijn ton:
C is vrouw Ceres, godin van het graan:
D is Diana, die schijnt ook als Maan:
E is Euterpe, die speelt op de fluit:
F juffrouw Flora, getooid als een bruid:
G Ganymedes, de *page* der Goôn:
H blonde Hebe, hun schenkster zoo schoon.
I duistere Izis, heel deftig en stijf:
J gramme Juno, dat spijtige wijf.
K toont u Kadmus, dien strijder, zoo kloek:
L is Leander, die zwom als een snoek:
M is Minerva, zoo wijs en pedant:
N is Neptuin, met zijn vork in de hand:
O is Orion, zoo grimmig en fel:
P zwarte Pluto, de koning der hel.
Q is Quirinus, die Rome bewoont:
R moeder Rea, met torens gekroond:
S is Sirene, die zangster, zoo valsch:
T Terpsichoor, de godin van den wals:
U is Ulysses, zoo leep en zoo gouw:
V is Vulkanus, of Venus, zijn vrouw:
W... och! ik weet niet; het is Wat men Wil.
X is Xantippe, dat wijf vol bedril.
Y was bij de ouden geheel niet bekend.
Z is Zoïel: - de kritiek hoort aan 't end.

De letters worden onderscheiden in *klinkers* of ‘vokalen’ en *medeklinkers* of ‘konsonanten.’

De *klinkers* hebben het voorrecht, ieder op zich zelf te kunnen worden uitgesproken, zonder behulp van andere letters. Zij maken als 't ware de onafhankelijke leden van het alfabet uit, en, even als de onafhankelijke leden in de meeste vergaderingen, hebben zij verre weg de minderheid.

Aanm. De *klinkers* zijn vermoedelijk dus genoemd, om dat zij de grondstof leveren tot den bouw der spraak, even als de steenen *klinkers* tot den bouw van een huis; terwijl de medeklinkers de kalk of het cement zijn, dienende tot samenvoeging.

De klinkers, voor zoo verre zij namelijk in 't alfabet voorkomen, zijn niet meer dan zes: *a, e, i, o, u, y*.

Een jongen, die met de klinkers weet om te springen.

Dagbladschrijvers en huisschilders voegen er nog een zevende bij, te weten, de dubbele *i* of *ij*, die zij ook wel met de *y* schijnen te verwarren; althans wij lezen in koeranten en op uithangborden: *van Zuijlen, van Heijden, Montignij, Percij, Heijnsius, Verweij, Lijon, de Mornij* en dergelijke onmogelijkheden meer, in plaats van *v. Zuylen, v. Heyden* enz.

Een *medeklinker* is een klank, die, zoo lang hij op zich zelf staat, even als een oude vrijer, nergens toe dient en met

zijn figuur verlegen is. Hij kan niet goed gehoord worden zonder behulp van een klinker, en dan nog heeft de klinker het voornaamste aandeel in het voortgebrachte geluid.

Daarom zegt men van iemand, wiens stem in een vergadering vrij wat invloed heeft: ‘hij is een *vokaal*.’

De samenvoeging van vokalen en konsonanten wordt ook wel bij een echtverbintenis vergeleken, en dan is doorgaans de vrouw de *vokaal*.

Hierin echter onderscheiden zich de vokalen van de vrouwen, dat er naar evenredigheid vele *stomme* vokalen in de woorden voorkomen; terwijl men in de gewone samenleving niet dan bij uitzondering een vrouw of juffrouw aantreft, die *stom* is.

Met behulp der 26 letterteekens, die wij bezitten, schrijven wij die klanken, waarvoor wij geen afzonderlijke teekens hebben, en zoo verkrijgen wij de *klinkers*:

1°. *ae*, als in *vaers, waereld, paerel*.

2°. *ai*, als in *hair*.

3°. *aai*, als in *saai*, gelijk mijn jeugdige lezers deze lijst wel zullen vinden, eer zij aan 't end zijn,

4°. *au* of *auw*, als in *dauw, paus*.

5°. *aau* of *aauw*, als in *flaauw, gaauw*, wat *niet* rijmt op *kou* of *rouw*. De heeren De Vries en Te Winkel erkennen de *aauw* alleen in

6°. *ei*, als in *heir, meir*.

7°. *ei* of *ey*, als in *meid, gekheid, Leyden*.

8°. *eu*, als in *deur, kleuter*.

9°. *eeu* of *eeuw*, als in *leeuw, geeuwen* - stel dat uit.

10°. *ie*, als in *Mie, dier, schieten*.

11°. *ieu* of *ieuw*, als in *nieuw*, gelijk wij vertrouwen, dat onze leermethode algemeen zal gevonden worden.

12°. *ij* (of eigentlijk *ii*), als in *bijt, schijn*.

13°. *oe*, als in *koe, snoepen*.

14°. *oei*, als in *foei, moei* - welk laatste de kinderen doorgaans beweeren te zijn, zoo dra het leeren hen verveelt.

15°. *oi*, als in *oir* (afkomeling), *doir* (van een ei).

16°. *ooi*, als in *fooi, mooi* - gelijk dit boek.

17°. *ou*, als in *bout, kous, trouwen*.

18°. *ui*, als in *kuit, struif, kluiven*.

19°. *ang*, als in *bang, vangen*.

20°. *eng*, als in *kreng, engel*.

21°. *ing*, als in *ring, zingen*.

22°. *ong*, als in *tong, gesprongen*.

23°. *ung*, als in *klungelen*.

Aanm. De klinkers, van 19 tot 23 vermeld, worden *neusvokalen* geheeten, om dat men ze niet kan laten hooren, zonder er den *neus* bij op te trekken en een viesch gezicht te zetten.

Voorts de *medeklinkers*:

24°. *ch*, als in *ach! doch, lachen*.

Aanm. *Voorzangers* plaatsen de *ch* ook in 't begin van een woord of lettergreep, en schrijven *Christen, Chrestomathie, lig-chaam, kag-chel* (in plaats van *Kristen, Krestomathie, lich-aam, kach-el*); wat bij 't uitspreken een allerafschuwelijkst *gerog-chel* verwekt.

25°. *dj*, als in *djerrid, plantaadje, Madjaren*,

26°. *sj, stj* of *schj*, als in *sjerp, sjouwen. sjaal, meisje, kastje, vischje*.

Aanm. Een dozijn, meer of min, van de hier opgegeven klanken zult gij in de leesboekjes van wijlen PRINSEN, zoowel als in de Spraakleeren van Prof. BRILL of den heer KUYPER (om van andere werken van dien aard niet te spreken) vruchteloos zoeken: of zij ze met opzet dan bij ongeluk niet hebben genoemd durven wij niet beslissen. Wij zeggen dit geenszins om lof in te oogsten wegens de meerdere volledigheid van ons boek; immers zult gij, lieve lezer, in de genoemde werkjes weêr een menigte wetenswaardige zaken vinden, die in het onze niet voorkomen: eensdeels, om dat gemelde zaken misschien zeer nuttig, maar volstrekt niet *vermakelijk* zijn, anderdeels, om dat wij aan 't debiet

dier werkjes geen afbreuk willen doen, door ze na te drukken of na te volgen, maar integendeel bij den lezer den zucht willen opwekkcn, ze te koopen, ter opheldering en aanvulling van het onze.

Nog een paar opmerkingen betreffende de klinkers en medeklinkers.

Niet zelden worden klinkers, in de uitspraak, op eene vrij kluchtige wijze met andere klinkers verwisseld, in spijt van de - *rijkswetten*, had ik bijna gezeid; maar ik meen, van de - *taalwetten*, waarmede die andere niets gemeens hebben.

Zoo hoort men b.v.:

‘*Deuze* jongen hettet gedaan.’

‘Hij is van *geune* zij gekomen.’

‘’t Is de *weizentlijke* waarheid.’

Wat de medeklinkers betreft, zoo valt omtrent de *n* en de *x* op te merken, dat zij, meer dan eenige andere, op zich zelve gebezigd worden, en wel, de eerste om zoo veel uit te drukken als ‘wie’ of ‘wat je maar wilt,’ b.v. als ik zeg:

‘De Heer N. is met de noorderzon vertrokken’, of

‘Dat getal staat in de n^{de} macht,’

dan kunt gij, voor *de Heer N*, lezen: ‘de Heer van Pingelen, van Belleflam, Klungelaar,’ of welke andere goede kennis gij in de plaats van die letter verkiest te stellen: en

De onbekende.

in het 2de voorbeeld, het opgegeven getal zoo dikwijls met zich zelf vermenigvuldigen als u goeddunkt.

De X. daar-en-tegen is altijd een persoon of een cijfer, dat gezocht moet worden, even als bij 't schuilhoekje spelen, en heet daarom dan ook doorgaans *de onbekende*, even als Meinau, in Menschenhaat en Berouw. (Zie ommezijde).

In de dagbladen worden dagelijks gevraagd Juffrouwen ‘van de P.G.’: - wat natuurlijk beteekent ‘van de Pokken Geschonden.’ De voorkeur, aan de zoodanige gegeven, laat zich doorgaans verklaren uit de omstandigheid, dat er een groote zoon in huis is, of dat Mevrouw wat jaloersch valt.

Ten opzichte der S mogen wij niet verzwijgen, dat daarvoor vroeger twee verschillende letterteekens werden gebezigd: het eene, de *f*, ofschoon STAART-*es* geheeten, werd aan 't begin van een lettergreep geplaatst, het andere, de *s*, sloot het hek. In 't begin dezer eeuw raakten de *staarten* uit de mode en zoo ook de *staart-es*, wat ten gevolge heeft gehad, dat men nu dikwijls niet weet, of de *s* aan 't begin of aan 't einde van een lettergreep staat, en zich diensvolgens in de uitspraak van 't woord deerlijk vergissen kan.

Wie kan nu b.v. weten of hij *St. Michiels-Ges-tel* moet zeggen, dan wel *St. Michiels-Ge-stel*?

Het zoû hier de plaats zijn, een geleerd betoog te schrijven over de menschelijke stem, over de kunst, waarmede mond, keel, lip, tanden en neus bewerktuigd zijn om geluiden voort te brengen en te wijzigen, en over de manier, waarop men 't moet aanleggen om deze of gene letter uit te spreken; maar dewijl wij dan genoodzaakt zouden zijn, u de *keel* binnen te leiden, zouden wij vreezen, er in te blijven *steken*, en ware dit in allen gevalle de *weg* niet om u te vermaken.

Wij verwijzen u dus te dien opzichte liever naar de werken, waarin die onderwerpen opzettelijk behandeld zijn, als, naar genoemde Spraakleeren, of naar MOLIÈRES *Bourgeois Gentilhomme*, en vergenoegen ons, op eenige bijzondere geluiden, waarvan in die werken geen notitie genomen is, uw opmerkzaamheid te vestigen.

Hm! in het begin van een redevoering of toespraak, is een geluid, dat nu en dan een zeer vermakelijke werking doet. Ook kan het zeer gepast worden aangewend, wanneer men op een gedane vraag niet dadelijk uitsluitsel wil geven of zijn meening aangaande eenig onderwerp niet wil blootleggen, en men geen snuifdoos bij de hand heeft, of 't niet fatsoenlijk vindt, op zijn nagels te bijten.

De geluiden, voortgebracht door een kind, dat nog niet gespeend is, zijn doorgaans zeer eigenaardig; maar ongelukkig heel moeilijk te spellen.

Gebrom, gemompel, gegrom, gemurmel, gefluit enz., zijn zeer aangename begaafdheden; doch mede bezwaarlijk in letterteekens terug te geven.

Te ‘breien,’ en b.v. te zeggen:

De kat die klabt de klullen van de tlap

wordt door sommigen als zeer bevallig, door anderen als ondragelijk aangemerkt. Even zoo is het gelegen met het ‘ratelen,’ als b.v.

En brrrak ze brrrrullende op met grrrrooten overrrmoed,

Stotteren kan somtijds iets zeer eigenaardigs hebben.

Met te murmelen of te sissen kan men een gesprek zeer cierlijk afwisselen. Te kraaien als een haan, te balken als een ezel, te kwaken als een gans, te krassen als een uil, zijn stembuigingen, die in den regel als hoogst vermakelijk beschouwd worden.

Maar van al de klanken, die aan 's menschen mond ontsnappen, zijn er stellig geene, die prettiger klinken dan

ha! ha! ha! - ho! ho! ho! - hu! hu! hu!

Tweede hoofdstuk. Van lettergrepen.

Een *lettergreep* of ‘syllabe,’ 't zij die een geheel woord of een deel daarvan uitmake, is een enkele of samengestelde klank, door dezelfde stem-uiting voortgebracht. In den navolgenden zin b.v. is ieder woord een lettergreep, en wederkeerig iedere lettergreep een woord;

He! wat een pret! kijk dat 's er een!

Het *spellen* is de kunst om de *letters* samen te voegen, die een *lettergreep*, en de *lettergrepen*, die een *woord* uitmaken.

Vraag.	Waarom is een schoolmeester gelijk aan een profeet?
Antw.	Hij kan ‘de toekomst’ *spellen*.
Vraag.	Waarvan houden zoete kinderen veel?
Antw.	Van *spellen*.
	NB. Uit vrees voor misverstand, antwoorden zij doorgaans liever, met een klein verschil in den dialektvorm:
Antw.	Van *spullen*.

Sommige Spraakkunsten geven eenige meer of min vaste regels op aangaande de wijze, hoe de woorden gespeld moeten worden; de naauwe grenzen, binnen welke wij verplicht zijn, ons te bewegen, verbieden ons, hier meer dan twee algemeene voorschriften aan te bevelen:

1. Indien gij niet weet, hoe gij een woord moet spellen, zoek gezegd woord dan op in een woordeboek, en doe uw best, het letterlijk na te schrijven; maar, hebt gij geen woordeboek bij de hand.
2. Schrijf het dan in dier voege, dat het wel geraden kan worden, maar toch niet volkomen leesbaar is.

Derde hoofdstuk. Van woorden in 't algemeen.

Er is, voor zoo verre wij weten, geene vraag, waar het antwoord moeilijker op valt, dan: ‘hoe denkje over de *zaken* in 't algemeen?’ - Gelukkig maken *woorden* in 't algemeen een onderwerp uit, waar men zijn gedachte gemakkelijker over zeggen kan. *Woorden* staan in de plaats van *zaken*: zij zijn een soort van muntbiljetten, *coupons*, assignatiën, banknoten, en somtijds *noten*, waar enkele bevoorrechte stervelingen heel wat geld meê verdienen. Jammer maar, dat die *noten* zoo zelden *Nederduitsche woorden* zijn.

Te beklagen is de man, wiens eenige rijkdom daarin bestaat, dat hij *woordenrijk* is.

Volgens een oud en overbekend Hollandsch spreekwoord, komt men ver ‘met geld en *goede* woorden.’ Maar schrap dat *geld* eens weg uit den volzin, en zie dan, hoe ver gij 't brengt.

‘*Woorden* zijn maar *wind*,’ volgens sommigen; daarom zegt men, als lieden *woorden* krijgen: ‘het zal er *waaien*.’

‘De stijl is de mensch,’ zegt Buffon - of zegt men, dat hij gezegd heeft - en zoo kan men uit de *woorden*, welke iemand gebruikt, meestal spoedig raden, met wien men te doen heeft. Schrijvers van wijsgeerige en theologische onderwerpen doen, even als de zieken, zich kennen aan *lange woorden*: witgedaste lieden aan *taaie* en *saaie woorden*: ruziemakers en vischwijven aan *hooge woorden* en *scheldwoorden*. Lieden, die voor ‘fatsoenlijk’ willen doorgaan en 't niet verder kunnen brengen dan ‘fatsoendelijk’ te worden, bezigen veel *Fransche woorden*: koffiehuis-loopers *bargoensche woorden*. Jonge dames lis-

pelen *zoete, zachte, lieve woordjes*: van dominees hoort men - zoo past het althans - *troostwoorden*: van prokureurs *stadhuiswoorden*.

Gesproken woorden zijn klanken, die bij algemeene overeenkomst dienen, of ondersteld worden te dienen tot uitdrukking der gedachte.

Men heeft woorden van ééne lettergreep, of *eensylbige*, als *kaas, peer, spek*.

tweesylbige, als *appel, muziek, snoeshaan*,

driesylbige, als *zotteklap, pruimetaart*.

veelsylbige, als *zemelknooper, koffiehuisknecht, overeenkomstig, Konstantinopel, afgedriedokterd, Mezopotamiën, sterrewichelarijkunde*.

In sommige woorden worden twee lettergrepen tot eene samengetrokken: Zoo b.v. *weder* tot *weêr, samen* tot *saêm, paruik* tot *pruik, vlieden* tot *vliên, banneling* tot *balling, beudel* tot *beul, weduwe* tot *weeûw, mijne vrouw* tot *mevrouw*.

> Aanm. Uit dit laatste zoû volgen, dat niemand het recht heeft, tegen een getrouwde vrouw *Mevrouw* te zeggen, dan haar man.

Veelsylbige woorden zijn een voornaam bestanddeel van het verhevene. Daarom ook treft men die bij menigte aan in leerredenen, in wijsgeerige vertoogen, in redevoeringen over de staatsbegrooting, en, in 't algemeen, in den witgedasten stijl. - Somwijlen echter grenst dat verhevene zeer na aan het vermakelijke, b.v. in de navolgende regels uit het derde bedrijf van een nog onuitgegeven treurspel, waarvan wij hiernevens al vast een illustratie als monster aanbieden. De portretten der akteurs, die er, als 't misschien over vele jaren eens gespeeld wordt, de hoofdrollen in vervullen zullen, zijn naar welgelijkende fotografiën getrouw gekopieerd.

Onoverwinnelijke en opperuitverkorene Altijd-vermeerderaar der wereldheerschappij.

De woorden onderscheiden zich in *oorspronkelijke* en *afgeleide*; ook in *eenvoudige* en *samengestelde*. Daarover handelen wij in het volgende Boek.

Tweede boek. Woordgronding of etymologie.

Eerste hoofdstuk. Van de soorten van woorden.

DE *Etymologie* leert ons de herkomst der woorden, met de wijzigingen, die zij hebben ondergaan.

Wanneer wij spreken van de herkomst der woorden, dan bedoelen wij hun herkomst als zoodanig; want wat hun herkomst als klanken betreft, dat is een geheel andere zaak.

Sommige woorden toch komen uit het hart; dan zijn zij roerend: andere uit den neus; dan zijn zij belachelijk. De vermakelijkste plaats, waar woorden van daan komen, is de maag; daarom hebben weinige sprekers zulk een toeloop als *buiksprekers*.

De Etymologie leert ons de woorden verdeelen in *Stamwoorden*: dat zijn woorden, die hun oorspronkelijken vorm behouden hebben, of die tot geen ander korter woord worden terug gebracht, als *rijk, rot, arm*.

Afgeleide woorden: dat zijn woorden, verkregen door een voor- of achtervoeging van klanken, die op zich zelve geen woorden zijn, als *rijkelijk, rottig, geärmd*.

Ook wel in

Eenvoudige, die niet door samenstelling ontstaan zijn, als *huis, hout, dief, knoop*.

Samengestelde, die, welke men verkrijgt door twee of meer woorden tot een te verbinden, als *pakhuis, hakhout, hoender díef, knoopedraaier*.

> Aanm. Hoewel *domoor* tot de *samengestelde* woorden behoort, wordt het zelden anders toegepast, dan op een zeer *eenvoudig* slag van wezens.

Spraakkunstig gesproken zijn er net zoo vele soorten van woorden als vingers aan onze twee handen, wat er de optelling van zeer gemakkelijk maakt. Bij den duim af beginnende, krijgen wij

***rechts*:**	***links*:**
Het zelfstandig naamwoord.	Het werkwoord.
Het bijvoegelijk naamwoord.	Het bijwoord.
Het voornaamwoord.	Het voorzetsel.
Het lidwoord.	Het voegwoord.
Het telwoord.	Het tusschenwerpsel.

Wat des te gemakkelijker te onthouden valt, om dat wij de belangrijkste uit elk vijftal *aan den duim* - wij hopen ook mettertijd *onder den duim* - krijgen.

Niet spraakkunstig gesproken zijn er ook woorden, die wij onder geene van de bovengenoemde soorten zouden weten te rangschikken: en wij moeten dus trachten, algemeene of hoofdklassen uit te denken, waar zij onder gebracht kunnen worden. Zoo zijn er b.v.:

Woorden, die in *de Jordaan* gesproken worden, en die *Hebreeuwsch* klinken in de ooren van elders wonende Amsterdammers.

Woorden, in gebruik bij lieden, die hoofdzakelijk met paarden omgaan.

Woorden, gewisseld tusschen loterijjoden, groen-, fruit- of vischvrouwen, die 't oneens zijn.

Woorden, in een staat van dronkenschap uitgesproken.

Woorden, voorkomende in dagvaardingen, vonnissen en andere processale stukken.

Woorden. gesproken tegen kindertjes in de lange kleêren.

Woorden, in drift geüit.

Woorden, in wetten, besluiten, keuren, belastingbiljetten enz. voorkomende, en waarbij men vermoedelijk zich ten doel heeft gesteld, den lezer het spoor bijster te maken.

Woorden, die onder de benaming van ‘teeder, zacht, half gebroken, gloeiend, smachtend,’ enz. tegen jonge juffrouwen - al naar omstandigheden - gefluisterd, gelispt, gezucht of *bezworen* worden.

Woorden, door schoen- en kleêremakers gegeven, en die, even als de laatst aangehaalde woorden, alleen schijnen te dienen om *gebroken* te worden.

En nog meer woorden, die 's lezers verbeelding wel zal aanvullen.

Wij gaan over tot de afzonderlijke beschouwing der tien hoofdsoorten van woorden, die wij zoo even hebben opgenoemd, en die men ook wel gewoon is, de *deelen der rede* te noemen.

Tweede hoofdstuk. Van de zelfstandige naamwoorden.

Eerste afdeeling. *Van den aard en de soorten der zelfstandige naamwoorden*.

Een *zelfstandig* naamwoord is een wcord, hetwelk een voorwerp met name noemt. Dat voorwerp behoeft echter geen werkelijk zelfstandig bestaan te hebben - zoo als b.v. *snijder, apteeker, tafel, zeepbel, spekpannekoek*; het kan ook een begrip zijn; iets, dat wij ons bestaand voorstellen, als *luiheid, deugd, wetenschap*.

Deze bepaling van een zelfstandig naamwoord is - althans wat het hoofdzakelijke betreft - door Prof. Brill gegeven, niet door ons.

Wij haasten ons, deze verklaring af te leggen, 1°. om dat wij niet willen prijken met een andermans veêren: 2°. om dat wij daardoor de gelegenheid hebben, aan Z. Hooggel. een sluitrede voor te leggen, met welker oplossing wij bekennen ons verlegen te vinden. Zij luidt als volgt:

> Een zelfstandig naamwoord is *Iets;*
> *Niets* is een zelfstandig nanmwoord;
> Dus is *Iets Niets*.

Men verdeelt gewoonlijk de zelfstandige naamwoorden in *eigene* en *gemeene*.

Eigen namen dienen om afzonderlijke personen of voorwerpen (menschen, dieren, plaatsen, landen, rivieren, bergen, buitenverblijven, schepen, pakhuizen, boerderijen enz. enz.) van alle overige van dezelfde soort te onderscheiden, als: *Kristoffel, Kardoes, 's Gravenhage, Ransdorp, Prins Napoleon* enz. enz.

Deze en dergelijke namen worden echter niet zelden op min of meer vermakelijke wijze verknoeid, als tot: *Kris, Does, 's Hage, Rarop, Plonplon* enz.

Gemeene namen zijn die, welke aan een persoon, zaak of begrip worden gegeven, hoedanige er meer bestaan of kunnen gedacht worden te bestaan, als: *beest, stommeling, bochel engel, spook, appeltaart*.

Eigen namen worden dikwijls, door toevoeging van een lidwoord, of van een bijv. naamw, tot *gemeene* gemaakt, als:

Twee Jantjes.

‘Dat is '*n Xantip* van een wijf!’

‘Kijk wat *een Piet*!’

‘Dat 's een *rechte Nero*!’

Even zoo duiden *gemeene* namen dikwijls bijzondere personen uit, door middel van het daarvoor geplaatste lidwoord of voornaamwoord, b.v.

‘Daar is iemand om de *keukenmeid* te spreken,’

‘*Die kwaje jongen* zal mij nog den dood doen.’

In welke zinnen de woorden *keukenmeid* en *jongen* even goed de daarbij bedoelde personen aanduiden, als dat men *Ka* of *Jochem* zeide - gesteld dat zij zoo heeten.

Ook kan men, door de voorvoeging van het lidwoord, bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden tot zelfstandige naamwoorden maken, als *de wijze, een rijke, het lezen, het smullen*.

Tweede afdeeling. *Van het geslacht.*

Er zijn drie *geslavhten* van naamwoorden, *mannelijk, vrouwelijk* en *onzijdig*.

Mannelijk zijn de namen van de mannetjes-dieren, als: *leeuw, beer* (in al zijn beteekenissen), *aanspreker, hansworst, student, hengst, schoenpoetser*.

Vrouwelijk, de namen der wijfjes, als: *leeuwin, dichteres, merrie, modemaakster, paauwin*.

Onzijdig, de namen van de dieren, waar men zoo maar bij den eersten opslag niet van zien kan of het mannetjes of wijfjes zijn, als: *kind, paard, varken, lam, monster, ooi, hoen*.

Zelfs *wijf* en *vrouwspersoon* zijn onzijdig, om dat daarmede

doorgaans zoodanige vrouw wordt aangeduid, die zich alles behalve *vrouwelijk* aanstelt.

Haas is vrouwelijk voor gewone burgerlui, en als zij op schotel komt; maar in jagerstaal *onzijdig*.

Voorts zijn alle verkleinwoorden onzijdig, als; *mannetje. pruimpje, roosje, moedertje, boekske, dochterken, maagdelijn*.

> Aanm. Behalve de uitgangen op *je, ke* of *ken*, duiden sommige *middelnederlandsch*-dichtende heeren 't verkleinw. ook aan met *kijn*, en schrijven nu en dan *hondekijn, kamerkijn*. Dit geschiedt echter veelal om 't rijm, en is dus niet zoo *ongerijmd* als 't wel schijnt.

Wat verder de *onzijdige* naamwoorden betreft, geen geboren Nederlander zal zich daarin vergissen, om dat zij zich door het lidwoord *het* genoegzaam onderscheiden. Wie toch, al heeft hij nooit de school bezocht, zal spreken van *de mes, de huis, de hoofd*? - Minder gemakkelijk echter is het te onderscheiden, of een woord *mannelijk* dan wel *vrouwelijk* is, en, waar de Spraakkunsten te dien opzichte regels aan de hand doen, geven zij er doorgaans zoo vele uitzonderingen bij, dat de lezer per slot even wijs blijft. Voorts zijn er een aantal woorden, over wier geslacht de geleerden zelve 't onderling niet eens zijn, b.v. *dienst, nacht, dood, vrede* enz. Wij raden dus onzen lezers aan, zich er den kop niet meê te breken, en er naar eigen goeddunken meê om te springen; bezigen zij dan een woord in 't vrouwelijke, dat gewoonlijk mannelijk gebezigd wordt, of omgekeerd, 't is juist geen doodzonde: ja misschien zal men er uit opmaken, dat zij betreffende zoodanig woord een theorie op hun eigen hand hebben, en hen nog wel voor heel geleerd houden.

Eenige opmerkingen echter aangaande de geslachten willen wij hier ten beste geven.

De *Zon* is in de meeste talen mannelijk; bij ons echter *vrouwelijk*; waarschijnlijk om dat wij hier te lande haar doorgaans niet anders dan met een sluier te zien krijgen.

De *Maan* is ook vrouwelijk: volgens sommigen, om dat zij, even als een klokhen haar kuikentjes, altijd een troep sterretjes om zich heen heeft; volgens anderen, om dat zij zoo veranderlijk is: 't geen men wel eens beweert, (maar 't zijn lasterzieke *mannen*, die zulks doen) dat vrouwen ook zijn.

Dat *jeugd, liefde, schoonheid, aanvalligheid* en nog honderd andere liefelijke hoedanigheden op *heid, vrouwelijk* zijn, spreekt wel van zelf, als behoorende die allen uitsluitend bij de dames t'huis, en even zeer spreekt het van zelf, dat *haat, nijd, wrevel, toorn*, en meer ondeugden, die de mannen veelal ontcieren, *mannelijk* zijn. *Jaloezy* is wel vrouwelijk; maar 't is een gebrek, dat alleen uit overmaat van liefde ontstaat, en daar bezondigen zich wel de dames aan, maar zelden een heer.

Meer bevreemding mag het wekken, dat *de Min*, niettegenstaande hij, volgens de overlevering, een *zoon* van Venus is, en wij hem nooit anders dan als een knaap zien afgebeeld, in 't Nederduitsch *vrouwelijk* is. Zeker ligt de schuld bij dezen of genen spraakkunstenaar van vroegere dagen, die 't woord *min*, waar 't voor *voedster* stond, *vrouwelijk* gebezigd vindende, dat geslacht ook aan die andere *min* heeft toegekend.

Zoo de man nog leefde, zouden wij hem vragen, of hij het onderscheid niet kende tusschen de eene *min* en de andere.

En zoo hij, als waarschijnlijk is, ‘neen’ antwoordde, zouden wij hem zeggen, dat de eene *min* met ons solt, als wij klein, en de andere, als wij groot zijn.

Stad is *vrouwelijk*, om dat er zoo vele bochten, keerstraatjes en aardige schuilhoekjes in een stad zijn als in 't hoofd van een jonge juffrouw.

De *Kerk* is *vrouwelijk*, om dat zij voorheen getrouwd was met den *Staat*. 't Kan echter ook zijn, dat zij met den Staat getrouwd was om dat zij *vrouwelijk* is.

De *Tijd* is *mannelijk*, om dat de dames zoo aardig met hem weten om te springen.

Voorts worden de geslachten onderkend:

1°. waar het dieren geldt van dezelfde soort, door aan het wijfje een benaming te geven, die niets op die van het mannetje lijkt, als:

Mannelijk.	**Vrouwelijk.**
beer.	*zeug*.
jongen.	*meid*.
bul.	*koe*.
broeder.	*zuster*.
hert.	*hinde*.
doffer.	*duif*.
rammelaar.	*voedster*.
reu.	*teef*.
zoon.	*dochter*.
bok.	*geit*.
koffiehuisknecht,	*bufetjuffrouw*.
gander.	*gans*.
sukkel.	*sloof*.
monnik.	*non*.
schoolpedant.	*blaauwkous*.
ojevaar.	*ojemoêr*.
haan.	*hen*.

Aanm. Men zegt wel: ‘ieder *haan* heeft zijn *hennetje*;’ doch dat gaat niet altijd op. Zoo kent men b.v. een

snaphaan,	maar geen *snaphen*.
weêrhaan,	maar geen *weêrhen*.
haan van 't geweer,	maar geen *hen van 't geweer*.
snoeshaan,	maar geen *snoeshen*.
hanebalken,	maar geen *hennebalken*.

2°. door een verschil in den uitgang, als:

Mannelijk.	**Vrouwelijk.**
dichter.	*dichteres*.
waard.	*waardin*.
pastoor.	*pastoorsche*.
tovenaar.	*tooveres*.
bakker.	*bakster*.
vrijer.	*vrijster*.
dief.	*dievege*.
hospes.	*hospita*.

Enkele namen hebben de beide geslachten, naar mate zij een mannelijk of een vrouwelijk wezen aanduiden, b.v. *lieveling, speelnoot, getuige, dienstbode, kameraad, erfgenaam*, (*dronken*-) *lap, klant*.

> Aanm. Sommigen beweeren, dat 't vr. van *baas* zou wezen *bazin*. Dit is kennelijk mis; immers men zegt - en naar waarheid - ‘de *vrouw* is de *baas*’: niet ‘de *bazin*.’

Mensch wordt meestal *mann.* gebruikt, doch somtijds ook *onzijdig*: zeker omdat het dan voor *menschdier* staat; immers zijn menschen niet alleen *redelijke wezens*, maar ook *dieren*.

Dit heeft stof gegeven tot de volgende sluitrede:

> ‘Menschen zijn redelijke wezens.
> Menschen zijn dieren;
> Dus zijn dieren redelijke wezens.’

Waarbij men nog deze zou kunnen voegen:

> ‘Menschen zijn dieren.
> Ezels zijn geen menschen;
> Dus zijn ezels geen dieren.’

Er zijn naamwoorden, die geen overeenstemmend woord hebben om gebruikt te worden als men ze op een vrouw wil toepassen. Zoo b.v., indien wij van een vrouw zeiden, dat zij een *schurk* was, of een *schelm*, of een *booswicht*, of een *guit*, of een *vagebond*, zouden wij ons niet alleen zeer onheusch, maar ook zeer ontaalkundig uitdrukken. Van waar komt het,

dat wij de equivalenten dier woorden in 't vrouwelijk geslacht ontbeeren? - Zeker van dat wij ze nimmer noodig hebben.

> Aanm. Wel is waar, men zegt nu en dan tegen een vrouw: ‘o jou ondeugend *schelmpje*!’ of ‘o jou oolijk *guitje*!’ maar dan verkrijgt het woord door den aangehechten staart een geheel andere beteekenis, en wel zoodanig eene, waardoor zij, aan wie het wordt toegevoegd, zich in het minst niet beleedigd voelt.

Derde afdeeling. *Van het getal der zelfstandige naamwoorden*.

Door het getal van een naamwoord verstaat men de beschouwing van het aangeduide voorwerp als *een* of *meer*: zoo b.v. *een dichter: - twee, drie, vier, vijf dichters* - en zoo tot in 't oneindige toe.

Het *enkelvoud* drukt een enkel voorwerp uit, als *boek, huis*.

Het *meervoud* drukt meer dan een voorwerp uit van dezelfde soort, als: *boeken, huizen*.

Het *meervoud* wordt gemaakt, door achter sommige woorden *s* te voegen, achter andere *n* of *en*; achter enkele onverschillig *s* en: achter eenige weinige *s* of *en* naarmate van hun beteekenis: achter andere *eren* of *ers*.

Men plaatst de enkele *n* achter woorden, die een *e* aan 't slot hebben, ten einde te voorkomen, dat de uitgang *een* luide; wat te dwazer zou zijn, naarmate wij niet met *een*, maar met *meer* te doen hebben. Wij schrijven dus niet *weideen, getuigeen*, maar *weiden, getuigen*.

Daar men altijd *vlooien* en *koeien* zegt, en niet *vlooën* of *koeën*, zou men bijkans tot het besluit komen; dat men, met de kindermeisjes, ‘een *vlooi*’, en, met de boeren, ‘een *koei*’ behoort te zeggen, en niet ‘een *vloo*’ of ‘een *koe*.’

Somtijds verdubbelt men de slotletters in 't *meervoud* en zoo maakt men van:

meerkat,	niet *meerkaten*,	maar *meerkatten*.
grompot,	niet *grompoten*,	maar *grompotten*.
paterstuk,	niet *paterstuken*.	maar *paterstukken*.

De *f* en *s* aan 't slot veranderen in 't *meervoud* somtijds in *v* en *z*. Zoo b.v. heeft

	staf	in 't meerv. *staven*.
	kloof	in 't meerv. *klooven*.
	druif	in 't meerv. *druiven*.
	glas	in 't meerv. *glazen*.
	muis	in 't meerv. *muizen*.
maar	*bef*	in 't meerv. *beffen*
	bes	in 't meerv. *bessen*.
	das	in 't meerv. *dassen*.

In 't meervoud nemen een *s* aan

1°. de verkleinwoorden op *je* en *ke*: zoo zegt men: *boompjes, kaereltjes, meiskes*:

2°. sommige woorden die op *en* eindigen: zoo zegt men *genoegens, leugens*,

3°. de meeste beroepsnamen, zoo: *koks, smids, ministers koekebakkers, rechters, krabberdries, prokureurs, boenderkoops, konfituriers* enz.

Zonder dat de beteekenis verschilt hebben

		{*wapenen*
wapen,	in 't meervoud	{en
		{*wapens*.
		{*vogelen*
vogel,	in 't meervoud	{en
		{*vogels*.
		{*vleugelen*
vleugel,	in 't meervoud	{en
		{*vleugels*.

	{*adelaren*
adelaar, in 't meervoud	{en
	{*adelaars*,

maar, met verschil van beteekenis:

letter in 't meervoud	{*letteren*, (voor ‘letterkunde’).
	{*letters*, (voor die van 't a, b, c).
stuk, in 't meervoud	{*stukken*, (voor ‘brokken’),
	{*stuks*, (voor op zich zelve gestelde voorwerpen),
wortel, in 't meervoud	{*wortelen*, (peen),
	{*wortels*, (van boomen of planten.)
blok, in 't meervoud	{*blokken*, (stukken hout of steen),
	{*bloks*, (katrollen),
boot, in 't meervoud	{*booten*, (als *wij* spreken),
	{*boots*, (als een zeeman spreekt).

Ook oefent de plaats waar men woont niet weinig invloed uit op de vorming van 't meervoud en luidt b.v. 't meervoud van

	te Amsterdam,	**te Rotterdam.**
meid	*meiden*,	*meides*,
kip	*kippen*,	*kippes*,
garnaal	*garnalen*,	*garnaat*.

Eindelijk hebben

kalf	in 't meerv. *kalveren*,
rund	in 't meerv. *runderen*,
lam	in 't meerv. *lammeren*,
lied	in 't meerv. *liederen*,
been (waar men op loopt)	in 't meerv. *beenen*,
been (waar Fidel aan kluift)	in 't meerv. *beenderen*,
blad (van een boom of van een boek)	in 't meerv. *bladen* en *bladeren*,
blad (waar Jan de koffie op prezenteert)	in 't meerv. alleen *bladen*,

hoen (van een kip)	in 't meerv. *hoenderen*,
hoen (voor ‘patrijs’)	in 't meerv. *hoenders*,
kleed (aan uw lijf)	in 't meerv. *kleederen*,
kleed (op den vloer)	in 't meerv. *kleeden*,
bord (om van te smullen)	in 't meerv. *borden*,
bord (om op te schrijven)	in 't meerv. *borden* en *borderen*,
vader (voorzaat)	in 't meerv. *vaderen*,
vader (papa)	in 't meerv. *vaders*.

Van *vent* hebben wij dikwijls *venters* hooren maken.

Oudtijds waren er vele woorden, die in 't enkelvoud op *t, tt* of *dt*, als *wijsheit, Godt*, enz. uitgingen, doch in 't meervoud een *d* aannamen, om welke reden het later de mode is geworden, die maar allemaal, ook in 't enkelvoud, met een *d* te schrijven. Men heeft echter die verwisseling van *t* in *d* op eigennamen niet durven toepassen, en zoo zijn *Brabant, Hooft, Hoeufft*, enz. onveranderd gebleven. Maar hiervan is 't gevolg geweest, dat zij, die *voorzangers*-Nederduitsch spreken of schrijven, zich verbeelden, heel taalkundig te handelen, wanneer zij, in 't meervoud, even als van *kant, kanten*, ook van *Brabant, Brabanten* enz. maken. Wie zich in beschaafd en zuiver Nederduitsch wil uitdrukken, zegge: de beide *Brabanden* (ook “een *Brabander*”), “het geslacht der *Hoofden*:” “ik wacht *de Hoeuffden* bij mij ten eten”, enz.

Er zijn een menigte woorden, als b.v. *boter, aandacht, koffie, zedekunde, jenever, vuilnis* (of *vulles*, zoo als men meer gewoon is te zeggen), die in 't geheel geen meervoud hebben, en waarvan wij het dus niet behoeven op te geven: daar-entegen heeft het woord *man* wel een half dozijn meervouden, waarschijnlijk om dat de man, zich heer achtende van de schepping, maar alles naar zich toehaalde wat hij grijpen en vangen kon, of (om een min hatelijke onderstelling te wagen) om dat het in de roeping van den man ligt, zich te vermenigvuldigen. - Immers, wij vinden, als meervouden van *man*,

1º. *man*, als men b.v. zegt: ‘Jan en *alleman*; een korporaal met zes *man*;’
2º. *mannen*, b.v. in die aandoenlijke toespraak, welke de Romeinsche Generaal Scipio Emilianus aan zijn volk hield: ‘kaerels! gedraagt u als *mannen*!’
3º. *mans*: ‘er waren meer vrouwen dan *mans* in de kerk;’
4º. *men: ‘men* zegt’ (d.i. ‘de lieden zeggen’);
5º. *lieden*: zoodra namelijk 't woord *man* met een ander gekoppeld is: zoo heeft *hopman hoplieden, burgerman burgerlieden, timmerman timmerlieden*.
6º. *luiden, lui* of *loi*: het eerste echter meer uitsluitend bij dichters, het laatste bij krabberdries en balletjesverkoopsters in gebruik.

Lieden, die door *fatsoendelijk* Nederduitsch te spreken, een hoog denkbeeld van hun beschaving wenschen te geven, bezigen niet zelden het *enkelvoud*, en nog wel verkleind, voor 't *meervoud*, en zeggen b.v.: ‘ik zal een *peertje* gebruiken. - Mag ik u om een *doperwtje* verzoeken. - Eén *kopje* thee wil ik wel drinken. - Ik hoop er een *guldentje* aan te verdienen.’ - Zij zouden echter zeer gefopt zijn, indien men hun woorden letterlijk opnam en hun alleen gaf wat zij zeiden te verlangen.

Vierde afdeeling. *Van den naamval der zelfstandige naamwoorden*.

Over de *naamvallen* is heel wat papier vuil gemaakt. Eigentlijk zijn zij niet veel anders dan een erfenis van 't Latijn, waar wij gerust voor hadden kunnen bedanken. In 't Latijn toch krijgt het woord, bij 't veranderen der betrekking, waarin het staat tot de rest van den zin, een anderen staart: en het

is die staartverandering, welke men *naamval 'casus'* heet. Maar in onze taal verandert het woord in 't enkelvoud maar in een paar gevallen (waarover nader), en in 't meervoud nooit. *Gekken* blijven *gekken*, 't zij dat zij iets doen, 't zij dat men iets *van hen* krijgt of *aan hen* geeft, 't zij dat men *hen* de deur uit jaagt, 't zij dat men *hen* roept. - *Ministers* zouden op dat punt wel met *gekken* willen gelijkstaan.

Alleen in den zoogenaamden *genitief*, wanneer een woord staat vóór een ander woord, dat er van afhangt (wij zullen straks zien, hoe 't met dat *afhangen* gesteld is) krijgt het een *s* achter zich, b.v. '*moeders* kindje: - *Vondels* werken: - *Pienemans* meesterstuk: - *Trijntjes* boterbiesjes.'

't Is waar, de meeste spraakkunstenaars denken anders over de zaak dan wij, en niet zonder reden; want, door veel over die naamvallen te praten, maken zij hun boeken zoo veel langer, hun spraakkunst zoo veel omslachtiger, en hun werk zoo veel mooier, althans zoo veel geleerder. Zij zeggen dan ook: 'verandert het zelfst. naamwoord *niet*, het lidwoord doet het *al*, en dat 's genoeg om al die soep over de naamvallen te behouden.'

Volgens hen bestaan er alzoo

1°. Een 1e. naamval of *nominatief* (d.i. 'noemer'). Deze duidt alleen den naam aan van de persoon of zaak, waarover gesproken wordt, b.v.

'*De geneesheeren* verschillen van meening; *de zieke* gaat om zeep.'

2°. Een 2e. naamval of *genitief* (d.i. 'voortbrenger'). Waarom die zoo genoemd wordt kan ik niet zeggen. Wel hebben, in de straks aangehaalde voorbeelden, *moeder* het *kindje, Vondel* de *werken, Pieneman* het *meesterstuk* en *Trijntje* de keukenmeid de *boterbiesjes* gemaakt (of *voortgebracht*); maar als ik zeg: *buurmans* turven, *Karels* prenteboek, *Maria's* koorts, dan spreek ik niet van *turven*, die door mijn *buur-*

man, van een *boek*, dat door *Karel*, van een *koorts*, die door *Maria* is *voortgebracht*; - neen, maar van de *turven*, die door mijn *buurman gekocht* (en, hoop ik, *betaald*) zijn: van een *boek*, dat *Karel*, van de *koorts*, die *Maria gekregen* heeft. De 2e. naamval kon dus even goed, ja beter, *possessief* ('bezittelijk') heeten: te meer, daar *bezit* voor *titel* geldt.

En nog beter ware het misschien, aan dien 2en naamval den naam te geven van *heiligen* naamval: immers wordt, wanneer het afhankelijke naamwoord voorop staat, die zoogenaamde 2e. naamval wel geschreven, maar nimmer uitgesproken, even als zulks het geval is bij de Joden met sommige namen, die daarom *heilig* heeten. Zoo b.v. schrijft men:

'De rotting *mijns* knorrigen *ooms*.'
'De bezem *der* werkmeid.'
'Het huis *zijner* ouders.'

Maar geen mensch praat ooit zulk *voorzangers*-Nederduitsch, zelfs geen akteur meer. Iedereen, van den koning af tot den schaarsliep toe, zal zeggen: de rotting *van m'n* knorrigen oom: de bezem (of misschien wel "de *beuzem*") *van* de werkmeid: het huis *van* z'n ouders (of veeleer nog: *"ouwers"*).

Enkelen zullen dit nog varieeren, en zeggen: 'm'n oom z'n rotting: de werkmeid 'r beuzem: z'n ouwers huis.'

3o. Een 3e. naamval of *datief* ('gevende'). Wij voor ons geven om dien datief niets, of liever, wij geven hem aan de spraakkundigen van ganschen harte prezent. Bovendien is hij even zeer misnoemd als zijn kollega; want, als wij zeggen (maar wij zullen 't wel nooit *zeggen*):

'De rijpe appel ontviel *den* tak.'
'*Der* bedroefde weduwe ontging zelfs de troost, met haar meesterknecht te trouwen.'
'*Dien* schelmen geen pardon.'
'*Den* recensenten zal het niet gelukken, iets degelijks op dit ons boek aan te merken,'

dan vraag ik, wat er toch aan dien *boom*, aan die *weduwe*, aan die *schelmen*, aan die *recensenten* (alle welke hier in den *datief* heeten te staan) *gegeven* wordt? Niemand krijgt iets, als misschien de schooljongen, die den gevallen appel opëet, of de winkelmeid van de weduwe, die haar den meesterknecht voor den neus wegkaapt... maar dat gaat buiten dien volzin om, waar hier sprake van is.

Summa summarum, 't is met de *naamvallen* gesteld als met vele *menschen*, die ook namen dragen, waar zij geen recht op hebben.

Geen haar beter ziet het er uit met

4°. Den 4den naamval of *akkusatief* (‘beschuldiger’). Deze wordt toegekend aan een naamwoord, dat door een voorzetsel of door een werkwoord geregeerd wordt, en alsdan, wanneer 't een mannelijk naamwoord is, zich onderscheidt door een *n* of *en*, die 't niet eens zelf bekomt, maar die geplaatst wordt achter 't lidwoord, het bijvoegelijk naamwoord, of het voornaamwoord, dat het bij zich heeft.

Maar wanneer wij zeggen:

‘Ik omhels u onder *dezen groenen* meiboom’ (wat wij gaarne willen doen, jeugdige en schoone lezeressen, indien gij er ons maar de gelegenheid toe verschaft), handelen wij dan jegens *u* of jegens dien *boom* als een prokureur-krimineel?

5°. Den 5den naamval of *vokatief* (‘roepende’).

Deze wordt gevormd door 't weglaten van 't lidwoord en is zeer geliefd bij schippers, koffiehuisbezoekers, kindermeiden, minnaars enz.

Eenige staaltjes zullen u doen zien, dat het naamwoord althans wat den uitgang betreft, door den *vokatief* niet altijd verandert.

Brug om hooooooog!
Jan! 'n vlammetje!
Zuja, zuja, *kindje*!

O dierbare *Sullie*! o! o!

Men ziet, dat hier de woorden, die in den zoogenaamden *vokatief* staan, volstrekt geen verandering ondergaan. - *Wel* is dit echter het geval, wanneer sergeant-instrukteurs of straatventers het woord voeren, als de navolgende voorbeelden 't bewijzen kunnen.

‘*Pelotoooooon*! - halt!
Banjonettt - op!
Eerebaaieeee! lekkere *eerebaaieeee*!
Oiéê - Oiéê!
O dhie lekkere *nheeten* (“neuten”)! Proefjeloi ze mhaar, proefjeloi ze mhaar! O dhie lekkere *nheeten*!
Hiete *mellek* en *braan-de-wijnn*!’

De 6e. naamval of *ablatief* (‘wegnemer’) is al lang weg genomen; wij zullen er dus maar niet over spreken.

Om echter de spraakkunstenaars te vrede te stellen, zullen wij hier een voorbeeld doen volgen van *voorzangers*-nederduitsche verbuiging.

Enkelvoud.

Wie kuiert daar bij 't kippehok?
Wie kraait er 's morgens op zijn stok
En met een stem, gelijk een klok?
De haan.

Wiens veêr is 't, waar je muts meê prijkt,
En waar je een heele Piet mee lijkt,
Zoo dat elk meisje naar je kijkt?
Des haans.

Aan wien betoonen, dag aan dag,
En zonder morren of beklag,
De kippetjes zoo veel ontzag?
Den haan.

Wien prijst men, op de school, altijd
Als 't voorbeeld aan der noeste vlijt,
(Schoon hij den dag met wandlen slijt)?
Den haan.

Wat mij betreft, ik geef de maan
Van zoo vroegtijdig op te staan;
Wil vrij dus elders kraaien gaan,
O haan!

Meervoud.

Wie maken ginter zoo'n basjander,
Zoo fel verbolgen op elkander
Als eertijds Nap en Alexander?
De hanen.

Een hennetje, hun nagebuur,
Hier heengedwaald ter kwader uur,
Ontstak de liefde en 't nijdig vuur
Der hanen.

Nu! - maken zij mekaêr kapot,
Wij danken dan - 't is gansch niet rot -
Een lekker soepjen in de pot
   Den hanen.

Het wordt hun noodlot toch weldra.
De keukenmeid heeft geen genaê.
Zij molt en kookt, 't zij vroeg of spaê,
   De hanen.

Maar 't hennetje, dat eiers leit,
Dat spaart zij lang, uit zuinigheid. -
Dies wacht u voor de keukenmeid,
   O hanen!

Vierde hoofdstuk. Van de bijvoegelijke naamwoorden.

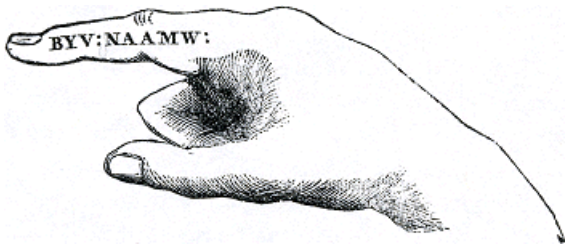

Eerste afdeeling. *Van den aard en het gebruik der bijvoegelijke naamwoorden*.

Het *bijvoegelijk naamwoord* komt op den *wijsvinger* voor, om dat het, bij een *zelfstandig* naamwoord gevoegd, er de hoedanigheid van aanwijst. Als wij b.v. zeggen: ‘een *lekkere* pruimetaart, een *domme* gans, onze *schrandere* lezer,’ dan geven wij te kennen, dat het een hoedanigheid van die pruimetaart is, *lekker*, van die gans, *dom*, van onzen lezer, *schrander* te zijn.

Om te weten, of een woord een *bijvoegelijk naamwoord* is of niet, hebben wij maar te beproeven, of wij er het woord *ding* achter kunnen plaatsen; zoo b.v. ‘een *mooi* ding, een *aardig* ding, een *verveelend* ding’ enz.

Een *bijvoegelijk naamwoord*, geplaatst tusschen het lidwoord *de* of *het* en een zelfstandig naamwoord van 't mannelijke of vrouwelijke geslacht, of bij zelfstandige naamwoorden in 't meervoud, neemt een *e* aan 't slot, b.v.

‘De *wijze* Sokrates.’
‘De *bevallige* danseres.’
‘De *vlijtige* lezers (die van dit boek).’
‘*Verstandige lieden*.’
‘*Domme streken*.’

Staat het tusschen het lidwoord *een* en het zelfstandig naamwoord van 't onzijdig geslacht, dan blijft het zoo als het is, b.v.

‘Een *nuttig* boek (als 't geen wij schrijven).’

Verander nu *een* in *het*, en gij kunt naar willekeur schrijven: ‘het *geheele* vertrek’ of ‘het *geheel vertrek*; het *onaangenaam*’ of ‘het *onaangename* geval,’ enz.; alleen wanneer het zelfstandig naamwoord maar eene lettergreep heeft, mag de *e* niet wegblijven, en men moet alzoo zeggen: ‘het *nuttige* boek, het *mooie* dorp.’

Tusschen het lidwoord *een* en een mannelijk zelfstandig naamwoord geplaatst, neemt het *doorgaans*, bij een vrouwelijk zelfstandig naamwoord *altijd*, een *e* aan, als: ‘een *flaauwe* vent, een *rijke* vrouw.’

Somtijds wordt de *e* voor mannelijke woorden weggelaten om een wijziging aan de beteekenis te geven. Zoo b.v. is ‘een *kundig* recensent’ iemand, die met lof van ons boek gewaagt, en dus bewijst, dat hij 't recenseeren verstaat; terwijl ‘een *kundige* recensent’ iemand is, die recensent, en tevens kundig is.

Een *knap* preêker is iemand die *knap* preêkt, een bol in zijn vak, die van alle bejaarde dames wordt aangebeden om zijn innerlijke verdiensten en zijn innige overredingskracht; “een *knappe* preêker” zoodanig een, dien alle dienstmeisjes heel dierbaar vinden.... vooral om zijn uiterlijke gaven.

‘Een *groote* man’ is een man, die groot van postuur is.

De Amerikaan Morphy is een *groot* schaakspeler: de reus Murphy - gesteld dat hij schaken kan - een *groote* schaakspeler.

In 't meervoud kan men, helaas! dat fijne onderscheid niet maken, en zou men van beiden moeten zeggen, dat zij *groote* schaakspelers zijn.

Achter het zelfstandig naamwoord geplaatst, blijft het *bijvoegelijk naamwoord* zoo onveranderlijk als een verroeste weêrhaan, b.v.

‘Aardappelen, *groot* van stuk.’
‘Die vrouw is *bevallig*,’

‘Onze spraakkunst zal *welkom* zijn aan velen.’

Maar, even als een weêrhaan, die *niet* verroest is, ondergaat het *bijvoegelijk naamwoord* aanmerkelijke veranderingen, zoo dikwerf het dient om twee voorwerpen met elkander te vergelijken. - Doch dit vordert een ademhaling.

Tweede afdeeling. *Van de trappen van vergelijking.*

Die trappen zijn - even als de Gratiën, de Koningen te Keulen, de Parken, de sterren in Orions gordel, de heksen in Macbeth, de dochters van de Vrouwe van Waardenburg, en de hennetjes, die, volgens 't Fransche liedje, 't veld ingaan - *drie* in getal: de *stellende*, de *vergelijkende* en de *overtreffende* trap.

De *stellende* trap duidt alleen de hoedanigheid van eenig voorwerp aan, als: ‘*een vette* koe, een *leelijke* tante, een *onnozel* schaap.’

De *vergelijkende* trap duidt die hoedanigheid aan, in gunstige of ongunstige vergelijking gebracht met dezelfde hoedanigheid bij een ander voorwerp, als: ‘een koe is *vetter* dan een spiering. - Tante is *leelijker* dan nicht. - Zij is *onnozeler* dan een schaap.’

De *overtreffende* trap duidt de hoedanigheid van 't voorwerp aan in den meest versterkten zin, als: deze koeien zijn het *vetste*. - Van al mijn tantes is deze de *leelijkste*. - Ziedaar het *onnozelste* schaap, dat ik in mijn leven ontmoet heb.

Gelijk men gezien heeft wordt de *vergelijkende* trap gevormd door achter het bijvoegelijk naamwoord *er*, en de *overtreffende*, door er *st* of *ste* achter te voegen.

Sommige bijvoegelijke naamwoorden zijn er, waar men, om de trappen van vergelijking te krijgen, geheel andere woorden voor in de plaats moet stellen. Zoo zijn b.v. de trappen van

goed	-	*beter*,	-	*best*.
weinig	-	*minder*,	-	*minst*.
veel	-	*meer*,	-	*meest*.

Aanm. Velen zijn hier niet mede te vrede en zeggen in den vergelijkenden trap: *beterder, minderder, meerder*: ja zelfs vindt men dit laatste (in de beteekenis van *meer*) uit het *Jordaansch* Nederduitsch in het *ministerieel* Nederduitsch (b.v. op de tabellen der Begrooting), overgebracht.

liberaal	-	*radikaal*	-	*rood*.
behouder	-	*domper*	-	*slaapmuts*.

Derde afdeeling. *Nog een woord over vergelijkingen*

'*Vergelijkingen*,' zegt een verstandig spreekwoord, 'zijn hatelijk,' en de lieve jeugd zal 't over 't geheel met dat spreekwoord wel eens zijn.

Een ander spreekwoord zegt: 'alle *vergelijkingen* gaan mank,' en dat ondervinden wij telkens als wij er een maken: b.v. 'een reus is *grooter* dan een vloo.' - Hoe veel grooter? (Zie DEN SCHOOLMEESTER *in v.*)

Hoe veel *zwaarder* is de aarde dan een zandkorrel?

Hoe veel *wijzer* was Sokrates dan Alcibiades?

Hoe veel *witter* is de sneeuw dan dit papier?

Op al deze vragen kan men geen antwoord geven dan door er een slag in te slaan.

Alleen wanneer de hoeveelheden of hoegrootheden vooraf bekend zijn, kan het antwoord gegeven worden, b.v.

Hoe veel malen *langer* is een el dan een palm? - Tien malen. - Hoe veel malen is een snijer *kleiner* dan een man? - Negen malen.

Somtijds zal men, om een vergelijking minder onbepaald te doen zijn, het bijvoegelijk naamwoord met een bijwoord versterken, b.v.

'Bilderdijk is een *veel* grooter dichter dan al de Middelnederlandsche poëtasters van vroeger en later tijd te samen.'

'Honig is *weinig zoeter* dan stroop.'

'Klinkende guldens zijn *vrij wat aangenamer* te ontvangen dan klinkende oorvijgen.'

De woorden *wel, zeer, groot, hoog*, voor een bijvoegelijk naamwoord geplaatst, brengen het in een *vergelijkenden* of in een *overtreffenden* trap. Vooral gebruikt men zoodanige voorvoegsels met het bijvoegelijk naamwoord *edel*, dat vroeger reeds op zich zelf de verhevenste hoedanigheid uitdrukte, welke men iemand kon toekennen, doch dat nu de geringste titel is, dien men met schik iemand geven kan. Wie alzoo voorheen zich met den titel van *eerzaam* te vrede stelde, heet thans *weledel*: die *geleerd* was, thans *zeer geleerd*: en *geleerder* dan *hooggeleerd* zou zelfs Salomo of Pico della Mirandola niet kunnen zijn. Even zoo heeft men *wel eerwaarde, zeer eerwaarde* en *hoog eerwaarde* heeren, en heeft de wet zelve *weledelachtbare, grootedelachtbare* en *hoogedelachtbare* voor den dag doen komen. -

Aan een bisschop geeft men den titel van *hoogwaardigste*; hoezeer, naar onze bescheiden meening, de kandidaat Jobs recht had, toen hij beweerde, dat bij *bisschop* geen beter titel voegt dan *zeer uitmuntend* - vooral wanneer hij, gelijk op het hiernevensstaande schenktafeltje, ferm heet en niet slap is.

Een graaf noemt men *hooggeboren*; maar daarom is het zoontje van den torenwachter, dat onlangs 300 voet boven den beganen grond ter wereld kwam, nog geen graaf.

De *vergelijkende* trap heeft somtijds dezelfde beteekenis als de overtreffende trap. Zoo wil b.v. ‘de Leijenaars zijn *meer* te beklagen dan de overige ingezetenen van ons rijk,’ precies hetzelfde zeggen als: ‘van al de ingezetenen van ons Rijk zijn de Leijenaars *het meest* te beklagen.’

Vr. Waarom?

Antw. Om dat zij voortdurend in *lijen* zijn.

Vijfde hoofdstuk. Van de voornaamwoorden.

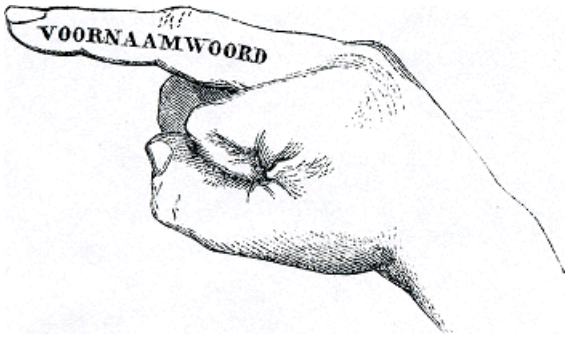

Eerste afdeeling. *Van den aard der voornaamwoorden en hoe zij verdeeld worden*.

Het *voornaamwoord* heeft een *voorname* plaats, aan den middelsten vinger, die boven de andere in *lengte* uitsteekt, ofschoon in verdiensten onderdoende voor duim en wijsvinger. Zoo gaat het wel met heel voorname menschen ook.

De *voornaamwoorden* zijn aldus geheeten, om dat zij, óf, ter nadere bepaling van een woord, daar *vóór* worden gesteld, als b.v. wanneer wij zeggen: '*dat* rijtuig, *mijn* boek, *welke* geschiedenis,' óf, als prokuratiehouders, vóór (in de plaats van) naamwoorden optreden, b.v. in zinnen, als: 'die man heeft geen kuiten: *hij* (t.w. die man) lijkt wel op bezemstokken te loopen. - Klaartje Trekkebek is hier geweest; ik heb *haar* (Kl. Trekkebek) uit uw naam een zoen gegeven.'

Uit hetgeen wij zeggen, dat voornaamwoorden de plaats

van naamwoorden, dus ook, als in de laatst aangehaalde zinsnede, de plaats van eigen namen vervangen, leide men niet af, dat woorden als *Dinges, Van der Hummes, Van Pingelen*, enz. voornaamwoorden zijn.

Men heeft even veel soorten van voornaamwoorden als dagen in de week, t.w. *zeven*: zij zijn: *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, bepalende, onbepaalde, vragende* en *betrekkelijke*.

Tweede afdeeling. *Van de persoonlijke voornaamwoorden*.

- ‘Meneer Vlederbos, je bent persoonlijk.’

- ‘Da' bê'k niet, meneer!’

- ‘Dat bê j'al, meneer!’

- ‘Wat hê 'k dan gezeid, meneer? da' wou'k wel's weten.

- Je het je anmerkingen gepermeteerd op m'n beroep, meneer! je het gezeid, da'k partij trok voor 'n smeerige zaak, en da'k 't geval in een verkeerd licht stelde. Is dat

omda'k 'n kaarsemaker ben, meneer? - Is dat persoonlijk of niet, meneer?'
- 'Nou! wa'k gezeid heb, dat hou'k vol.'
- 'Je bent altijd een volhouer geweest, meneer.'
- 'Wat meenje daarmeê, meneer?'
- 'Wat'k zeg, meneer.'
- 'Je bent een gemeene kerel, meneer.'
- 'Je bent geen haar minder, meneer.'
- 'Je bent een lompe vlegel, meneer!'
- 'Je bent een ezel, meneer!'
- 'Je bent een vagebond, meneer!'
- 'Je bent een' enz. enz. enz.

Dat is nu wat men *personeel* of *persoonlijk* noemt, welk laatste woord boven het andere bekrachtigd is door het Reglement van Orde der Tweede Kamer - de leden van welke Kamer ook wel eens over *persoonlijke* feiten spreken en elkander onaangename dingen zeggen, echter niet in het bovengenoemde *koffiehuis*-nederduitsch, maar in *parlementair*-nederduitsch, 't welk een onderdeel is van het *voorzangers*-nederduitsch.

Zoo ziet men, welk een onderscheid, naarmate van de toepassing, de beteekenis van een en hetzelfde woord kan hebben. Laat een *voornaamwoord* nog zoo *persoonlijk* zijn, niemand zal er zich door beleedigd achten.

Daar zijn *zes* persoonlijke voornaamwoorden, *ik, gij, hij, zij, het* - met hun meervouden - en *men*.

> Aanm. Bij de vier eerstgenoemden pleegt men ook wel het woordje *zelf*, of - in *Jordaansch*-nederduitsch - *zelvers* of *zellevers* te voegen, en te zeggen: *ik zelf, gij zelf, hij zelvers, zij zellevers*.

Ik is de *eerste* persoon, en de spil, waar alles op draait.

IK

Gij is de *tweede* persoon, en wordt gemeenlijk *jij* of *je* uitgesproken: ook wel *you*, t.w. bij de Friezen, die 't Noordduitsch zoo wat op zijn Engelsch uitspreken, en niet zoo scherp, hard en rochelend als hun landgenooten.

Zij, die voor vijftig jaren *fatsoendelijk* Nederduitsch spraken, plachten, voor *gij*, te zeggen *uwee*: dát is nu uit de mode, behalve bij sommige kindermeisjes, en in de plaats daarvan is in zwang gekomen *u*. De uitvinding van dat *u* (in '*u* zegt, *u* weet,' enz.) wordt tcn onrechte toegeschreven aan Prof. Brill. Men heeft haar te danken aan *fatsoendelijke* no-

vellen-schrijvers, die 't woord reeds bezigden lang voor dat de ‘Spraakleer’ van den heer Brill in 't licht kwam.

Sluitrede; toegepast op *ik* en *gij*.

‘Wat *ik* ben, zijt *gij* niet.
Ik ben een mensch.
Dus zijt *gij* geen mensch.’

Hij, zij of *het*, (al naar het geslacht het medebrengt), is de *derde* persoon.

Men, dat eigentlijk, en nog in 't Engelsch, het meervoud is van *man*, is mede een *derde* persoon, en wordt door vroegere spraakkunstenaars een *onpersoonlijk* voornaamwoord genoemd, om dat er niemand in 't bijzonder door wordt aangeduid. De oude heer Smits heeft echter zoo klaar als den dag bewezen, dat die benaming onjuist is, en wij willen nog met een paar voorbeelden aantoonen, welk een machtige persoonlijkheid dat *men* bezit. Wanneer een moeder tegen haar kinderen zegt: ‘*men* eet geen doperwtjes met een lepel,’ dan heeft zulks veel meer gezag, dan wanneer zij zeide: ‘*vader* eet geen doperwtjes met een lepel.’ - Wanneer een jonge juffrouw van een kennis hoort: ‘mevrouw Sleepjapon (deze of gene toongeefster) heeft haar krinolien afgeleid.’ dan zal zij zich bepalen met te zeggen: ‘ooh? inderdaad? Ei zoo!’ maar hoort zij eenmaal: ‘*men* draagt geen krinolines meer,’ dan zal zij zich haasten, een ander kleed te bestellen. - Wanneer een staatsman van hoogen invloed een vlugschrift met zijn naam uitgeeft en daarin aantoont, dat een ministerieële krisis onvermijdelijk is, dan halen de lezers de schouders op en zeggen: ‘och! praatjes! de man wil minister worden.’ - Maar vinden zij in een dagblad van den tienden rang een artikel, luidende: ‘*men* schrijft *ons* uit 's Hage, dat er een verandering in 't ministerie te wachten is,’ dan hechten zij er geloof aan, al zijn zij ook zoo goed als over-

tuigd, dat *men* een verloopen bode, en *ons* een halfverzopen, gesjeesde theologant is.

Op dat nu onze lezers zich de hierboven opgegeven voornaamwoorden met hun meervouden goed in 't geheugen mogen prenten, lasschen wij den hier volgenden aangenamen herderskout in.

Enkelvoud.

HERDER.
Ik heb u innig lief, Katrijn!
Gij moet, gij zult mijn wijfje zijn.
Hij, die alleen blijft, is een zot:
Zij, die niet trouwt, wordt aller spot.
Het strekte mij tot groot verdriet,
Schonkt gij mij thans uw handje niet.

Meervoud.

HERDERIN.
Wij meisjes houden best ons doof.
Gij mans verdient toch geen geloof.
Zij, die hun zoete praat vertrouwen,
Men zegt, dat zij 't zich ras berouwen,
Maar toch! het weigren baart mij pijn,
Daar is mijn hand: 'k wil de uwe zijn.

De spreker of sprekers staan in de *eerste* persoon,
Zij, tot wie gesproken wordt, in de *tweede* persoon,
Zij, van wie gesproken wordt, in de *derde* persoon.

Van die drie personen is de *eerste* persoon ook in de *eerste* plaats het voorwerp onzer liefde, bezorgdheid en bewondering.

De *tweede* persoon is bestemd om vrij wat geflikflooid, - nu en dan wat doorgehaald te worden.

Met de *derde* persoon heeft men zelden veel op, en die loopt van de drie het meeste gevaar, wat op zijn tabbaard te krijgen.

Oudtijds diende *gij* alleen om 't meervoud uit te drukken, en zeide men, in 't enkelvoud, zoo als de Duitschers nog doen: *du*. Later werd het de gewoonte, *gij* te bezigen, ook als men tegen een enkelde persoon sprak; zeker wilde men daardoor de ijdelheid van den toegesprokene vleien, door hem in 't denkbeeld te brengen, dat men hem voor twee of meermalen zoo knap hield als hij werkelijk was.

In de *eerste* persoon echter zegt niemand *wij* voor *ik*, uitgenomen de koning en de schrijver of uitgever van een boek (zoo als b.v. *wij*): de koning, omdat hij ondersteld wordt het geheele volk te vertegenwoordigen, de laatstgenoemde.... uit zedigheid.

Alleen de *derde* persoon heeft een verschillend woord ter aanduiding van het geslacht, waarschijnlijk om dat degeen die spreekt altijd wel weet tot welk geslacht hijzelf en degene tot wie hij spreekt behooren. Zoo b.v. beb ik, schoone lezeres, geen voornaamwoord noodig om te weten dat gij geen jongen zijt.

De *persoonlijke* voornaamwoorden kunnen met vrij wat meer grond dan de naamwoorden gezegd worden, naamvallen te hebben; immers zij veranderen zoo dikwerf, en somtijds zoo totaal van gedaante als de ‘goede’ tooveres in een harlekijneballet.

		Enkelvoud.		
1e. Persoon.	**2e. Persoon.**		**3e. Persoon.**	
		Mann.	***Vr.***	***Onz.***
1e *nv.* ik (of *ikke*),	gij *of* ge,	hij (of *ie*),	zij (of *ze*),	het,
2e *nv.* mijner,	uwer,	zijner,	harer,	
3e *nv.* mij,	u,	hem *en* zich,	haar *of* zich,	het *en* zich,
4e *nv.* mij.	u.	hem *en* zich.	haar *en* zich.	het *en* zich.
		Meervond.		
1e *nv.* wij *of* we (of *wullie*),	gij *of* ge (of *jullie*),	zij *of* ze (of *zullie*),		
2e *nv.* onzer,	uwer,	hunner,	harer,	
3e *nv.* ons,	u,	hun *en* zich,	haar *en* zich,	ze *en* zich,
4e *nv.* ons.	u,	hen *of* ze *en* zich,	haar *of* ze *en* zich.	ze *en* zich.

Aanm. 1. Eigentlijk hadden wij die 2e naamvallen wel weg kunnen laten; dewijl zij niet meer gebezigd worden dan in het *voorzangers*-Nederduitsch, en nog wel in verouderde uitdrukkingen als: ‘gedenk *mijner*, wees *onzer* indachtig,’ enz.
Aanm. 2. In 't *dagbladen*-Nederduitsch wordt doorgaans deerlijk gehaspeld met *hen* en *hun* en lezen wij b.v. ‘*hun* bestrijden,’ waar *hen*, ‘*hen* te hulp komen,’ waar *hun* moest staan.
Aanm. 3. De vorm *haar* wordt in 't gesprek zelden of nooit gehoord, ten zij, als 't personen geldt, om den 3n of 4n naamval enkelv. uit te drukken, als: ‘ik heb 't *haar* gezeid, ik heb *haar* gezien.’ In 't meerv. gebruikt men doorgaans *ze*; en zoowel in 't meer- als enkelvoud geeft men, waar 't geen personen, maar zaken geldt, geen sikkepietje om de geslachten, zoo als Prof. Roorda 't zeer grondig heeft aangetoond. *Kat* en *pijp* zijn vrouwelijk, en toch zal

ieder, die geen *voorzangers*-Nederduitsch spreekt, zeggen: ‘die drommelsche *kat*! daar is *hij* met het spek op de loop. - Die *pijp* begon te snorken; ik heb *hem* weggegooid.’
Aanm. 4. *Zich* wordt gebezigd, wanneer het onderwerp van de handeling tevens het voorwerp daarvan, of daarin betrokken i s b.v. ‘*Hij* heeft *zich* gebrand, - *Zij* beeldt *zich* wat in. - Het paard heeft *zich* een wond toegebracht. - *Men* heeft *zich* niet aan hem laten gelegen liggen. - Die juffertjes geven *zich* niet weinig *airs. - Zij* hebben *zich* met een dooie mosch gevleid.’
Aanm. 5. ‘Wij zagen *ons*, zij spraken *zich*’ enz. voor: ‘wij zagen *mekaêr*, zij spraken *elkander*’ enz. behoort tot het *podding*-Nederduitsch en wordt alleen gebezigd door lieden, die gewoon zijn in 't Fransch te denken.

Derde afdeeling. *Over de bezittelijke voornaamwoorden.*

De *bezittelijke* voornaamwoorden duiden dengene of degenen aan, wien datgene, waarover gesproken wordt, toekomt, b.v. in ‘*mijn* geld, *ons* huis, *onze* kindertjes.’ Zij worden in de Spraakkunsten aldus onderscheiden:

	Enkelvoud.		
1e. Persoon.	2e. Persoon.		3e. Persoon.
		mann. en onz.	*vrouw.*
mijn *en* ons.	dijn.	zijn.	haar *of* heur.
	Meervoud.		
onze.	uw.	uw.	haar *of* heur.

Aanm. 1. Dat *dijn* is uit de mode en nog alleen bewaard gebleven in de uitdrukking ‘het mijn en *dijn*’ en in het ‘zoete *poppedijn*.’ De reden waarom men het op zijde gezet heeft is zeer natuurlijk. *Ik* zorg voor het *mijn* en *ieder* zorgt voor het *zijn*; maar het *dijn* is iets, wat noch *mij*, noch iemand buiten *u*, aangaat.
Aanm. 2. Voor *uw* zegt men veelal *jou*: ook wel, als men tot meer personen spreekt, *joului, juilui* of *jullie*. ‘*Haarlui* huis’ is

ook een veel gebruikelijker uitdrukking dan ‘*hun* huis’ en ‘ze waren met *'erlui* vijven,’ dan ‘zij waren met *hun* vijven.’ - Al hetwelk bewijst, dat de *Spraak*kunsten in de meeste opzichten leeren, hoe men *niet* spreekt.

Vierde afdeeling. *Van de aanwijzende voornaamwoorden*.

De *aanwijzende* voornaamwoorden dienen, even als mijlpalen aan den grooten weg, om *aan te wijzen* of zich iets in de buurt of op een afstand bevindt. Zij zijn *drie* in getal, t.w.

1e. *deze* (ook wel *deuze*), en *dit* (of *dut*), 2e. *gene* (of *gunne*), 3e. *die*, en *dat*, - b.v.

‘Ik woon 'an *dut* zij van de rivier, en m' broêr' an *gunne* zij.’

‘*Deze* patroonen zijn veel liever dan die.’

NB. Hier wordt natuurlijk van *borduurpatroonen* gesproken. *Patroons* worden doorgaans heel anders gekwalificeerd, en bij voorkeur *gierig, inhalig, verveelend, lui* enz. genoemd.

Bij Dordtenaars is nog een vierde *aanwijzend* voornaamwoord in zwang, t.w. *den dieëm*.

De verbuiging der *aanwijzende* voornaamwoorden achten wij het noodeloos, op te geven. *Genitieven* als *diens, dezer, dier* enz. worden toch nooit gehoord.

Vijfde afdeeling. *Van de bepalende voornaamwoorden*.

‘De *bepalende* voornaamwoorden duiden het verband aan, dat er tusschen een of ander substantief en een al of niet uitgedrukte nevenzin bestaat.’ - Begrepen, Lezer?

- ‘Wel neen ik.’ -

- Dan zijt gij net precies even ver als wij. Vooral hebben wij ons vergeefs den kop gekrabt om uit te vorschen wat toch eigentlijk een *nevenzin* zou kunnen wezen. Wij hebben ook *neven*, en daaronder, die eigen*zinnig* zijn; maar hoe hun *zin* hier te pas kan komen is ons onverklaarbaar. Niet-te-min, bij gebrek aan een betere definitie, dient gij u met de hier gegevene te vrede te stellen. De woorden zullen buitendien zich zelve genoeg verklaren.

De *bepalende* voornaamwoorden zijn dan, volgens de Spraakkunsten: *degene, hetgene, diegene, datgene, dezelfde, hetzelfde, zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijk*. - Wij zouden er nog, als een vermakelijk variant, bij kunnen voegen: *degenige*.

Uit de navolgende voorbeelden zal men den aard en de kracht der bepalende voornaamwoorden kunnen opmaken:

‘Hij is nog altijd *dezelfde* (voor “*dezelfde* man, *dezelfde* schreeuwer, wijsneus, grappemaker” enz.).

Al *degenen* (voor “de lezers,” of “de recensenten”), die ons boek niet mooi vinden, houden wij voor lieden zonder kennis of smaak.’

‘Ik zou *zulken* wijn niet lusten,’ voor ‘wijn, als die in zeker Park verkocht wordt,’ of voor ‘wijn, als bij een minder rijk heer of een minder fijnen proever dan de spreker meent te zijn, geschonken wordt.’

Zesde afdeeling. *Van de onbepaalde voornaamwoorden*.

Onbepaalde voornaamwoorden zijn die, welke geen persoon of zaak in 't bijzonder aanduiden. Zij zijn *iemand* en *niemand, iets* en *niets* (of ook wel *niks*). Sommige Spraakkunstenaars

rangschikken die echter alle vier onder de *zelfstandige* naamwoorden, waar wij ons echter niet wel meê kunnen vereenigen. Immers zijn 1e. *niemand* en *niets* alles behalve *zelfstandig* en 2e. lette men op de navolgende sluitrede:

Niemand kan eens anders plaats bekleeden.
Een *voornaamwoord* bekleedt eens anders plaats.
Dus is *niemand* een *voornaamwoord*.
Verlangt nu *iemand*, dat wij er *iets* meer van zeggen?
Niemand? - of, als de afslagers 't cierlijker zeggen: '*niemand* niet?'
Dan zullen wij er ook *niks* verder van vermelden.

Zevende afdeeling. *Van de vragende voornaamwoorden.*

Om te weten, wat *vragende* voornaamwoorden zijn, heeft men zich maar te wenden tot schoolmeesters, volksvertegenwoordigers, ministers, bedelaars, in een woord tot al wie iets te vragen, of wel iets te geven heeft. - Zij zijn: *wie, wat, watvoor, welk, hoedanig*.

Wie wordt alleen gebezigd als men vraagt naar een *persoon*, en nog wel naar een persoon, die niet genoemd wordt, b.v.

'*Wie* durft ontkennen, dat dit boek wel twintig uitgaven beleven zal?' - Hier kan *wie* naar verkiezing beteekenen: 'welk mensch? welke recensent? welke botmuil?' enz.

Wat, watvoor, welk en *hoedanig* bezigt men, zoo met personen als met zaken, b.v.

'*Welke* lieden leven van den wind?'
Antw. Molenaars en beursspekulanten.
'*Welken* uitgang verkies je, de deur of 't venster?'

‘*Wat* is het beste berouw?’
‘*Wat* ben je *voor* een vent?’

‘*Hoedanig* is het kostuum van een beer?’
Antw. In 't bosch een pels: in de zijkamer een *paletot*.

Achtste afdeeling. *Over de betrekkelijke voornaamwoorden.*

De *betrekkelijke* voornaamwoorden dienen, om een zin met een voorafgaand zelfstandig naamwoord, somtijds ook met een werkwoord, te verbinden.

Zij zijn *die* en *dat, wie* en *wat*, en hebben meermalen voor zich *al, niet, iets* of *niets*, - Voorbeelden van een en ander zijn:

‘De man, *die* niet genoeg drinkt als hij 't krijgen kan, is een gek; hij, *die dat* (het *drinken* namelijk) onmatig doet, is een zwijn.’

> ‘*Wie* huizen timmert aan den weg,
> Staat bloot voor allemans gezeg.’

‘Hebje *iets* verstaan van *wat* je gehoord hebt?’

‘*Al wat* ik je zeggen kan is, dat ik *niets* begrepen heb van *wat* hij mij verteld heeft.’

Voorzangers nemen de vrijheid, genoemde voornaamwoorden te verbuigen, en zeggen b.v.

‘De man, *wiens* beurs ik gerold heb, was de echtgenoot der weduwe, aan *wier* huis ik ben opgevoed.’

Ook voegen zij, bij de voornaamwoorden, hierboven opgegeven, nog *welk* en *hetwelk*.

‘De beurs, *welke* ik gerold heb.’

‘'t Paard, van 't *welk* ik ben afgetuimeld.’

Voorzangers in den overtreffenden trap verstouten zich zelfs te zeggen: *dewelke*.

Wij, die een gelijken schrik voor hun Nederduitsch hebben als een jonge jufvrouw voor een hoed, die een half jaar bij de mode ten achteren is, of als een lid van de afschaffing voor een borrel, wij wachten ons voor dergelijke uitdrukkingen en zeggen eenvoudig:

‘De man, *waar* (of *daar*) ik de beurs *van* gerold heb, was de echtgenoot van de weduwe, in het huis *waarvan* ik ben opgevoed.’

‘De beurs, *die* ik gerold heb.’

‘'t Paard, *waar* ik *van* afgetuimeld ben.’

> Aanm. Sommige spraak-kunstenaars leeren, dat *daar* of *waarvan* in opgemelde beteekenis alleen mag gebezigd worden als men van *zaken*, niet als men van *personen* spreekt; maar dat is een van die regels, die hun oorsprong alleen vinden in een zucht van reglementeeren en door het gebruik sedert eeuwen weêrsproken zijn.

Zesde hoofdstuk. Over de lidwoorden.

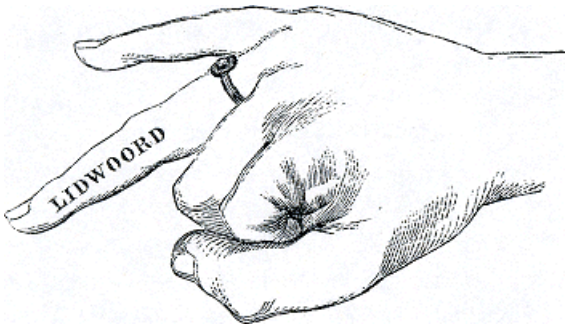

Het *lidwoord* (of ‘artikel’) is niet anders, als Prof. Brill te recht opmerkt, dan een aanwijzend of bepalend voornaamwoord, doch dat, even als iemand, die zich heeft laten trouwen, alle zelfstandigheid heeft opgegeven. Daarom komt het ook aan den *ringvinger*, die, als ieder weet, het zinnebeeld is der (echtelijke) slavernij.

De oude spraakkunstenaars geven twee soorten van lidwoorden op, t, w.

Bepalend: de in 't mann. en vr.: - *het* in 't onz.

Onbepalend: een in 't mann. en onz.: - *eene* in 't vr.

Prof. Roorda heeft onwederlegbaar aangetoond, dat het laatste (*eene*) niet bestaat of althans alleen t'huis behoort in het *voorzangers*-Nederduitsch: en Prof. Brill merkt met niet minder recht op, dat *een* eigentlijk onder de *telwoorden* gerekend moest worden, en, waar 't als artikel gebezigd wordt,

toch niet of bijna niet gehoord wordt - waarom dus ook dwaze verbuigingen als *eenen* en *eener*, die 't nog wel tot een twijfelachtig woord maken, gerust kunnen wegvallen.

Een minister, een weduwvrouw, een oliekoek laat hij, die beschaafd Nederduitsch spreekt, niet anders hooren, dan of er stond *nminister, nweduwvrouw, n-oliekoek*.

Wederom echter de Dordtenaars scheppen er een zonderling vermaak in, dit *quasi*-artikeltje niet alleen te laten hooren, maar het zelfs met een staart te voorzien, en zeggen *n'n'n' minister, n'n'n' weduwvrouw, n'n'n' oliekoek*.

Als verder bewijs, hoe weinig dat zoogenaamd *onbepalend lidwoord* van ouds in tel is, diene, dat men zich, bij woorden, die in 't meerv. staan, er geheel van ontslaat, en maar slechtweg zegt: *ministers, weduwvrouwen, oliekoeken*.

De of *het*, en *de* in 't meerv., heeten *bepalende lidwoorden*, om dat zij *bepalen*, welke personen of zaken in 't bijzonder worden aangeduid. - Ter opheldering diene het navolgende roerende dichtstukje, waar alle drie de lidwoorden in voorkomen:

Dc molenaar stal *het* mout,
En *de* timmerman stal *het* hout,
En *het* snijertje stal *het* laken,
Om *een* rok voor *het* drietal te maken.

De en *het* wijzen hier aan, dat er van een zeer *bepaalden* (en wel van een zeer diefachtigen) *molenaar, timmerman* en *snijer*, alsmede van zeer *bepaalde* (hun ter bewerking toevertrouwde) *mout, hout* en *laken* gesproken wordt. *Een* daar-entegen wijst niets aan dan dat men het missen kan; want ik zet het den beste, uit den laatsten regel op te maken of de snijer voor elk van drieën 'n rok, of *één rok* voor hun drieën maken zou[1)].

1) Ik denk, *een* voor zich zelf, die hem niets kostte, en *een* voor ieder van de beide anderen, die hij hun betalen liet.

Een zelfstandig naamwoord, waar geen lidwoord voor staat, wordt altijd in zeer algemeenen zin genomen. Als ik b.v. zeg: '*water* is goed voor *kikkers*,' dan bedoel ik geen bijzondere soort van *water*, niet bepaald duin-, regen-, sloot-, Heppinger-, Seltzer-, roze-, troebel of gefiltreerd water, maar water in 't algemeen; en, even zoo, allerlei soort van *kikkers*,

't zij die in slooten of moerassen, 't zij die op parades of bals rondhuppelen.

- 'Hebje Van Pingelens "*Blik* in de toekomst" gelezen?' vroeg Vlox aan Levi Stopp. 'What!' riep Levi met minachting uit: '*Bhlik in de thoekomst*! What is *bhlik? ghoud in den zhak*, dhat's je bhol.'

Ten voorbeelde welk een machtige verandering het bezigen

al of niet van het *bepalend* lidwoord te weeg kan brengen, diene het navolgende. Het gezegde: ‘daar is *een* deur,’ is de bloote vermelding van een bestaand feit; terwijl ‘daar is *de* deur!’ zoo veel te kennen geeft als: ‘wees zoo goed, heel gaauw je biezen te pakken.’

Eigen namen van personen, landen en steden nemen geen *lidwoord* voor zich, dan in de navolgende gevallen:

1°. Wanneer het lidwoord een deel van den naam uitmaakt, als b.v. *de Witt, de Poorter, de Ruyter, de Betuwe, het Gooi, het Gebed zonder end*; in andere gevallen zegt men eenvoudig *Jan, Klaas, Mietje, Hummes, Wassenaar, Arkel, Onstee, Parijs, Kampen, Vlooienburg*.

2°. Ter aanduiding van een bijzonder geslacht, b.v. ‘*een* Bourbon, *de* Medicissen, *een* Harlekijn.’

3°. Wanneer eigen namen als gemeene namen gebezigd worden, b.v.: ‘dat's *een* Kenau van 'n meid. - Hij is *de* Cicero van de balie.’

4°. Als er een bijvoegelijk naamwoord voor den persoon - of den plaatsnaam komt; zoo b.v.: ‘*de* geleerde Van der Hummes. - *Het* schalksche Annemietje. - *Het* volkrijke Londen. - *Het* ontruimde Schokland.’

Ook worden de lidwoorden weggelaten

1°. bij titels, voor eigen namen (in 't enkelv.) gevoegd, als b.v.

‘*Keizer* Karel had een hond’ enz.

‘*Dominee* Preppel preêkt 'n Zondag.’

‘*Vrouw* Lijsbet mag geen brandewijn... (maar wel *lavas*),’

‘Van al *de* juffrouwen Haspel, vind ik *juffrouw* Antje de mooiste.’

2°. bij woorden, die een familiebetrekking aanduiden, en bij 't woord *meester*, als de leerlingen tot of van hem spreken, b.v.

‘Zeg aan *vader*, dat *moeder* alweêr met *neef* aan 't wandelen is.’ - Of *nicht* dat goed vindt?

‘Hoezee! *meester* is ziek: geen school van daag.’

Aanm. Te spreken van *de meester, de moeder, de vader, de broeder* enz., waar *meester, moeder*, enz. genoeg is, hoort in het *podding*-Neêrduitsch te huis.

3°. bij stoffelijke namen, als:

‘*Wijn* moet er wezen.’

> ‘'s Avonds zitten wij bij den haard,
> Eten wij koeken en *pruimetaart*.’

4°. bij naamwoorden, die als tot een geheel vereenigd worden, als:

‘*Man* en *vrouw, huis* en *hof, kind* noch *kraai, botje* bij *botje*.’

Behalve de *artikelen*, hier genoemd, bestaan er nog andere, als wets*artikelen*, geloofs*artikelen, artikelen* van dagbladen, enz. enz.

Maar, dewijl dat geen *lidwoorden* zijn, zullen wij ze als *incourante artikelen* beschouwen en er onze lezers niet mede vermoeien.

Zevende hoofdstuk. Van de telwoorden.

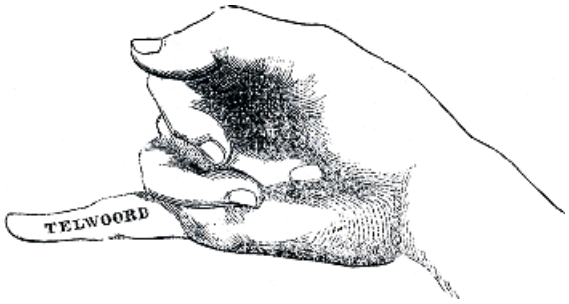

Aan de *pink* genaderd, krijgen wij de *telwoorden*, als om te kennen te geven, dat, om goed te tellen, men bij de *pinken* moet zijn.

De *telwoorden* dienen

1°. om een getal aan te duiden, als: *een, twee, drie* enz.

2°. om de rangorde der voorwerpen aan te duiden, als: *de eerste, de tweede, de derde*.

Er zijn zoo vele *telwoorden* als druppels in de zee, en dan kan men er altijd nog bijdoen.

Onder de getallen is nummer *een* het kleinste, en toch het voornaamste.

Van dat de wereld heeft bestaan,
Heeft ook bij iedereen
De gulden spreuk voorop gestaan:
Draag zorg voor nummer 1.

Of wordt niet, waar men werkt en woelt,
In alle omstandigheên,
In de eerste plaats het heil bedoeld
Van 't dierbaar nummer 1.

De krijgsman moog vol heldenvuur
De kogels tegentreên,
Hij draagt, ook in het strijdensuur,
Graag zorg voor nummer 1.

De staatsman, die voor 's volks belang
Uitsluitend werkzaam scheen.
Volgt, och! te ras, den ouden gang,
En zorgt voor nummer 1.

De zendling voert naar 't Oosterstrand
Een riem traktaatjes heên;
Maar is er naauwlijks aangeland,
Of zorgt voor nummer 1.

Behoeft gij pleiter of doktoor,
De een houdt geleerde reên,
En de ander schrijft recepten voor,
Maar... 't is voor nummer 1.

Ook hij, die, spijt haar zoet gepraat,
Zijn lieve Magdaleen
Voor rijke Jezabel verlaat,
Hij zorgt voor nummer 1.

In 't kort, men zoeke waar men mag,
Geen stervling hier beneên,
Die uur op uur en dag op dag,
Niet zorgt voor nummer 1.

Dan 'k vrees, gij wordt mijn babblen moê:
Ik staak alzoo mijn reên.
Maar roep u, eer wij scheiden, toe;
Draag zorg voor nummer 1.

Intusschen, wie voor nummer *een* wil zorgen, zal ook op zijn tijd zijn toevlucht moeten nemen tot nummer *nul*.

Er zijn, behalve de getallen, ook nog andere *telwoorden*, b.v. *boer, vrouw, heer*.

De *telwoorden* hebben geen meervoud, of liever, wanneer zij dat hebben, zijn het geen *telwoorden* meer, maar *zelfstandige naamwoorden*, b.v.

''t Is kwart voor *achten*.'

'Zij zijn met hun *zessen*.'

'Zijn er geen *tweeën* in dat spel?'

'Er worden *honderden* bezwaren gemaakt.'

'*Peetoom*. Hoe zitje in je klasse?

Neefje. De *eerste*, Peetoom.

P. Met je hoevelen ben jelui?

N. Met ons *eenen*, Peetoom.'

In de meeste spellen (als kaart-, dobbel- en dominospellen), verandert *een* van naam, en heet *aas*.

A. Wie is den Koning zelf de baas?

B. De Tweede Kamer. -

A. Neen. het *aas*.

Van de *rangschikkende* telwoorden, als: *eerste, tweede, andere, laatste, zooveelste* enz. zullen wij niet anders zeggen, dan dat zij, wel beschouwd, tot de *bijvoegelijke* naamwoorden kunnen gebracht worden, waar zij al de eigenschappen van hebben.

Onbepaalde telwoorden noemt men de zoodanige, die een onbepaalde hoeveelheid uitdrukken, als: *al, geheel, elk, eenig, weinig, menig, wat, veel, velerlei, allerhande*, en nog een paar honderd andere.

> Aanm. Met de verdeeling der getallen in *evene* en *onevene* hebben wij hier niet te maken, aangezien die bij de cijferkunst t'huis behoort. Toch moge hier, verscheidenheidshalve, de navolgende sluitrede wel te pas gebracht worden:
>
> Twee en drie zijn even en oneven. Twee en drie zijn vijf. Dus is vijf even en oneven.

Achtste hoofdstuk. Over het werkwoord.

Eerste afdeeling. *Van den aard en van de soorten der werkwoorden.*

De aard van de *werkwoorden* in 't algemeen is, dat zij, neem welke taal gij maar verkiest, de lastigste en moeilijkste dingen in de spraakkunst zijn.

Toch kan men ze even slecht missen als den *duim* aan de hand, en men gebruikt ze ook, even als den *duim*, om te drukken; bepaaldelijk drukt men er de gedachten meê uit.

De *werkwoorden* laten zich verdeelen in

1, *Hulpwerkwoorden*: dat is, zoodanige als dienen om een ander te vervoegen, of wel doorgaans met een ander achter zich gebezigd worden, als: *zijn, wezen, hebben, worden, zullen, mogen, kunnen, laten, doen, moeten, trachten*, enz.

> Aanm. *Doen* en *laten* hebben, naar men oppervlakkig denken zoû, een geheel strijdige beteekenis. Ondertusschen vinden wij ze omtrent in gelijken zin gebezigd in 't volgende *billet-doux*:

Laat mij weten, lieve Machteld,
Of gij mij genegen zijt,
Maar *doe* 't mij heel spoedig hooren;
Want ik heb heel weinig tijd.

Zoo gij hooploos mij *laat* kwijnen;
Doet ge u zelve 't meest te kort;
Want de liefde *doet* mij sterven,
Als zij niet beäntwoord wordt:

2. *Bedrijvende* werkwoorden: deze onderstellen een onderwerp, als werken, en een voorwerp, waarop gewerkt wordt: b.v., als iemand zegt: ik *bemin* Willemijntje Kremsel, dan is die *ik* de werker (in dit geval, de *minnaar*), en Willemijntje Kremsel het voorwerp, waarop gewerkt wordt (het *beminde* voorwerp).

3. *Lijdende* werkwoorden: deze zijn precies het tegenovergestelde van de *bedrijvende*, en onderstellen een onderwerp, waarop gewerkt wordt, en een voorwerp als werker; zoo dat wanneer gij zegt: Willemijntje Kremsel *wordt* door mij *bemind*, dit juist hetzelfde uitdrukt als het vorige gezegde, met dit onderscheid, dat Willemijntje nu het onderwerp en haar minnaar het voorwerp wordt.

4. *Onzijdige* werkwoorden, die wel een onderwerp, maar geen voorwerp uitdrukken, als: ‘ik *spring*, ik *dans*, ik *slaap*.’

Aanm. Dit laatste is vermoedelijk een jokken; want als je sliept, zou je 't moeilijk kunnen vertellen.

5. *Onpersoonlijke* werkwoorden, die noch onderwerp noch voorwerp hebben, als: *het hagelt, het waait*.

6. *Vermakelijke* werkwoorden: t.w. de zoodanige, die gij in geen woordenboek vindt, hoewel er zeer gewone begrippen of handelingen - maar op vreemde of snaaksche wijze, meê worden uitgedrukt, b.v.: *uitsnijen*, voor ‘heengaan:’ *lanterfanten*, voor ‘niets degelijks uitvoeren:’ wat hebje er op te *kediezen*, voor ‘op aan te merken:’ *pierlemagochelen*, voor ‘foppen,’ enz.

Wij zullen op al deze soorten nader terug komen; doch willen eerst de verbuiging behandelen, die aan alle soorten gemeen is.

Tweede afdeeling. *Van de verbuiging der werkwoorden.*

Bij het *verbuigen* der werkwoorden heeft men te letten op *getal, persoon, wijs* en *tijd*. Dit zijn, om zoo te zeggen, de eigenschappen van het werkwoord, en even als die van den opium, zijn het slaapverwekkende eigenschappen. Er zijn twee belangrijke punten, waar een schrijver op te letten heeft t.w.: 1°. een lezer te bekomen, die klaar wakker is, en 2°. hem klaar wakker te houden. Dit laatste nu is, waar over *getal, persoon, wijs* en *tijd* gesproken wordt, alles behalve gemakkelijk, te minder, dewijl gezegde schrijver onder zoodanige omstandigheden groot gevaar loopt, zelf in slaap te vallen. - Maar geen zorg! als wij gapen, mag de lezer geeuwen: wat niet kan verholpen, moet geleden worden.

Derde afdeeling. *Van de getallen en de personen der werkwoorden.*

De werkwoorden hebben *twee* getallen en *twee* personen; - of noch het een, noch het ander; - maar hierover later. - Die getallen zijn: het *enkelvoud* en het *meervoud*: en in elk *getal* komen *drie* personen voor, als b.v.

enkelvoud.	**meervoud.**
1e. *persoon ik* bemin.	*wij* beminnen.
2e *persoon gij* bemint.	*gij* bemint.
3e *persoon hij* (of *zij*) bemint.	*zij* beminnen.

Het voorbeeld, dat wij hier nederschreven, was, eer wij er om dachten, aan onze pen ontsnapt; wij zijn hier onwillekeurig de Vossiussen van vroegeren en lateren tijd nagevolgd, die, om hun spraakkunsten smakelijker te maken, er altijd vrij wat van *beminnen* en van *liefde* in lieten vloeien. Hoe noodlottig hier somtijds de uitwerkselen van waren, kunnen wij opmaken uit den navolgenden brief, door een jonge jufvrouw geschreven aan een spraakkunstenaar, wiens waren naam wij uit kieschheid veranderen zullen in dien van Abelaart, ook al een onderwijzer, die aan zijn leerling Heloïze heel wat meer leerde, dan waar hij voor betaald werd:

Aan Abelaart.

Wee de arme maagd, die in uw boek studeert;
'k Heb, sints ik 't deed, mijn oogen uitgekreten.
Beminnen, ja, dat hebt ge mij geleerd;
Maar, als 't je blieft, leer mij nu ook *vergeten*.

Prof. Brill heeft dan ook, ter voorkoming van dergelijke treurige, ja hartverscheurende uitkomsten, in plaats van het werkwoord *beminnen*, het werkwoord *lezen* tot voorbeeld gekozen; wat niet alleen, als men met *lezers* te doen heeft, veel rationeeler, maar ook veel zedelijker is, en hem den dank moet doen verwerven van alle te recht bezorgde ouders en voogden.

Vierde afdeeling. *Van de wijzen der werkwoorden*.

De *wijs*, waarin een werkwoord gezegd wordt te staan, is een verandering, die het ondergaat, en waardoor de toestand wordt uitgedrukt, waarin de persoon, de zaak of de handeling verkeert.

Griekenland had *zeven* wijzen;

(hoeveel 't er nu heeft, weet ik niet).

Maar een werkwoord heeft er *vier*; - te weten:

1°. De *aantoonende* wijs. Wat dat is behoef ik naauwlijks aan te toonen. Wat doet een *bakker*? Hij *bakt* brood (of koek, zoo hij namelijk koekebakker is). Wat doet een *aantoonende* wijs? Zij *toont* (iets) *aan*, als b.v. 'hij *leest*, hij *wordt onderwezen*, zij *zijn* geleerd.'

Somtijds ook *vraagt* zij, b.v.: '*Leert* hij? *Wordt* hij *onderwezen? Zijn zij* geleerd?'

Of wel, in *vermakelijk* Nederduitsch: '*Slaan* ik hem wel genoeg? - *Doen* ik het niet verkeerd?'

Vr. Welke *wijs* is 't nuttigst?
Antw. Onder*wijs*.
Vr. Welke *wijzen* zijn 't lastigst?
Antw. Neus*wijzen*.
Vr. Wie is *geleerd*?
Antw. De lantaarnopsteker.

2°. De *gebiedende* wijs. Deze gelast, vermaant, verzoekt, verbiedt, veroorlooft, enz,, als b.v.:

'*Loop* heen, malle jongen!'
'*Verdwijn*, leelijk spook!
Scheer je assieblieft weg.'
'*Maak* je uit de voeten.'

‘*Geef* mij een enkel zoentje.’

‘*Drink* 'reis.’

3°. De *onbepaalde* wijs. Deze is eigenlijk de naam, waar 't werkwoord onder bekend is, en komt daarom zeker achter aan, als familienamen altijd doen. Zij heeft dan ook met persoon en getal niets te maken, en geeft alleen de werking of den toestand te kennen, door het werkwoord aangeduid, als: *loopen, smullen, flikflooien*.

Sommige Spraakkunsten vermelden ook de *bijvoegende* wijs. Deze behoort echter tot het *voorzangers*-Nederduitsch, en wij kunnen ze dus best missen. Wie b.v. (of 't moest een akteur der *Variétés* zijn), zegt ooit:

‘Hij *make* niet langer zijn hof aan deze schoone.’

‘Hij *zij* wie hij *zij*.’

‘Dat hij vrij een cigaar *rooke*.’

‘Ik wenschte dat er een einde aan dat gezeur *kwame*?’

Prof. Roorda heeft dan ook alle *voorzangers* met volle gerustheid uitgetart, hem een ander voorbeeld aan te voeren van een *bijvoegende* wijs buiten ‘'t *zij*’ en ‘'t *ware*,’ - beiden, wel beschouwd, louter bijwoordelijke uitdrukkingen.

Het *deelwoord* wordt niet aangemerkt als een *wijs* van een werkwoord, maar als een *vorm* daarvan, die gebezigd kan worden als bijvoegelijk naamwoord, en dus in beide hoedanigheden (die van 't werkwoord en van 't bijvoegelijk naamwoord) *deelt*, b.v.

‘Hij heeft van het *verleende* verlof gebruik gemaakt,’

‘Daar loopt hij rond als een *razende* Roeland.’

‘Op een ton *geklommen*, sprak hij tot de menigte.’

De *deelwoorden* zijn tweeërlei, t.w.

1°. *tegenwoordig* of *bedrijvend*, als: *vallende, kloppende, verbindende*.

2°. *verleden* of *lijdend*, als: *gevallen, geklopt, verbonden*.

Met behulp van de tweede soort maakt men de onbepaalde

wijzen van de lijdende werkwoorden, als: *geklopt zijn* of *worden, verbonden zijn*, enz.

Vijfde afdeeling. *Van de tijden der werkwoorden.*

Ja de *tijden*: - daar is te allen *tijde* over geklaagd.

Die der werkwoorden geven te kennen of er gesproken wordt van een toestand of handeling, die *nu* plaats heeft, die *voorbij* is, of die *komen* moet.

Zij zijn *zes* in getal, en heeten, volgens Prof. Brill: de *onvolmaakt tegenwoordige* tijd, de *volmaakt tegenwoordige* tijd de *onvolmaakt verleden* tijd, de *volmaakt verleden* tijd, de *onvolmaakt toekomende* tijd en de *volmaakt toekomende* tijd.

De *tegenwoordige* tijd is altijd slecht, zoo men de lieden gelooven moet; maar dan bedoelen zij die soort van *tijd*, die gemeenlijk wordt voorgesteld als een naakt heer, met vleugels, een baard, een zeis en een zandlooper; terwijl de *tegenwoordige* tijd der werkwoorden een toestand of handeling uitdrukt, die op het oogenblik dat men spreekt, plaats vindt en al of niet voltooid is, b.v.

Onvolm. tegenw. tijd: - 'Ik *bemin* u: - Booi *is* baas: - De gekken *krijgen* de kaart.'

Deze tijd is *onvolmaakt*: want er bestaat onzekerheid, of de toestand (of handeling) voort zal duren, of ik namelijk u zal *blijven* beminnen, of booi baas zal *blijven*, of de gekken altijd door de kaart zullen krijgen.

Volm. tegenw. tijd: - Ik *heb* u *bemind*. - Booi *is* baas *geweest*. - De gekken *hebben* de kaart *gekregen*.

Hier zijn *ik, booi* en *de gekken*, in den tegenwoordigen tijd of toestand van *bemind* te *hebben*, baas *geweest* te *zijn*, de

kaart *gekregen* te *hebben*, en die toestand is *volmaakt* of voltooid.

De *onvolm. verleden* tijd stelt ons voor wat wel *verleden* is, maar daarom, even min als een student na een promotiepartij, niet noodwendig behoeft te zijn *afgeloopen*. Een fraai voorbeeld van den *onvolm. verleden* tijd levert ons de bekende droevige romance:

Toen ik een kleine jongen *was*,
Lag ik te slapen in het gras
Aan 't kantje van een waterplas.
Ik *droomde* daar van groote schatten,
En, gretig om die aan te vatten,
Schoot ik ter zijden af, en ik
Viel tot mijn neus toe in het slik.

In dit treurverhaal wordt zeker de gebeurtenis, waar de dichter van gewaagt, voorgesteld als lang voorbij; maar in den volgenden zin kan twijfel bestaan:

'De geächte spreker uit Nergenshuizen *bleef bij zijne meening*.'

Immers het is mogelijk, dat de overtuigende rede van den

minister, de toezegging van een lintje, de benoeming van zijn zoon tot ontvanger, de vrees voor een niet herkiezing of voor een schrobbeering van zijn vrouw, te weeg hebben gebracht, dat de geächte spreker een uur later er niet langer bij *bleef*.

Dienstmeisjes zijn zeer gewoon, den *onvolm. verl.* tijd in plaats van den *tegenwoordigen* te bezigen; en zeggen liefst:

'Mevrouw, daar *was* de slager.'

'Juffrouw, daar *wazzen* de schoenen voor den jongen heer,' als de slager, met wien zij nog een praatje moet hebben, op stoep staat, en de schoenmakersjongen op de mat wachtende is naar het dubbeltje, dat hij voor 't t'huisbrengen der schoenen hoopt te krijgen.

De *volmaakt verldn.* tijd stelt den toestand of de handeling voor als reeds volbracht in dien verleden tijd, waarvan gesproken wordt:

'Ik *had* mijn hof al aan een vrijster *gemaakt*, eer ik nog tot jaren van onderscheid *gekomen was*.'

Men lette b.v. op het onderscheid tusschen den *volm. tegenw.* en den *volm. verleden* tijd.

- 'Mietje, *heb* je aan den slager gezeid, dat hij mij het zuiver gewicht niet *gebracht heeft*?'

- 'Ja juffrouw, dat *had* ik hem gisteren al gezeid; maar hij zeî: dan *had* de kat zeker hetgenige, dat te kort kwam, weg gekaapt.'

Misschien weet Mietje wel, welke kat.

De *onvolmaakt toekomende* tijd stelt voor wat verondersteld wordt te zullen geschieden, b.v. als iemand zegt:

'De snijer *zal* mij morgen dat nieuwe pak t' huis *sturen* en, als 't mij past, *zal* ik hem *betalen*.'

Als *wat* hem *past*? het *pak*, of het *betalen*?

De *volmaakt toekomende* tijd stelt voor wat verondersteld wordt te zullen geschied zijn, b.v.

'Ik ben benieuwd, heden avond na het bal, te weten aan hoe vele meisjes ik het hoofd *zal* op hol *gemaakt hebben*.'

Dat de tijden der werkwoorden aan denkende koppen overvloedige stof tot overpeinzing opleveren, hopen wij met de navolgende voorbeelden te bewijzen:

1. '*Tegenwoordig*, hoezeer dan matig, genot is beter dan *toekomende* weelde.'

Of, duidelijker gezegd:

'Een vogel in de hand is beter dan tien die vliegen.'

2. Een *onvolmaakt* huis is beter dan in 't geheel geen huis, en een halve boterham beter dan in 't geheel geene.

3. *Volmaakte* spraakkunsten zijn beter (doch zeldzamer) dan *volgemaakte*.

Daar-en-tegen heb ik, als de wijn goed is, liever een *volgemaakte*, dan een *volmaakte* kelder.

Zesde afdeeling. ***Van de verbuiging der hulpwoorden*****.**

Wij hebben reeds aangemerkt, of er althans op gezinspeeld, dat knapen, wanneer zij werkwoorden verbuigen, zelden blijken aan den dag leggen, in die oefening eenig bijzonder vermaak te scheppen, - dat vermaak altijd uitgezonderd, 't welk een rechtgeäard verstand geniet bij het verwerven van kundigheden. Genaderd tot dit gedeelte der spraakkunst bevinden wij ons in een moeilijken tweestrijd. Het weglaten der verbuiging zou een verzuim zijn, te *ernstig*, om in een *vermakelijke* spraakkunst begaan te mogen worden: en het opnemen der verbuigingen zou ons boek te *ernstig* maken en daardoor even ongepast zijn. Wat zullen wij doen? Den gulden middelweg kiezen, den lezer voor volledіger onderricht naar ernstiger spraakkundigen verwijzen, en hem, verzoeken er genoegen mede te nemen, zoo wij ons bepalen bij 't geen werkelijk in ons boek te huis behoort, de *vermakelijke* verbuigingen.

Door *verbuiging* (of, zoo als men placht te zeggen, *vervoeging*) van een werkwoord, verstaat men de regelmatige opsomming der verschillende wijzen en tijden, met in-acht-neming van personen en getallen.

Een *vermakelijke verbuiging* is zoodanig eene, waarbij met wijzen, tijden, getallen en personen zekere vrijheden worden genomen.

Zoo worden de werkwoorden *hebben* en *zijn* door sommigen op een wijze verbogen, waarvan hier enkele staaltjes volgen:

Hebben. *Aantoonende wijs*.

Onvolmaakt tegenwoordige tijd.

Enkelv.	**Meerv.**
1e persoon Ik heef.	We hebbe.
2e persoon Je het.	Jullie het *of* heit.
3e persoon Hij heb, het *of* heit.	Ze *of* zullie hebbe.

Onvolmaakt toekomende tijd.

1e persoon Ik zel } hebbe.	We zelle } hebbe.
2e persoon Je zelt } hebbe.	Jullie zelt } hebbe.
3e persoon Hij zel } hebbe.	Ze *of* zullie zelle } hebbe.

Gebiedende wijs.

Hawaar!

Zijn. Aantoonende wijs.

Onvolmaakt tegenwoordige tijd.

Enkelv.	**Meerv.**
1e persoon Ik bin *of* ik zijn.	We binne *of* zijne.
2e persoon Je bint.	Jullie bint.
3e persoon Hij is.	Zuilie binne *of* zijne.

Volmaakt tegenwoordige tijd.

1e persoon Ik heef *of* ik zijn	}geweest.	We hebbe *of* zijne	}geweest.
2e persoon Je het	}geweest.	Juilie het	}geweest.
3e persoon Hij het	}geweest.	Zij hebbe *of* zijne	}geweest.

Onvolmaakt verleden tijd.

1e persoon Ik waar.	We	}wazzen.
2e persoon Je was.	Juilie	}wazzen.
3e persoon Hij waar.	Ze	}wazzen.

Eer wij van de hulpwoorden afstappen, moeten wij 's lezers aandacht vestigen op de bijzondere kracht, welke zij, mids met oordeel aangewend, aan de rede kunnen bijzetten, b.v.

‘Ik zal je om je ooren geven.’
‘*Zel* je?’ -
‘Ik weet er een loopje op.’
‘*Doe* je?’
‘Mijn naam (zei de man aan den veldwachter, die er hem naar vroeg) *kon* Heintje-Pik wezen; maar dat *is* 'm niet.’

Zevende afdeeling. ***Van de verdeeling der werkwoorden naar hun verbuiging*****.**

De werkwoorden worden niet alleen in verschillende soorten verdeeld overeenkomstig hun *aard*, maar ook overeenkomstig de *verbuiging*, die zij ondergaan.

Met betrekking tot deze laatsten hebben wij *gelijkvloeiende, ongelijkvloeiende* en *onregelmatige* werkwoorden.

De *gelijkvloeiende* zijn de zoodanige, waarbij de vokaal, die er in voorkomt, in geen der tijden eenige verandering ondergaat. Wij hebben er ons niet lang mede bezig te houden: de oude spraakkunsten geven er ook geen ander voorbeeld van, buiten dat eeuwige *beminnen*; wat echter, als wij reeds zeiden, alleen diende, om aan de jeugd allerlei dwaze gedachten in 't hoofd te brengen, die er nooit weêr uitkwamen. Het is onze stellige overtuiging, dat vele ouden van dagen de noodlottige hartstochten die, in hun prilste jaren aangekweekt, hun rijperen leeftijd verbitterden, alleen te wijten hebben aan het vergif, op die wijze door hen ingezogen met de melk van Moeder Spraakkunst.

De lezer nu moet dat verbuigen van gelijkvloeiende werkwoorden maar aanleeren en onderhouden door eigen oefening. Hij kan daartoe b.v. het bedrijvend werkwoord *betalen* kiezen, of het lijdend werkwoord *belast worden*, werkwoorden, die geen onaangename gewaarwordingen kunnen doen ontstaan dan in schriele gemoederen, en die tevens, ten gevolge van dat gezegend verband, 't welk tusschen 's menschen verschillende denkbeelden bestaat, hem tot nuttige overpeinzingen leiden kunnen op het gebied der staathuishoudkunde.

En nu, door *gelijkvloeiende* werkwoorden heen gesprongen zijnde als Harlekijn door de wijzerplaat, gaan wij over tot de *ongelijkvloeiende*.

Van deze, bij welke de vokaal, in de hoofdtijden (met welken naam men gewoon is den onvolmaakt tegenwoordigen tijd, den onvolmaakt verleden tijd en het deelwoord te noemen), geheel verandert of een andere uitspraak bekomt (als b.v. ik *beveel*, ik *beval, bevolen*, ik *slaap*, ik *sliep, geslapen*, ik *blijf*, ik *bleef, gebleven*), geeft Prof. Brill meer dan twintig bladzijden vol voorbeelden. Op dringend verzoek van zijne en van onze uitgevers zullen wij den lezer beleefdelijk na die meer dan twintig bladzijden verwijzen, en ons bepalen bij het geven van een vijftal voorbeelden, die de heer Brill verzuimd heeft op te geven, ofschoon men ze dagelijks hoort, te weten:

Ik *vraag*,	ik *vrieg*,	*gevroegen*,
Ik *blaas*,	ik *bloes*,	*geblazen*,
Ik *jaag*,	ik *joeg*,	*gejoegen*.
Ik *las*,	ik *leesde*,	*gelezen*.
Ik *kan*,	ik *kon*,	*gekeunen*.

Op gelijke wijze zullen wij handelen met betrekking tot de *Onregelmatige* werkwoorden: dat zijn die, waarvan in de hoofdtijden niet alleen de vokaal maar ook de voornaamste medeklinkers veranderen, zoo dat gezegde hoofdtijden bij elkaêr schijnen te passen als een bakkers-slaapmuts bij een zijden japon en een paar dragonderslaarzen. Van dien aard zijn b.v. ‘ik *breng*, ik *bracht*, ik *zit*, ik *zat, gezeten*, ik *ga*, ik *ging, gegaan*’ enz. enz. enz. Ook hier kunnen wij een verzuim herstellen, door Prof. Brill begaan ('t is niet dan met leedwezen dat wij zulke knappe lieden op onnaauwkeurigheden betrappen) en eenige vormen van onregelmatige

werkwoorden opgeven, waar hij niet aan schijnt gedacht te hebben, als

Ik sta,	*ik sting*,	*gestongen*.
Ik sla.	*ik sloeg*,	*gesloegen*.
Ik doen,	*ik daan*,	*gedoet*.

En hiermede stappen wij van de werkwoorden af.

Negende hoofdstuk. Van het bijwoord.

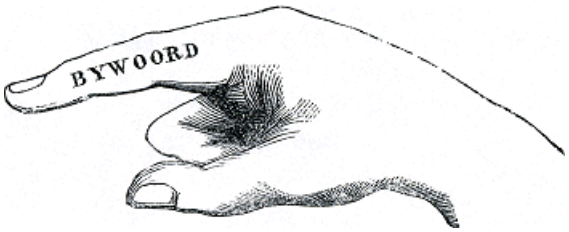

Een *bijwoord* is een woord, dat, gevoegd bij een werkwoord, een bijvoegelijk naamwoord, of een ander bijwoord, eenige bijzondere eigenschap daarvan aanwijst (waarom het dan ook aan den *wijs*vinger voorkomt), als: ‘zij kan *geducht* vloeken: zij is *onverbeterlijk* lui: zij is *bijna* altijd dronken.’

Enkele reizen komt het ook achter zelfstandige naamwoorden voor, als:

‘Ik zal dien bengel *dáár* eens om zijn ooren geven.’

‘Ik drink op de gezondheid van al de jonge dames *hier ter stede*.’

Zelfs speelt het *bijwoord* wel eens voor zelfstandig naamwoord en neemt een voorzetsel voor zich, als:

‘De dag van *heden*. - Hij is niet van *van daag of gisteren*.’

‘Zij zijn voor *goed* uit de stad.’

Bijwoorden zijn voor goed onverbuigbaar; maar zij hebben ook trappen van vergelijking, precies als de bijvoegelijke naamwoorden.

Er zijn machtig veel bijwoorden in 't Nederduitsch. Misschien overtreft hun getal nog dat der scheldwoorden.

Reeds alleen de klassen, waaronder zij kunnen gebracht worden, zijn talrijk en verscheiden. Zoo heeft men b.v.: bijwoorden van getal, van tijd, van hoeveel-, hoegroot- en hoedanigheid, van twijfel, van bevestiging, van ontkenning, enz. enz.

Van de beide laatste soorten levert de volgende samenspraak een paar voorbeelden op:

''t Is *zuiver* en *warentig* de waarheid, wat ik je vertel.'

- 'Och kom, je dolt er maar meê: ik weet immers wel beter.' -

'Neen, ik zeg je, 't is *warempeltjes* gebeurd.'

- 'Nou! en ikke hou vol, dattet jokkens zijne. -

Dat 's *nietes*.'

- 'Dat 's *alles*.' -

Met deze staaltjes moge de lezer zich te vrede stellen: wij hebben geen plan van onze spraakkunst een woordeboek te maken, en dat zou zij al licht worden, indien wij hem van elke klasse van bijwoorden op gelijke wijze een paar voorbeelden wilden geven. Wij gaan dus, met zijn verlof, tot een ander rededeel over.

Tiende hoofdstuk. Van het voorzetsel.

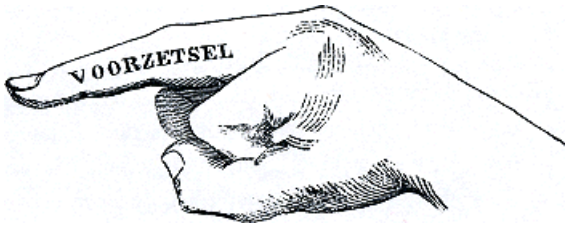

Voorzetsels dienen om de betrekking aan te duiden van 't eene woord op 't andere.

‘Hij is *van* de wal *in* de sloot geraakt.’

Eigentlijke *voorzetsels*, die namelijk *voor* het woord staan dat zij regeeren, hebben wij niet meer dan zeven-en-twintig, t.w.

Aan, achter, behalve, binnen, boven, buiten, bij, door, in, jegens, langs, met, na, naar, naast, nevens, om, onder, op, over, sedert, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, en hun samenstellingen, als: *nabij, rondom, omstreeks, omtrent, tegenover, voorbij*, enz.

Bij deze voegen de Rotterdamsche dichters er nog een, dat hun uit Londen, waar Rotterdam zoo wat half en half een voorstad van is, is overgewaaid, t.w. *rond*, en zeggen b.v.

‘Zij zitten *rond* de tafel,’ voor: ‘zij zitten *om* de tafel.’

De *voorzetsels* hebben tegenwoordig een akkusatief achter zich: vroeger ook nog een genitief en datief, wat nog blijkt

in uitdrukkingen als binnen 's *lands*, buiten-*dijks*, in en van *den bloede*, met *ter* (voor *der*) *tijd, ter* (voor *tot der*) *kerk*, uit *dien hoofde, ten* (voor *tot den*) *huize*, enz.

> Aanm. Te schrijven *ten zijnen behoeve, ter mijner verontschuldiging* enz. is 't zelfde als dat men schreef: *tot* DEN *zijnen behoeve, tot* DER *mijner verontschuldiging*. Onthoud u van zulk *dagbladen*-Nederduitsch, lieve lezer, en schrijf *te zijnen, te mijner* enz.

Enkele voorzetsels worden wel als bijwoorden gebezigd, b.v.:

‘Met zulk heidensch weêr is 't beter *binnen* dan *buiten* te zijn.’

‘*Behalve* ik gaat niemand de deur uit.’

Dit *uit* in 't laatste voorbeeld staat aan 't slot, en daaruit zou al licht iemand afleiden, dat *voor*zetsels nu en dan *achter* aan kwamen. Maar hier heeft men op te letten, dat *uit* niet op zich zelf staat, maar bij het voorafstaande *gaat* behoort.

Voorzetsels, met een werkwoord verbonden, zijn, in vele gevallen, door alle tijden heen daarvan *onafscheidbaar*. Als b.v. in

doorgronden:	ik *doorgrond*:	ik heb *doorgrond*.
overdekken:	ik *overdek*:	ik heb *overdekt*.
wederstaan:	ik *wedersta*:	ik heb *wederstaan*.

In andere gevallen daar-en-tegen doen, wanneer het werkwoord verbogen wordt, de voorzetsels afstand van hun eereplaats en begeven zich naar 't slot van den zin, even als de koetsiers, die, wanneer 't rijtuig wordt uitgespannen, hun zetel *voorop* verlaten en *achter* tafel gaan dienen. Zoo is 't b.v. gelegen met

aankleeden:	ik *kleed aan*.
doordansen:	zij *danst door*.
overhellen:	het dak *helt over*.

Somwijlen wordt hetzelfde voorzetsel bij hetzelfde werkwoord onverschillig *scheidbaar* of *onscheidbaar* gebezigd, als in

aanbidden:	ik *bad* haar *aan*,	en: ik *aanbad* haar.
overkomen:	wat *komt* u *over*,	en: wat *overkomt* u?

Maar enkelde reizen ook met verschil van beteekenis, als:

Overwegen: ‘ik *overweeg* of ik aan uw verzoek zal voldoen,’ - en: ‘ik vertrouw den slager niet: *weeg* dat vleesch nog eens *over*.’

Wanneer men, in de plaats van *voorzetsels, bijwoorden*, als *af, hoog, rond, toe*, enz. met werkwoorden samenstelt worden die altijd scheidbaar, als b.v. in

afzetten:	*zet af*!
ophoepelen:	zij *hoepelt op*.
toeknijpen:	hij *knijpt* de oogen *toe*.

Partikels echter (dat zijn rededeeltjes, die op zich zelve niets beteekenen), als: *be, ge, mis, ont, ver, wan*, blijven altijd onafscheidelijk aan 't werkwoord verbonden als:

begeeren:	ik *begeer*.
ontloopen:	ik *ontliep*.
mistrouwen:	ik *mistrouwde*.

- ‘*Mis! mis*! - men kan immers ook zeggen: “ik *trouw mis*,” als ik namelijk de verkeerde bruid aan den verkeerden bruigom uittrouw?’

UEd. is zelf *mis*; - want in dat geval is *mis* geen *partikeltje*; maar een *bijwoord*, en het tegenovergestelde van *raak*.

Nu! die is ook *raak*! - Zoo gaat het, als men 't beter wil weten dan de meester.

Voor *tegen* hoort men dikwijls zeggen *teugens*, zoo als b.v. in 't bekende voorval van den policie-agent met den ambulanten zuurhandelaar, dat onze teekenaar, die het gelukkigerwijze met eigen oogen heeft zien gebeuren, hiernevens naar het leven teruggeeft, en waarop een onzer meest populaire dichters terstond een distichon heeft gepast.

Weetje wel, meneer de agent, Dat je zelvers handelt *teugens* 't reglement?

Elfde hoofdstuk. Van de voegwoorden.

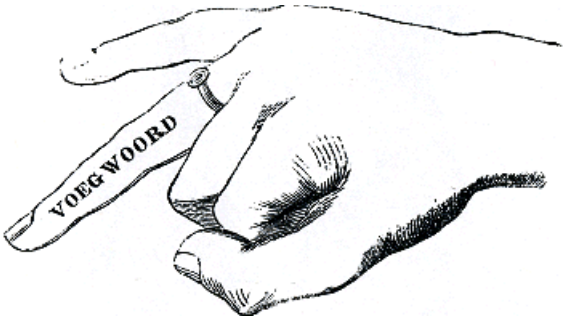

De *voegwoorden* vinden hun natuurlijke plaats aan den *ringvinger*: 't zijn de gom-elastieke ringetjes, dienende om woorden of zinnen aan elkander te verbinden: of, beter gezegd, 't zijn de Officieren van den Burgerlijken Stand, die samenvoegen of scheiden wat samengevoegd of gescheiden wil zijn.

Behalve het staaltje van ‘vermakelijke samenvoeging’, dat op het prentje hierover is afgebeeld, mogen de navolgende voorbeelden volstaan:

‘Piet *en* Jan leven rustig en te vrede, *om dat* zij eenloopende gezellen zijn.’

‘Wij betalen minder voor ons brood; *maar* des te meer voor het equivalent.’

‘Als afschaffer preêkt de heer A. tegen den jenever; *doch* als staatsdienaar en in 't belang der schatkist verheugt hij zich, als er braaf jenever gedronken wordt.’

Voegwoorden heeft men wel eens ‘de haken en oogen der taal’ genoemd; doch, even als van andere haken en oogen, maakt men er niet zelden een verkeerd gebruik van. Ten voorbeelde strekke de navolgende redeneering:

‘*Als* het jaar bestaat uit 365 dagen 6 uren *en* Januari 31 dagen heeft, *dan* is noodwendig de betrekking tusschen de theorie van het licht *en* de laatste uitgave van Bilderdijks werken geheel veranderd: *immers zoo* de haantjes 's morgens te vroeg kraaien, knijpt de kat ze in 't donker, *nademaal* er 10 palmen op een el gaan *en* het in 't algemeen, *ook* door de tegenvoeters, erkend wordt, *dat* oorlog de dwaasheid is van velen ten voordeele van enkelen; *derhalve* had Newton zoo groot ongelijk niet, toen hij de verbrandbaarheid van het diamant beweerde.’

Twaalfde hoofdstuk. Van de tusschenwerpsels.

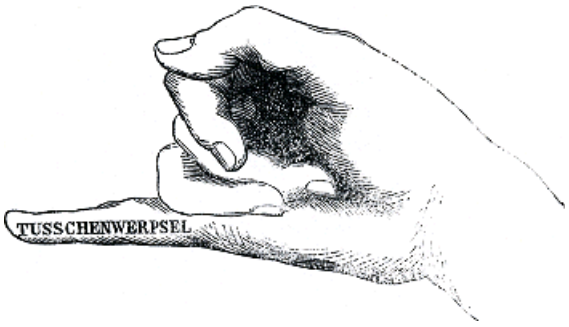

Tusschenwerpsels zijn woorden, die zich om den zin, waar zij in voorkomen, zoo weinig bekommeren als een diender - ik meen, een *agent* - om het standje, dat in zijn nabijheid voorvalt. Zij dienen

1°. Om de eene of andere gemoedsaandoening uit te drukken, als b.v.: *o! - ha! - ach! - herrejec! - foei*!

2°. Om iemand te roepen of af te wijzen, als · *hei! pst! kom! weg! mars! vort! kschtt*!

3°. Om iemand te waarschuwen, aan te moedigen, te prij zen, te laken, enz. als: *zie! kieroo! van onderen! bravo! ajakkes! ss-s*!

4°. Om, nutteloos, leven te maken, als: *trallala! hopsasa! lö vivat! Hosse, hosse, hosse*!

5°. Nergens toe, als: *sakkerloot! gossiemijn, slapperdemallemostert*!

Aanm. Onder de ommestaande *tusschenwerpsels* zijn er vermoedelijk enkele, waarop de aandacht van verheven geniën zich nimmer gevestigd heeft, en die daardoor op het gebied der taalkunde onbekend zijn gebleven. Misschien vordert men van ons eenige verontschuldiging over het opnemen daarvan te dezer plaatse; maar wij achten het onnoodig aan zoodanige vordering te voldoen. Indien het opnemen verwondering baart, het weglaten zou ons den blaam van onvolledigheid hebben op den hals gehaald. Kunnen die woordjes hun aanspraak op vermelding niet ontleenen aan Pieterson of Weiland, toch waren zij, reeds in de dagen dier geleerden, sedert lang door de volksstem geijkt: en even als leemten der wettelijke voorschriften door overoude gewoonten worden aangevuld, zoo kan ook datgeen, wat door geen schoolmeesterlijk gezag is erkend geworden, zijn recht op bestaan ontleenen aan bestendig gebruik.

Waarom de *tusschenwerpsels* aldus genoemd zijn, verklaren wij niet te weten; immers zij staan zelden of nooit *tusschen* de overige woorden van den zin, maar bijna altijd *daarnevens* (even als de *pink* nevens de overige vingers) en wel doorgaans voorop, als de straks genoemde *agent* voor een lijkstaatsie, b.v.

‘*Wel*! wat zegje?’

‘*Och*! wat maalje?’

‘*Kom*! assieblief!’

‘*Ai*! wat doeje me zeer.’

Van de tusschenwerpsels mag men zeggen, dat zij doorgaans zoo welsprekend zijn als een geheele volzin, ja welsprekender.

Hei! - door den man, die de kar met ijzeren staven voortduwt, op zijn pas, en bij herhaling, geüit, wil zoo veel zeggen als: ‘maak dat je uit de voeten komt, as je geen *senie* het, om tot gruizelementen gereën te worden.’

Hm!, als antwoord op een lang betoog, dat gehouden was met het doel om te verzoeken, te bewegen, te overtuigen, enz. sluit in zich: ‘ik heb met aandacht geluisterd naar hetgeen mijn heer mij de eer aandeed mij te zeggen: ik gevoel het gewicht zijner redeneering, en, ofschoon ik nog volstrekt niet bepalen kan wat mijn eindbesluit wezen zal, geef ik mijn-

heer de verzekering, dat ik de zaak in ernstige overweging zal nemen.'

Ei! gericht tot hem, die ons zoo even een merkwaardig nieuws verteld, of een plan heeft voorgelegd, waar (volgens hem) schatten meê te verdienen zijn, mids wij beginnen met hem eenige papiertjes voor te tellen van ƒ 1000, waarvan de rente in de eerste jaren wel *nihil*, maar later des te ruimer wezen zal - kan uitgeleid worden: ''t is heel aardig,' of: 't is heel aanlokkelijk; maar je zult mij toch voor zoo dom niet houen, dat ik mij knollen voor citroenen in de handen laat stoppen? Ik zie al, 't is met jou: "boer pas op je ganzen" en ik heb wel zeer de eer je onderdanige dienaar te zijn.

Nu zijn wij de tien vingers rond geweest, *Hoezee*!

> Aanm. Bij het slaken van dezen uitroep kunnen wij niet nulaten lucht te geven aan onze verbazing over de uitlegging, welke Prof. Brill geeft aan dat woord *hoezee*, of, gelijk men 't vroeger schreef en de oude zeelui 't nog uitgalmen: *houzee*! 't Was, dunkt ons, voor een Hollander, ook al was hij geen zeeman, verstaanbaar en verklaarbaar genoeg. Maar het druk eu vlijtig bestudeeren van vreemde talen, zoo 't zijn voordeelen heeft; brengt ook zijn nadeelen mede, en maakt somwijlen, dat men ver af zoekt wat men t'huis kon vinden, of dat de boomen beletten het bosch te zien. Zoo schijnt ons *hou-zee* aan den geleerden schrijver een andere uitspraak van het Hoogduitsch *Juchha*! 't Lijkt er zeker net even veel op als *bloemkool* op *amandelstrik*.

Deze bescheidene aanmerking dient meteen tot geleidelijken overgang naar het volgende hoofdstuk.

Dertiende hoofdstuk. Van de afleidingen.

Zij, die Sanskriet, Hebreeuwsch, Arabisch, Koptisch, Grieksch, Latijn, Mesogotisch, Angelsaksisch, Baskisch, Italiaansch, Luikerwaalsch, Broek-op-Langendijksch en alle andere zoo oude als nieuwe talen verstaan, behoeven geen onderricht in woord-afleidingen; en voor hen, die ze niet verstaan, zou zulk onderricht *abracadabra* zijn. Op welke wijze 't eene Hollandsche woord van 't andere komt - als b.v. *kindermeid* van *kind* en van *meid, pruimetaart* van *pruim* en van *taart* - begrijpen de lieden, zonder dat wij 't hun vertellen. Intusschen bestaan er woorden en uitdrukkingen, waarvan het nuttig is, den oorsprong na te vorschen: niet enkel, uithoofde zulks op zich zelf reeds een aangename bezigheid is voor een onderzoekenden geest, maar ook, omdat wij, langs dien weg, een onfeilbaren toetssteen bekomen, door middel waarvan wij, bij 't hooren eener uitdrukking, die ons nieuw is, haar oorsprong en natuur kunnen bepalen.

Verscheidene woorden zijn er in 't Nederduitsch, oorspronkelijk kunsttermen, die men langzamerhand, bij wijze van beeldspraak, in 't gemeene leven is gaan toepassen. Zoo zegt men b.v., dat iemand ‘van een slechte gewoonte (als “van een ziekte”) *genezen* is’: zoo heet het, dat men ‘*balsem, giet* in het leed (als in een wond)’: zoo vertelt an Alphen, ‘dat hij, die leugens voor zijn gebreken zoekt, nooit *verschoond* wordt’ - wat heel vuil en viesch zou wezen, indien 't letterlijk werd opgevat en nagekomen -: zoo behoeft een meisje dat *aarzelt* om ‘ja’ te zeggen, de onfatsoenlijke beweging niet

te maken, die in 't woord ligt opgesloten. Deze en dergelijke uitdrukkingen nu hebben sedert eeuwen het burgerrecht verkregen; maar wij bezitten er andere, die, ofschoon geenszins onzedelijk, toch geen gangbare munt zijn in fatsoenlijke kringen. Bij den eersten opslag laat de ongenade, welke die woorden aldaar ondervinden, zich niet gemakkelijk verklaren; doch let men op de herkomst, dan wordt de zaak duidelijk. Die uitdrukkingen behooren oorspronkelijk t'huis bij bedrijven, beroepen of ambachten, waar zij in letterlijken zin worden opgevat: en het is klaar, dat het bezigen daarvan, zij het dan ook in overdrachtelijken zin, de gruwzaamste vermoedens doet ontstaan aangaande de geboorte, de opvoeding, de manieren en de konversatie van hem, die er zich aan schuldig maakt. Ten einde de waarheid van 't geen wij hier beweeren boven allen redelijken twijfel te stellen, voeren wij de navolgende voorbeelden aan:

Uitdrukkingen	***afgeleid van* of *ontleend aan***
De plaat poetsen:	militaire oppassers.
Zijn naadje naaien:	schoenlappers.
Ik zal dat varken wel wasschen:	spekslagers,
Een graantje pikken:	kippeboeren.
Van de graat vallen:	vischvrouwen.
Opdokken:	scheepstimmerlieden.
Een kolfje naar mijn hand:	kolfbaanhouders.
Hij is om zeep:	koomenijs-lui.
Hij is vet (beschonken):	slagers.
Hij heeft een vestje aan (dito):	snijers.
Hij is gaar (dito):	gaarkeukenhouders.
Ergens een punt aan zuigen:	bakers.
Er is een steek aan los:	snijers.
Hij valt uit de koets:	palfreniers.
Wat een rommel:	uitdragers.
Op de flesch zijn:	tappers.

Talrijke voorbeelden van dezelfde soort als de hier opgegevene zullen ongetwijfeld den nadenkenden lezer voor den geest komen. Wij hebben echter hiermede het punt, dat wij aanroerden, nog niet afgehandeld. De innerlijke onhebbelijkheid van alle spreekwijzen, waarvan de herkomst van lage en ongeächte beroepen kan worden nagespeurd, zal wel niet in twijfel worden getrokken; maar het beginsel, waar de afkeer op steunt, dien een beschaafd gemoed voor dergelijke slecht riekende uitdrukkingen koestert, is van uitgebreider toepassing, dan men oppervlakkig wel denken zou. Wij willen dit, niet door een omslachtige redeneering, maar door een sprekend voorbeeld bewijzen, en te dien einde ons een verliefd vrijer voorstellen, die aan het voorwerp zijner aanbidding schrijft. Stel, A B. is de vrijer en zendt den volgenden brief af:

‘Maria! al mijn hoop is op u gevestigd. Gij behoeft niet aan mij te twijfelen: mijn hart is onveranderlijk en bestendigt naar u gericht als de zonnebloem naar de zon. Woorden kunnen niet uitdrukken, hoe teeder ik u bemin. Mijn liefde is geen alledaagsche neiging: 't is een verhevener, een duurzamer gevoel dan wat men gewoonlijk met dien naam bestempelt. Zie daar wat ik te zeggen heb. Ik ben niet welsprekend: ik herhaal alleen, dat ik u lief heb, en liefhebben zal tot aan mijn laatsten snik.’

Dit geschrijf zal door hen, die er zich op verstaan, nog al redelijk treffend, en - het onderwerp in aanmerking genomen - niet al te belachlijk gevonden worden. - Maar nu eens gesteld dat Y X de vrijer is, en zich in dezer voege uitdrukt:

‘Maria! het kapitaal van mijn bestaan is bij u vastgezet. UEd. behoeft niet bang te wezen, mij krediet te verleenen: zijnde mijn hart zoo sekuur als de Nederlandsche Bank. Het totaal mijner min gaat alle becijfering te boven: zijnde mijn liefde

bovendien geen inkoerant artikel: staat op de prijskoerant als puik puik genoteerd. Mijn magazijn van woorden is opgeruimd: ben in dat vak slecht gesorteerd. Zegge dit alleen, ik een ruime proviand genegenheid ter UEds dienst hebbe ingeslagen. Wachte UEds orders af met belofte van pronte en akkurate bediening.'

In deze laatste uitboezeming zijn de effektebeurs, de tafel van vermenigvuldiging en de winkelnering geplunderd om de gedachten des minnaars in te kleeden, en, ten gevolge van een ongelukkige keus van woorden, de beminnelijkste en liefelijkste aandoeningen, zonder welke het leven een woestenij zou wezen en de mensch aan een beer gelijk, in een lachenswaarde vermomming gestoken.

Lang zouden wij nog kunnen uitweiden over de stof, door ons in 't voorbijgaan aangeroerd, maar zoo doende ons te verre begeven op 't gebied der Redeneerkunst of Rhetorika, bij welke wetenschap meer dan bij de Spraakkunst de figuurlijke uitdrukkingen te huis behooren. - Ook is het tijd een eind te maken aan dit gedeelte van ons boek. Wij zijn hier aan een halt gekomen, en met uw verlof, waarde lezer, zullen wij eens pleisteren, en versche paarden voorspannen.

Derde boek. Woordvoeging of syntaxis.

Als de Heeren klaar zijn. Rij op koetsier! *Haruttt*!

> Aanm. Dit laatste woord, over welks juiste spelling de geleerden 't nog oneens zijn, werd door Siegenbeek afgeleid van 't Fransche *en route*! Bilderdijk was het natuurlijk niet eens met den Professor, en zeide, dat, als deze Engelsch verstaan, of ten minste, zoo als hij, Bilderdijk, Engeland bezocht had, hij de overtuiging zou bekomen hebben, dat *haruttt* niet anders wezen kon dan 't Engelsche *all right*!
> Van Koppen Senior daar-en-tegen, wiens bet-oud-overgrootvader den postwagen al gereden had in de dagen van Leycester, beweerde, dat *haruttt* eenvoudig zeggen wou: *er uit*! (uit den stal namelijk).
> Wij hechten nog al aan de beweering van Van Koppen, vooreerst, om dat hij een man van 't vak was, ten anderen, om dat, als wij reeds vroeger zeiden, wij geen liefhebbers zijn van afleidingen over de grenzen te gaan zoeken, die wij t'huis kunnen vinden.
> Doch, in plaats van voor- zouden wij achteruit raken, en weêr bij de ‘afleiding’ te land komen. Wij willen ons niet verder laten ‘afleiden’, maar ònzen leidsman volgen. Waar zijn wij nu, koetsier?
> Aan het derde deel der Spraakkunst, dat over het schikken en samenstellen der woorden tot een volzin handelt.

Een *volzin* is een vereeniging van woorden, die een *vollen* of volkomen *zin* uitmaken.

Somtijds echter is een *volzin* een vereeniging van woorden, die volkomen onzin uitmaken, als:

‘Te Huur een Buitenverblijf met vijf kamers voor twee honderd Guldens, alle nieuw gemeubileerd.’

Volzinnen zijn *eenvoudig* of *samengesteld*.

Een *eenvoudige* volzin is een zoodanige, die maar een onderwerp en een daarbij behoorend werkwoord heeft, b.v. ‘Een grap is een grap.’

Een *samengestelde* volzin bestaat uit twee of meer aan elkander verbonden *eenvoudige* volzinnen, als b.v.: ‘Een grap is een grap; maar al zijn geld te verliezen is geen grap.’

Eenvoudige volzinnen kunt gij (des verkiezende) verdeelen in *verklarende, vragende* en *gebiedende*.

Een *verklarende* volzin, met andere woorden, een stellige beweering of verklaring, als b.v.: ‘Vent! je bent mijn arrestant.’

Een *vragende* volzin is eenvoudig het doen van een vraag,

als: ‘Ben jij een agent? - Hoe vaart je Inspekteur?’

Een *gebiedende* volzin drukt een bevel of verzoek uit, als: ‘Loop naar de maan! - Zit zoo scheef niet. - Eet je koekje op, Mie!’

Voorts heeft men nog *oneigentlijke* volzinnen of *zinsneden*, die wel uit twee of meer behoorlijk samengevoegde woorden bestaan, doch waarbij, 't zij het werkwoord, 't zij het naamwoord, wordt verzwegen, als: ‘Goeje morgen. - Gehoorzame dienaar. - Brug omhoog! - De voeten naar buiten! - Afgemarcheerd!

Sommige zinsneden bestaan uit twee of meer woorden, die zeer *onbehoorlijk* zijn samengevoegd, als b.v. “uit den weg, ouwe gek!”

Andere wederom bestaan uit woorden, door *dames* te samen gevoegd. als b.v,: een beeld van een muts. - Zulk een lievert! - Een hondje van een kind. - Je bent mijn dotje. - Wel heb ik ooit!’ - enz.

Nog andere treft men meer bijzonder in het *Podding*-Nederlandsch aan. Zij bestaan uit een mengelmoes van Hollandsche en naar het Fransch gelijkende woorden, als:

‘Wat een *astrantigheid* (assurantie)!’

‘Hij is *totalieter gerenuweerd* (totaal geruïneerd).’

‘Die heer speelt *interessant* (geïnteresseerd).’

‘Wandel jij maar: ik vind het rijen *preferent* (preferabel).’

‘Wat was ze *luxurieus* (*luxueus*) gekleed.’

Deze soort van zinnen levert een aangename variatie op van het *vermakelijk* Nederduitsch.

Sommige zinsneden, die men met den naam van ‘*elliptische* (of onvolkomene) bij uitnemendheid’ zou kunnen bestempelen, zijn, als de Vrijmetselaarstaal, alleen verstaanbaar voor de ingewijden, als b.v.:

‘Gereedschap!’ (een mes en een vork) bij Open-tafel-houders.

‘Een kleintje wit!’ (een glas wit bier!) bij Open-tafel-houders.

‘De halve lange (biljardqueue) meneer!’ . . . . . bij Biljardjongens.

‘Van Lenneps voornaamste Geschiedenissen.’ . . . . . bij Boekverkoopers.

‘Doodslaan’ (b.v. ‘die gespikkelde kapel *slaat* dien reus heelemaal *dood*)’ bij Schilders.

‘Een groenlak!’ (een flesch wijn met groen lak op de kurk)..... Koffijhuisknechts.

Zoo hoorden wij eens een dezer laatsten, die in een pleiziertuin buiten de stad diende, der kasteleines toeroepen: “Juffrouw! daar is me *een groenlak* en *twee halfjes grog* over de sloot gesprongen en *vort* zonder te betalen.”

De voornaamste deelen van een volzin zijn: het *onderwerp*, het *gezegde*, en het *voorwerp*.

Het *onderwerp* is de persoon of zaak, van welke de handeling, vraag, ontkentenis, enz. ondersteld wordt uit te gaan.

Het *gezegde* is hetgeen het onderwerp ondersteld wordt te doen, te vragen, te ontkennen enz.

Het *voorwerp* is de persoon of de zaak, die door de handeling enz. getroffen wordt.

Het *onderwerp* staat altijd in den nominatief; het *gezegde* wordt door een werkwoord uitgedrukt: en het *voorwerp* staat in den datief of akkuzatief.

Nemen wij b.v. den volzin: ‘wat plaagt de kokette Mar-

goo haar lobbes van een vrijer weêr' dan is *de kokette Margoo* het onderwerp, *plaagt* het gezegde, en *haar lobbes* (of *haren lobbes*, zoo als een *voorzanger* schrijven zou) het voorwerp.

Ja, en bij wijlen al een heel misselijk voorwerp. Maar in dat geval, zal men zeggen, is hij *geen* voorwerp... om verliefd op te worden. Helaas! dit is het juist, waarom hij een voorwerp *is*... van medelijden, of van spot, al naar dat de menschen zijn.

Men zal misschien zeggen, dat een *kokette* even min een aanbevelingswaardig voorwerp is. Al wat wij daar op kunnen antwoorden is, dat wij nooit een *kokette* gezien hebben, noch gelooven er ooit eene te zullen zien. Het ras is hier te lande zoo zeldzaam, dat men er nog geen Hollandsch woord voor heeft kunnen uitdenken.

Doch over *voorwerpen* sprekende, dwalen wij af van ons *onderwerp*, t.w. van de *Syntaxis*, die uit twee deelen bestaat (wat de kokette niet doet; want die heeft alleen een lichaam en geen ziel), te weten: *Overeenkomst* en *Beheersching*.

Overeenkomst wordt gezegd te bestaan tusschen twee woorden, die elkander gelijk zijn, wat geslacht, getal, naamval of persoon betreft, b.v.: '*ik* ben *verstandig: gij* zijt een *aardig diefje: deze sinjeurs* zijn *groote ezels*.'

Gebrek aan zoodanige *overeenkomst* brengt, volgens de leer van den Hoogen Raad, geen nietigheid te weeg in een *schriftelijke overeenkomst*, wanneer die voor 't overige aan de eischen der wet voldoet.

B.v. de volgende *overeenkomst* zou in rechten als geldig beschouwd worden:

'Wij ondergeteeken*de* Jan van Pingelen en Jakob Dings *is* overeengekomme, als dat door mij*n* eerst*e* komperant aan mij*n* tweed*e* komperant *zijn* verhuurd geworde een huis staande*n* in d*e* Nonbekende*n* steeg an de*n* zuidzijde naast de pakhuis

de Nadelaar Buurt XXX n^{o}. O en door mij*n* twee*de* komperant gehuurt voor d*e* tijt van een*e* jaar voor een*en* zom van hondert gulde te betaale all*en* drie maande een*en* suyve*re* vierd*en* part of vijf-en-twintig gulde ingaand*en* d*e* neerste mij 1864' enz.

Beheersching is de macht, waar door het eene deel van een rede de wijze, den tijd of den naamval bepaalt, in welke het andere komt te staan.

Als ik b.v. zeg: 'Ik wil beteren wijn drinken, dan dat wijnverknoeiers-bocht,' dan staat *drinken* in de onbepaalde wijs, om dat het door het voorafgaande *ik wil -, beteren wijn* in den akkuzatief, om dat het door *drinken* -, en *wijnverknoeiers* in den genitief, om dat het door *bocht* - wordt beheerscht.

Als ik zeg: 'Kaatje trakteert haar man op hutspot,' dan wordt *haar man* beheerscht door 't gezegde '*trakteert*,'... en misschien ook door Kaatje: - wie weet?

Ten einde nu altijd de behoorlijke overeenkomst en woordschikking in een volzin te brengen, behoort men de navolgende Regels (en aanmerkingen) zorgvuldig in praktijk te brengen.

Regel I.

Een gezegde of werkwoord moet met zijn onderwerp of nominatief in getal en geslacht overeenkomen, als: '*ik hoor*, dat *gij* te Haarlem *zijt* geweest. - *Een aap snatert, Franschen snappen*.'

Meermalen echter veroorloven de lieden zich vrijheden met dezen regel, als: '*Zij heb* het niet gezeid. - Ik ben zeker dat *je* 't niet doen *kan*. - *Ik zijn* met me moeder na de Meer geweest.'

De onbepaalde wijs van 't werkwoord wordt niet zelden als zelfstandig naamwoord gebezigd. Zoo levert b.v. 'Mietje

te eischen tot vrouw *is* onbeleefd, als je met haar tot vrouw te verzoeken even ver komt,' uit een taalkundig oogpunt beschouwd een zeer goeden en stellig een meer gezonden zin op dan: 'Mietje *Tijssen* is onbeleefd, als je' enz.

Te *slentren* langs de straten,
Naar d' eersten smaak gekleed,
Van alles meê *te praten*,
Ook waar gij niets van weet;
Uw gastvrouw, onder 't *eten*
Te zeggen, dat haar meid
Volstrekt niet schijnt *te weten*
Hoe koolsoep wordt bereid:
Met zwier somtijds *te vloeken*,
Maar - enkel op zijn Fransch,
En nimmer andre boeken
Te lezen dan romans,
Naar de opera *te springen*
En steeds, door luid gepraat,
Te zorgen, dat van 't *zingen*
Geen stervling iets verstaat;
De dames *de lorgneeren*
Uit stalle of hoek-balkon,
Doet u door elk vereeren
Als een *charmant garçon*.

Ziedaar voorbeelden genoeg van werkwoorden, die als zelfstandige naamwoorden gebruikt worden.

Alle werkwoorden, behalve alleen in de onbepaalde wijs, vorderen een nominatief bij zich, die of uitgedrukt of er bij gedacht wordt. Zoo staat b.v., in 't oude liedje:

Geef een aalmoes aan den blindé,

voor: 'geef *gij* een aalmoes' enz.

Hoop 't hier namaals weêr te vindé,

voor: 'hoop *gij*.'

Drink met mij op uw bemindé. -
Zeg mij eerst, waar ik haar vindé,

voor: 'drink *gij*, zeg *gij*.'

In 't kort, men kan geen liedjeszanger iets uit zijn voor-

raad hooren opdreunen, zonder voorbeelden van den hier aangehaalden regel te vernemen.

Dat die regel somtijds overschreden wordt, daarvan levert de navolgende plaats uit de oude en welbekende romance van den vrouwelijken matroos het bewijs.

En toen de kaptein het hoorden
Al uit haar eigen woorden,
Prees wat zij had bestaan.

waar de Syntaxis vereischt zou hebben: ‘prees *hij*.’

Maar vooral is dat weglaten van het *onderwerp*, en alzoo van het voornaamste rededeel, opmerkelijk in koopmansbrieven:

‘*Hebben* uwe geëerde van 13 passato wel ontvangen, en UEd. orders voor een lading guano vernomen: *zullen* niet mankeeren daaraan te voldoen: *hopen* UEd. ons met meer kommissies zult gelieven te vereeren, waartoe ons bij voortduring *aanbevelen*’ enz.

Uit dit staaltje van *koopmans*-Nederduitsch ('t welk wij vergeten hebben onder de soorten te tellen, op blz. 3 en volgg. opgegeven) blijkt, dat daarin, behalve de nominatieven der 1e persoon, ook nog de onmisbare verbindingen der zinsneden worden weggelaten: immers tusschen *hopen* en *UEd.* had noodwendig *dat* behooren te staan. Wij hadden vroeger gemeend, dat dit kortwieken der volzinnen het gevolg was van onkunde of van zorgeloosheid; gelukkig hebben wij hierin beter licht gekregen, ten gevolge van de verzekering, ons door een voornaam handelaar gegeven, dat aan die taalverminking voor een groot deel de aanzienlijke fortuinen waren toe te schrijven, in Holland gemaakt. Door het weglaten toch van nominatieven en voegwoorden werd inkt bespaard, die geld kostte, en tijd, die ook als geld beschouwd kan worden; ja volgens berekening van gezegden handelaar mocht de som, die op die wijze werd uitgezuinigd - vooral wanneer men er bij in acht nam, geen puntje op *i* of *ij* te zetten, voor sommige kantoren op 60 à 70 duizend gulden geschat worden. - Indien deze narichten juist zijn, kan men er het navolgende uit leeren:

1o. dat een koopman, met barbaarsch Hollandsch te schrijven, meer verdient dan een spraakkunstenaar, met zuiver Hollandsch te schrijven.

2o. dat de kooplieden dwaas hebben gehandeld door op een zoo schoonen weg te blijven stilstaan en zich tot het weglaten van *onderwerpen* en *verbindingswoorden* te bepalen. 't Is waar, in den aanhef van den straks aangehaalden brief is ook het *voorwerp* (*letteren*) in de pen gebleven; maar waarom ook niet dat overtollige *geëerde*? Was *UEd.* niet duidelijk genoeg? en hadden, verder op, niet *mankeeren* en *gelieven* kunnen wegblijven? - Door op die wijze het dubbele van de nu bespaarde tijd en inkt uit te winnen, hadden de besproken kooplieden, in plaats van 60 à 70/m. gewis 120 à 140/m.

verdiend. - Maar och! onze kooplui zijn geen lieden van vooruitgang en blijven steeds bij den ouden slendriaan.

Dan 't is tijd, van deze staathuishoudkundige beschouwingen tot de bloot spraakkunstige terug te keeren.

Even als ieder werkwoord of *gezegde* een nominatief of *onderwerp*, moet omgekeerd ieder nominatief een werkwoord bij zich hebben, 't zij uitgedrukt, 't zij er bij begrepen. B.v. als de meester vraagt:

'Wie weet het?'

Antwoorden de jongens (ik hoop, allen):

Ik! of (meer gewoonlijk) *Ikke*! voor: 'ik *weet* het.'

Aanm. Op de meeste scholen laten de leerlingen, de oude Hollandsche zuinigheid der kooplieden navolgende, ook dat *ikke* weg, en vergenoegen zich, den vinger op te steken.

Wanneer een werkwoord tusschen twee zelfstandige naamwoorden staat, die beiden als *onderwerp* kunnen beschouwd worden, mag men het zoo goed met het een als met het ander laten overeenkomen. Zoo b.v. '100 cents *zijn* (of *is*) een gulden. Twee menschen *zijn* (of *is*) een paar. - Vlooien *zijn* (of *is*) een plaag.'

Regel II.

Twee of meer woorden in 't enkelvoud, verbonden door een voegwoord, dat uitgedrukt of ondersteld wordt, zijn gelijk aan een meervoud, en vorderen dus bij zich bijvoegelijke naamwoorden, voornaamwoorden en werkwoorden in 't meervoud, b.v.

Willem, Piet *en* Klaar
Zaten *bij* elkaér.

De koekkoek *en* de sijs
Zingen *nooit een wijs*.

‘*De koek* en *het printeboek, die* mij op mijn verjaardag gegeven *zijn*.’

‘*Een hoed* zonder bol, *een* verschoten *rok*, vaal op de naden en met gaten in de ellebogen, *een broek*, op vele plaatsen met *jammerlijke winkelhaken* en lappen voorzien, en *een paar* laarzen, die een voddekrabber 't ophalen naauwlijks waardig zou gekeurd hebben, *kenmerkten* hem als iemand, die betere dagen gezien had.’

Het bewijs, dat de hier opgegeven regel niet altijd strikt in acht genomen wordt, levert ons het navolgende versje, aan een bekend schoolboek ontleend:

Aardappels *en* brij,
Met gezondheid er bij,
Baart *vreugde en* geluk;
Maar taarten *en* wijn,
Met ziekten en pijn,
Baart

zeker ‘misselijkheid,’ of ‘walging?’ Neen: deze keer, om 't rijm:

kommer en druk.

Regel III.

Wanneer een *afscheidend* voegwoord tusschen twee naamwoorden in 't enkelvoud geplaatst wordt, staan werkwoord, bijvoegelijk naamwoord en voornaamwoord in 't enkelvoud, om dat het dan op elk der beide naamwoorden in 't bijzonder slaat. Zoo b.v.: ‘een verstopping in 't hoofd *noch* een zeer hoofd *strekt* tot aanbeveling voor iemand, die uit vrijen gaat.’ - ‘Jan *of* Piet *dient* de boodschap te doen.’

Wanneer het afscheidend voegwoord staat tusschen zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden van verschillende personen, komt het werkwoord - overeenkomstig de oude

leer: ‘beter een *dichte* buur dan een *verre* vriend,’ met het dichtst bijstaande overeen, als:

‘*Moeder* of *ik heb* er schuld aan.’

‘*Heeft Mietje* of *jij* dat pruimetaartje opgesnoept?’

Staat een van die naam- of voornaamwoorden in 't meervoud, dan doet het werkwoord even als alle ‘bedaarde’ lieden in een vergadering, en voegt zich bij de meerderheid, b.v.:

‘De *vochtigheid* of *de muizen* hebben het behangsel bedorven.’

Regel IV.

Van wie is dit paar laarzen, mevrouw?

Een *verzamelwoord* of *kollektief* (d.i. zoodanig woord als, ofschoon in 't enkelvoud staande een meervoudige beteekenis

heeft, b.v. een *hoop, aantal, troep* enz.) beheerscht het werkwoord in 't enkelvoud als: ‘De *menigte loopt* uit. - De *bende is* voorbijgetrokken.’

Wanneer het kollektief een ander naamwoord bij zich heeft, staat het werkwoord nu eens in 't enkel- dan eens in 't meervoud.

‘Er *is* een groote *koppel vinken* over 't hout gevlogen.’

‘Er *zijn* een *menigte menschen* aan de ziekte overleden.’

‘Er *staan* een *paar laarzen* aan de deur’; - maar

‘Van wie *is* dat *paar laarzen*, Mevrouw?’

Regel V.

Voornaamwoorden stemmen in getal en geslacht overeen met de naamwoorden, waar zij betrekking op hebben, als:

‘Hier is de man, *dien* je zocht: de man, *wiens* leven je begeert.’

‘Toen de oude juffrouw naar bed ging, trokken Mietje en Antje *haar* de kousen uit.’

Het *betrekkelijk* voornaamwoord, altijd in dezelfde persoon staande als het naamwoord, brengt die persoon ook op het werkwoord over, als:

‘*Ik, die* een geleerde *ben, gevoel* mij opgewekt, u te onderwijzen in de spraakkunst.’

‘*Gij, die* dit onderwijs *waardeert, zult* knap worden;’ - maar

Hij, die dit mijn boek niet *koopt* of niet *bestudeert*, zal een domöor blijven.

Regel VI.

Als er geen nominatief staat tusschen het betrekkelijk voornaamwoord en het werkwoord, is het betrekkelijk voornaamwoord zelf de nominatief, die het werkwoord beheerscht, als: ‘de beul, *die* hem *geeselde*, - De roeden, *die* gebezigd *werden*.’

Maar wanneer het zelfstandig naamwoord zich tusschen het betrekkelijk voornaamwoord en het werkwoord inschuift, dan verandert de zaak van gedaante en is het voornaamwoord niet meer het beheerschend *onderwerp*, maar wordt het *voorwerp*, en beheerscht door 't een of ander woord uit den zin, waar 't in voorkomt, als b.v.:

‘Hij, *die* nu aan 't hoofd der zaken staat, *dien* de Koning met zijn vertrouwen vereert, *wien* 't roer van den Staat is aanvertrouwd, *wiens* bevelen door 't geheele Rijk als wet gelden, is...’

... Ja hoe willen wij weten, wie dat wezen zal, als gij dit leest?

Regel VII.

Het betrekkelijk voornaamwoord en het werkwoord kunnen, wanneer er twee nominatieven van verschillende personen voorafgaan, met elk van beiden overeenkomen, al nadat de spreker verkiest, b.v.:

- Mevrouw! *ik was* eindelijk de artiest, *die* de likdoorns *snij* (of *snijdt*).

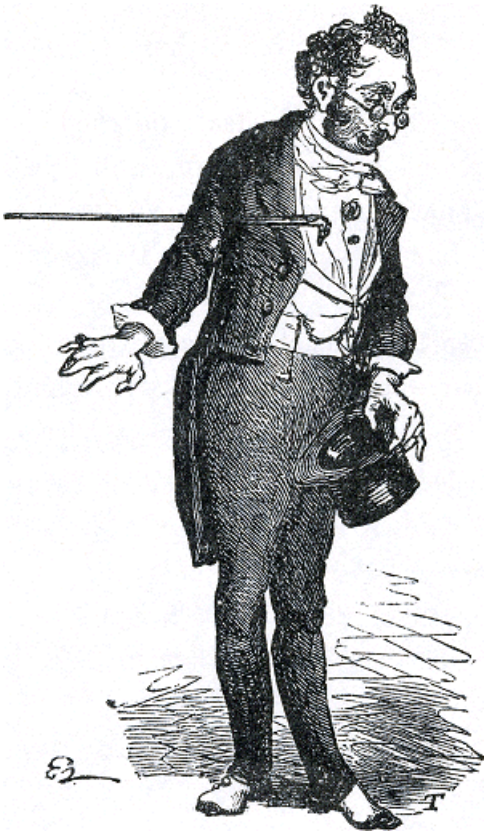

De artiest, die de likdoorns snijdt.

Regel VIII.

Bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden behooren altijd tot het een of ander uitgedrukt of verzwegen zelfstandig naamwoord, als b.v.: ‘Jan Klaassen is een *beginsellooze*, hoewel een *zeer vermakelijke* personaadje. - De *kleine* dieven hangt men op, de *groote* dieven laat men loopen.’

> Aanm. Dit spreekwoord kan vroeger waar zijn geweest; thans is 't een groote leugen: verre van de *kleine* dieven te hangen, legt men buitenplaatsen voor hen aan, en maakt men het hun zoo *confortable* en smakelijk, dat het vak een bepaalde tak van nijverheid is geworden.

De hierboven gestelde regel heeft meermalen een uitzonde-

ring, waar het *aanwijzende* voornaamwoorden geldt. Zoo is b.v.

‘Wiens pop is *dat*?’

‘*Dit* is de slang
Van twintig el lang’, -
‘Is *dat* de vrouw
Die je hebben wou?’

beter Hollandsch, dan: ‘wiens pop is *deze; deze* is de slang’ enz.

Bijvoegelijke naamwoorden, deelwoorden en voornaamwoorden gelden, wanneer zij op zich zelve staan, voor zelfstandige naamwoorden, b.v.: ‘*De dwaze* zegt: ik geef om geen spraakkunst. - *De rijken* handelen naar plicht, wanneer *zij* zich eenige exemplaren van dit werk aanschaffen ter uitdeeling aan *de* lieve *kleinen* of aan *minvermogenden. - De meesten* praten veel; slechts *weinigen* handelen.’

Voornaamwoorden, de plaats van lidwoorden vervangende, komen, even als deze, met de zelfstandige naamwoorden in geslacht, getal en naamval overeen, als: *Dit huis, deze huizen*. - Met *dien verstande. - Onze dienstmeid. - Mijns vaders* boek.

Regel IX.

De lidwoorden worden dikwijls zeer gepast weggelaten, als: *Verscheidenheid* behaagt. - *Fruit* is gezond. - *Koolzaad* prijshoudend. - *Integralen* flaauw.

Waar het lidwoord gebezigd wordt, bepaalt en beperkt het de zaak waarvan gesproken wordt, als: ‘*het* hart, dat werkelijk bemind heeft, zal nooit vergeten.’

Veelal wordt het lidwoord weggelaten, waar meer dan een voorwerp genoemd wordt, als in zinnen gelijk deze:

‘Ik vond *man* noch *vrouw* 't huis.’

‘Het schip verging met *man* en *muis*.’

‘Men zal van dit boek niet zeggen, dat het *kop* noch *staart* heeft.’
‘Dit landgoed wordt verkocht met *jacht, visscherij* en *tienden*.’

Aanm. Men lette wel op, dat in elk van de hier aangehaalde voorbeelden het weglaten van een der twee of van twee der drie nevens elkander geplaatste naamwoorden noodwendig - althans wanneer 't overblijvende naamwoord in 't enkelvoud staat - het ontbrekende lidwoord terug roept: zoo dat men b.v. niet mag zeggen: ‘Het schip verging met *muis*. - Dit landgoed wordt verkocht met *jacht*.’ - Vele boekverkoopers en andere inzenders van advertentiën denken er anders over, en zoo lezen wij herhaaldelijk in de dagbladen zinnen als de navolgende:
‘De weg ter zelfveredeling, door H. Binkebeen, met *plaat*.’
‘Brieven van Crenodopus, met *fac-simile*.’
‘Een huis te koop, met *stal*.’
‘Een schenkkan, met *deksel*’, al 't welk een *nieuwerwetsch* (en alzoo ook een onderdeel van 't *vermakelijk*) Nederduitsch is; 't welk beschaafde lieden zich schamen moeten te gebruiken.

Grooma's lieveling.

Regel X.

Een genitief heeft altijd een naamwoord of voornaamwoord voor of achter zich, waardoor het beheerscht wordt, als: *Wiens pop* is dat? *Klaartjes pop. - Grootvaders rotting. - Belooning der deugd. - Grooma's lieveling*.

Regel XI.

Bedrijvende werkwoorden beheerschen het *voorwerp* in den akkusatief, als:

‘Ik kuste *haar*. - Zij krabde *mij*.’

‘De deugd beloont *hen*, die *haar* beminnen.’

Hierin staat de deugd gelijk met de keukenmeid.

Behalve den akkusatief hebben zij ook nog bij wijlen een *datief* achter zich, die zich dan tusschen 't werkwoord en 't voorwerp indringt.

‘Ik gaf *hem* een oorvijg.’

Aanm. Wat deed *hij* er ook tusschen te komen?

Onzijdige werkwoorden doen als *onzijdige* Mogendheden en moeien hun buren niet. Zij regeeren geen naamval, maar staan op zich zelve, als: ‘ik *loop*, ik *slaap*, ik *lach*.’

In volzinnen als: ‘ik heb *den geheelen dag* geloopen; je hebt nog maar *een uurtje* geslapen’, zijn *den geheelen dag* en *een uurtje* te beschouwen als bijwoordelijke uitdrukkingen.

Maar, als ik nu zeg: ‘ik heb mij *een bochel* gelachen.’ - Wat dan?

Vooreerst, moet gij dat niet zeggen, om dat het 1°. niet waar, en 2°. een zeer platte uitdrukking is.

> NB. Eens liet een zeer elegante vrouw zich die bij ongeluk ontvallen, terwijl zij in gesprek was met een heer, wiens schouder werkelijk wat al te hoog was uitgevallen. Even beleefd als gevat haastte hij zich, haar toe te voegen: ‘Mevrouw, 't is mij bijzonder aangenaam, iets met u gemeens te hebben.’

Ten anderen is, in het aangehaalde voorbeeld, *lachen* geen *onzijdig* werkwoord meer, maar een bedrijvend, en beteekent niet louter meer de onschuldige en gezonde beweging der lachspieren, welke wij er anders onder verstaan, maar: ‘door lachen te weeg brengen, doen ontstaan.’

Het *onpersoonlijk* werkwoord heeft noch onderwerp noch voorwerp en staat geheel op zich zelf, b.v.: ‘het *regent*, het *sneeuwt*.’

Men zegt wel is waar: ‘het regende *baksteenen*,’ of: ‘*weldaden*.’ - ‘Het hagelde *korrels* als duiveneieren;’ - doch wanneer zoodanige zeldzame en wonderbaarlijke voorvallen plaats hebben, die geheel van den gewonen loop der dingen afwijken, mag men zich ook wel een kleine afwijking van de gewone taalwetten veroorloven.

Regel XII.

Een werkwoord beheerscht bij wijlen een ander werkwoord, dat alsdan in de onbepaalde wijs staat, dikwijls met het stopwoord *te* voor zich, als:

Met *te*.

Ik *raad* u, u *te scheren*.

Ik *beval* hem, *te vertrekken*.

Zonder *te*.

Ik *hoorde* het kind *balken*.

Ik *zag* je dien zakdoek *rollen*, vriendje! kom maar meê! of zoû je 't nog *durreven* ontkennen?

> Aanm. Vele *fatsoendelijke* lieden (en zelfs sommige *voorzangers*) schrijven in dat geval: ‘*durven* te *ontkennen*.’ Wacht u, lezer, voor dergelijke platheid.

Sommige zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden regee-

ren nu en dan een onbepaalde wijs, als in de volgende samenspraak:

- ‘Juffrouw Leentje, mag ik zoo *gelukkig* zijn, de navolgende polka met u *te dansen*? - Wel mijn Heer! het zou *onheusch* zijn, zulk een vriendelijk aanbod af *te* slaan. - De laatste keer was er geen *gelegenheid*, een oogenblik met u *te spreken*. - Ja, mijn vader was toen ook zoo *verlangend* naar huis *te gaan*.’

> Aanm. *Podding*-Nederlandsch is het, te schrijven: ‘Ik ben nieuwsgierig *om* te weten. - Het is tijd *om* (of nog erger: *van*) te vertrekken. - Hij loopt gevaar *om* (of *van*) te verdrinken:’ - al hetwelk geen Nederlandsch, maar vertaald Fransch is.
> Wel zegt men zeer goed: ‘in plaats *van*,’ of: ‘op 't punt *van* te komen:’ om dat daar *in plaats van, op 't punt van*, bijwoordelijke uitdrukkingen zijn.

Regel XIII.

Het verband, waarin woorden en volzinnen tot elkander staan in betrekking tot den *tijd* moet altijd in 't oog worden gehouden. In plaats alzoo van te zeggen: ‘gisteren avond *was* ik voornemens haar een liefdesverklaring *te hebben gedaan*,’ zegge men: ‘gisteren avond *was* ik voornemens haar een liefdesverklaring te *doen*.’ Immers, ofschoon het voornemen tot het doen dier verklaring, heden morgen, (na verstandig overleg) kan zijn opgegeven en in dat geval tot den *verleden* tijd behoort, staat het, zoodra gij u terugplaatst op het tijdstip, toen gij dat voornemen hadt, in het *tegenwoordige*.

Regel XIV.

Deelwoorden regeeren dezelfde naamvallen als de werkwoorden, waar zij toe behoeren, als:

‘*Hen* allen voor Sint Felten *wenschende*, schuurde hij zijn piek.’

‘*Hun* goeden avond *toeschreeuwende* reed hij heen.’

‘*Den vrijer* naauwlijks het jawoord *gegeven hebbende*, en *den slechten staat* van zijn financiën overleggende, had zij berouw van hare overijling.’

Wie eehter geen gevaar wil loopen, de grenzen van het *voorzangers*-Nederduitsch te naderen, ja te overschrijden, en den lachlust van beschaafde menschen voedsel te geven, vermijdt soortgelijke uitdrukkingen en zegt liever: ‘*terwijl* hij hen voor St. Felten *wenschte; terwijl hij* hun goeden avond *toeschreeuwde*; naauwlijks *had* zij den vrijer het jawoord *gegeven* en den slechten staat van zijn financiën overlegd’ enz.

Regel XV.

Bijwoorden plaatst men gemeenlijk vóór bijvoegelijke naamwoorden, achter werkwoorden en tusschen het hulpwerkwoord en het werkwoord, b.v.

- ‘De man, die 't woord zou voeren, trad op; maar hij was *krimineel* dronken: hij kon *naauwlijks* op zijn beenen staan, stotterde *gedurig* en werd *ongeduldig* aangehoord.’

‘Zij is *smaakvol* gekleed.’

‘Het oog der ijverzucht ziet *bijzonder scherp*.’

De Fransche markies is een bevallig mensch: hij danste

netjes, scheen *onvermoeibaar* en werd *algemeen* door de aanwezige dames bewonderd.

De Fransche markies.

Nu en dan hoort men bijwoorden bezigen, die, als van latere fabriek, in geen woordeboeken zijn opgenomen, als:

'Zij is *afgedriedokterd* leelijk.'

'Wat is zij *merriebel* gekleed!'

Regel XVI.

Twee *ontkenningen* (negatieven) brengen, (als Fransche minnaars nu en dan doen) elkander om hals, b.v.

‘De vraag, aan de beslissing der Kamer onderworpen, is *geen ongewone*’: d.i. ‘de vraag is een *zeer gewone*.’

‘De geächte spreker uit Kipdorp merkte aan, dat hij *niet* belooven kon, *niet* bij een andere gelegenheid voldoening te verschaffen aan den geächten spreker uit Vossestad.’

> NB. Wij kiezen dit voorbeeld, om aan onze jeugdige lezers, tevens met de Syntaxis, vocrzichtigheid te leeren in hun uitdrukkingen.

Vele knapen zijn met dezen XVI^{den} Regel niet bekend: althans zoo was het geval met hem, die, toen zijn moeder vroeg, waar de halletjes gebleven waren, die zij nog kort te voren in den trommel, die in de kast stond, geborgen had, haar ten antwoord gaf:

‘Ik heb ze *nieuwers niet* gezien.’

Gezien had hij ze ook niet; want het was donker in de kast, toen hij ze opsnoepte.

Regel XVII.

Voorzetsels regeeren - op eenige uitzonderingen na, waar blz. 94, en volgg. op gewezen is, - den akkuzatief, als:

- ‘Wat zeî de slager *van* haar? - Hij zeî, dat ze *voor* hem niet geschikt, dat ze *voor* een vrouw te mager, en hij op zulke schrale spijs niet gesteld was.’

Een kiesch oor wordt gevoelig aangedaan, zoodra van dezen Regel wordt afgeweken, gelijk b.v, in de navolgende verzen eener romance, die wij, voor ons open raam zittende, het ongeluk hadden te hooren opdreunen:

> Ik vond dien verleider daar *met zij*
> En ze zoomde zakdoeken *voor hij*.

Even gelijk in gesprekken, als de navolgende, tusschen landlieden gevoerd:

‘Van *hij* naar *zij* toe is niet meer dan een pijp-rookens.’

*u*Hij ging naar den Pastoor met *îkkes* en m'n vrouw.

Achter woorden, die maat, gewicht, getal, enz. aanduiden, wordt het voorzetsel *van* meestal weggelaten, als in: Een pond *kersen*. - Tien el *garen*. - Eenige duizenden *lieden* of *van lieden*: een menigte *volk, volks* of *van volk*: - een *troep bandieten* of *van bandieten*.

Sommigen, die *dagbladen*-Nederduitsch schrijven, passen deze uitzondering ook toe op 't woord *soort*, en schrijven: ‘een soort *kippen*, een soort *katoen*, een soort *beleefdheid*, een soort *inkt*’ enz., wat even dwaas is als dat men schreef: ‘een hoedanigheid *laken*, een natuur *wezens*, een karakter *mensch*’ enz.

Regel XVIII.

Voegwoorden, 't zij uitgedrukt, 't zij ondersteld, verbinden gelijke wijzen en tijden bij de werkwoorden en gelijke naamvallen bij de naamwoorden, als:

‘Hij *kwam, zag* EN *pakte* zijn biezen.’

‘Als je zoo voortgaat met jenever te *drinken* EN slechte cigaren te *rooken*, zulje gelijk worden aan een paard na een harddraverij, dat *uitwaassemt* EN *dampt*.’

‘Die gaauwdief werd naar verdienste *beboet, gegeeseld, gehangen* EN voor schelm het land *uitgejaagd*.’

‘Denkje dat er iets tusschen *hem* EN *haar* aan de hand is? - Ja: *hij* EN *zij* zijn verloofd,’

> Aanm. Onze wakkere teekenaar heeft er trouwens wel voor gezorgd, dat men 't *hem* en *haar* kan aanzien.

HIJ en ZIJ zijn verloofd.

Sommige voegwoorden regeeren een aantoonende wijs, als b.v.

Wanneer ik alles wel *bedenk*, Een kat heeft maar een staart.

Toen ik een kleine jongen *was* enz.

enkele, maar ook alleen in *voorzangers*-Nederduitsch, een zoogenaamde bijvoegende wijs, als:

Zoo hij geen praatjesmaker *waar*,
Men hield hem voor een logenaar.

Wilt gij, *dat* ik hem *schrijve*
En *vrage, dat* hij *blijve*.

Regel XIX.

Wanneer er een vergelijking gemaakt wordt tusschen twee of meer zaken, wordt het achteraan komend naam- of voornaamwoord niet beheerscht door het voegwoord, maar komt overeen met het uitgedrukte werkwoord of voorzetsel, b.v.:

‘De Franschen zien de zaken lichter in dan *wij* (ze inzien), en toch hebben wij een minder donker uitzicht dan *zij* (hebben).’

‘Ik zou denken, dat zij hem meer genegen is dan *ik* (ben).’

‘Ik zou denken, dat zij hem meer genegen is dan (zij) *mij* (is).’

‘Willem *zen* broek is gescheurd zoo goed als *Karels* (broek).’

Waar de naamval niet blijkt door eenige verbuiging van het woord, kan wel eens aanleiding tot misverstand ontstaan. B.v. als men zegt: ‘hij liep de meisjes na *zoo goed als* de hazen,’ mogen wij, uit de omstandigheid, dat *hazen* zeer zelden iemand *naloopen*, ook de allerliefste meisjes niet, de gevolgtrekking opmaken, dat niet de hazen, maar de jager, van wien gesproken is, hier degene was, die naliep; uit de woordschikking zelve kan men het niet leeren. Ter vermijding alzoo van dubbelzinnigheid, schrijve men:

‘Hij liep zoo wel de meisjes *als* de hazen na.’

Van *als* sprekende kunnen wij ons leedwezen niet verzwijgen dat vele fatsoen*de*lijke lieden dit woordje gedurig te onpas in den zin mengen, vooral gekoppeld met het voegwoord *dat*, b.v.:

‘Ik zeî hem, *als dat* ik in 't vervolg van zijn bezoeken verschoond wou blijven.’

‘Meent hij, *als dat* ik zoo gek ben als hij?’

Ook in 't *vermakelijk* Nederduitsch, bijzonder in vereeniging met *doch* wordt *als* (doorgaans *as* uitgesproken) niet zelden gebezigd, b.v.

‘*As* ik hem *doch* gezien heb,’ voor: ‘ik heb hem niet gezien.’

‘Ik heb 'm gezeid, *as* hij liever metallieken koopen zou;’ voor: ‘dat hij.’

Regel XX.

Het weglaten van een of meer woorden (de *ellipsis*) is zeer gewoon en gepast, ter vermijding van verveelende herhalingen. In plaats van te zeggen: ‘zij was een klein vrouwtje, zij was een schraal vrouwtje, zij was een oud vrouwtje,’ wenden wij de *ellipsis* aan en zeggen: ‘zij was een klein, schraal, oud vrouwtje.’

Wanneer echter de *ellipsis* duisterheid geeft ann den zin, dien verlamt, of een taalregel schendt, is zij ongeöorloofd. Het is alzoo verkeerd te zeggen: ‘worsten stoppen die ze stoppen’; men behoort te zeggen: ‘worsten stoppen *hen* (of *haar*), die ze stoppen.’ Zoo ook moet men in stede van: ‘dat is malsche sla met eieren,’ liever zeggen; dat is malsche sla en dat zijn versche eieren. Ook de bekende regel

> Wien Neerlandsch bloed door d' aadren vloeit

is taalkundig onzuiver en behoorde te luiden: ‘*hij, wien* Neêrlandsch bloed’ enz. - Dichters intusschen springen wel meer uit den band; ware het alleen maar uit dien der spraakkunst!

In 't gewone gesprek, wanneer de rede wordt aangevuld door gebarenspel of door verschillend gewijzigde geluiden, is de ellipsis vrij wat meer in zwang dan in geschreven opstellen. ‘Mag ik het genoegen hebben.....?’ kan alzoo beteekenen: ‘Wilje ook van mij snuiven? - Willen wij een glas wijn samen drinken? - Wilje deze polka met mij dan-

sen? - Zal ik u in uw rijtuig helpen?' enz. enz., en wordt door den of de toegesprokene meestal zeer goed verstaan.

- 'Mijn Heer zeî alzoo, dat ze dien sinjeur... *hm*!' - kan, wanneer men, bij 't uiten van dit laatste geluid, de gesloten rechterhand, met den duim tegen den middelsten knokkel van den wijsvinger, op de hoogte van 't rechter oor brengt, er een opwaartsche beweging aan geeft, terwijl men 't hoofd tevens links op zij werpt, het vermoeden te kennen geven, dat de bedoelde sinjeur is opgehangen.

- 'Wel! wel! ik zeg...', wanneer men juist niets zegt, kan verwondering, goed- of afkeuring, verontwaardiging enz. uitdrukken, al naar den toon, dien men daarbij bezigt.

- 'Zulje inderdaad? zulje?' kan geächt worden te beteekenen: 'zelje je onderstaan, het weêr te probeeren, bretale jongen die je bent?' - maar evenzeer: 'zulje inderdaad mijn wenschen verhooren, lieve, beminnelijke, engelachtige, aangebeden Sofie? - zulje mij gelukkig maken?' enz.

Over de *ellipsis*, in koopmansbrieven gebruikelijk, hebben wij vroeger reeds gesproken. Sedert het afdrukken van dat vel is ons een minnebriefje ter hand gekomen, zeker door dezen of genen kantoorbediende geschreven en waarin die zijn bedrevenheid in koopmansstijl aan den dag legt. Wij mogen het onzen lezers niet onthouden.

Potsstad 1 April 1864.

Dierbare Leonora!

Hebbe den balsem des slaaps de geheele nacht gemist. Hebbe op het laatste inteekeningsbal het gedroomde ideaal gevonden. Wist tot dien tijd niet, wat liefde was. Hadde vaak den draak gestoken met dat gevoel, en, zoo als Romeo zegt, met lidteekens gespot, vermids nooit wond gevoeld had. Ondervinde eindelijk de macht der schoonheid; schrijve met

bevende hand: dobbere tusschen hoop en vrees; hope ik niet geheel uw gunst onwaardig ben: duchte, ik afgewezen worde als te weinig zulken schat verdienende. Ben onbewust, hoe, mijn gevoelen in te kleeden. Vereere u, aanbidde u, kniele voor u, denke alleen om u, droome alleen van u, wil alleen leven voor u, zou gaarne sterven voor u; in een woord gezegd: beminne u! en u smeekende een weinig medelijden te betoonen aan hem die om uwentwille buiten westen is,

Verblijve
eerbiediglijk de uwe
P. P r o p .

Regel XXI.

Een regelmatige en goed ineen-sluitende samenstelling (*konstruktie*) moet den geheelen volzin door bewaard blijven en het verband der deelen niet verbroken worden. Zoo is b.v. de navolgende volzin onnaauwkeurig:

'Bilderdijk werd *meer* bewonderd, maar niet *zoo* algemeen betreurd *als* Tollens.'

Verbeter: 'Bilderdijk werd meer bewonderd dan Tollens, maar niet zoo algemeen betreurd.'

> Aanm. Te oordeelen naar de levensberichten over landgenooten, die wij wel eens aantreffen in vreemde biografiën, zou 't ons geenszins verwonderen, indien wij eens nog in 't een of ander Hoogduitsch of Amerikaansch werk van dien aard over de hier genoemde dichters artikelen lazen, als b.v.
> TOLLENS, een voornaam medewerker aan de 'Theologische Bijdragen', die zekere *blaauwkous* wegens haar 'stichtelijke rijmen' eens zoo scherp doorhaalde, dat hij haar geen been liet om op te staan.
> BILDERDIJK, een minister van financiën onder koning Maurits van Oranje, die een nieuw stelsel van posterijen uitvond en vermaard was om zijn bekwaamheid in 't stoppen van ieders mond.

> Men verhaalt van hem, dat hij maar eens werd onthoofd, en dat het bij die gelegenheid was, dat hij voor 't laatst in 't openbaar sprak.

Misschien zal men van dezen Regel XXI zeggen, dat hij al de overige regels in zich bevat en alzoo eenige uitbreiding behoeft. Wij roepen daarom 's lezers aandacht in voor het navolgende opstel, en verzoeken hem, te willen opteekenen, hoevele en welke inbreuken op de regels der Spraakkunst daarin voorkomen:

'Wij, te weten mijn zoon en ik, geeft onderwijs aan den jongens in den Hollandschen Spraakkunst. Jan of Piet hebben dagelijks wat geleerd; maar Jacob, dat luierder is, wien ik zeker zijn, dat nooit nieuwers niet toe deugen zal (hij ware niet later als gistere nog aan 't kersen gesnoept te hebben) hij heeft nooit geen oog in geen boek. "Slaan ik haar maar behoorlijk?" zal je vragen, en dat heef ik gedaan. Ik waar op de punt hem weggezonden te hebbe; maar hem heeft een vader, die pront betalen en mijn in der najaarstijd herhaaldelijke patrijzen en hazen sturen. Ik heef met dat al zoo veel last van zijner, als dat, tusschen mijn en jou, als ik het om het gezegd reden niet door den vingeren zag, ik zou niks niemendal meer met zulke eene astrante jongen te doen gehad hebben. Daar was nooit geenen aap in eene spul meer ondeugender als hem, en een ezel is niet meer dommer en half zoo koppig dan hij.'

Regel XXII.

Over de *tusschenwerpsels* is in het vorige Boek reeds overvloedig gehandeld. Intusschen, hoewel zij meer stof tot beschouwingen opleveren aan hem, die een verhandeling over Uiterlijke Welsprekendheid, dan aan hem, die een vertoog

over Spraakkunst schrijft, is er eene aanmerking, die wij toch niet mogen terughouden, te minder, dewijl zij aan ons onderwijs niet vreemd kan geächt worden. Bijna ieder tusschenwerpsel heeft een groot verschil van beteekenis, naarmate van de gelegenheid, bij welke, en den toon, waarop het wordt uitgesproken. Het onloochenbare dezer stelling willen wij aantoonen met eenige voorbeelden, en wij hadden wel gewenscht, aan deze laatsten nog eenige meerdere duidelijkheid bij te zetten door de woorden op *noten* te stellen, doch, toen wij 't beproefden, zagen wij in, dat ook deze nog onvermogend waren om de gevorderde stemwijzigingen naauwkeurig aan te duiden. Wij hopen alzoo, dat de oplettende lezer zelf het ontbrekende verhelpen zal. Hetgeen hier volgt is bestemd om overluid gelezen, en, bij schoolonderwijs, behoort het tusschenwerpsel, telkens, met den eigenaardigen klemtoon, door de geheele klasse herhaald te worden. Wij kiezen het tusschenwerpsel *och* uit, om als staaltje bij deze leermethode te dienen:

- ‘Ik zelje leeren, jou luie rekel! ik zelje....’
‘*Och* Baas! assieblief niet Baas! *och! och*!’ -
- ‘Ik heb de grootste achting voor u, mijn Heer! maar, wat liefde betreft....’
‘*Och* Mathilda!’ -
- ‘Ik zeg, Jan, he' 'k gelijk, of niet?’
‘*Och*!’ -
- ‘Onze dominee heeft de mazelen.’
‘*Och*?’ -
- ‘De metallieken komen lager af.’
‘*Och*?’ -
- ‘Je hebt je op een zeer aardige wijze uit die netelige zaak gered.’
‘*Och*!’ -
- ‘Houdt mijn Heer veel van poezij?’

‘*Och*!’ -

- ‘De menschen mogen zeggen wat zij willen; naar onze meening behoort ieder rechtschapen burger het equivalent als een zeer billijke belasting aan te merken.’

‘*Och! och*!’

Dewijl er geen regel of orde bestaat, die ons dwingt, ons langer op het gebied der Syntaxis op te houden, zullen wij maar overstappen op dat der Prosodie, waar wij 't een en ander te zeggen zullen hebben, niet alleen over *regels*, maar ook over *maten* - en misschien wel over *regelmaat*.

Vierde boek. Van klankmaatkunde of prosodie.

De *klankmaatkunde* (‘Prosodie’) bestaat, als een hoenderei, uit drie deelen, en kan dus wel een *onderwerp* van beschouwing, maar nooit een *punt* van beschouwing uitmaken, want een *punt* heeft geen deelen.

Het eerste deel leert de ware *uitspraak* der woorden en behandelt den Klemtoon, de Waarde, den Nadruk, de Rust en den Toon.

> Aanm. Zeer vele lieden, die zich bevlijtigd hebben, een goeden *toon* te verwerven, zijn toch niet in staat, drie regels naar den eisch voor te dragen,

Het tweede deel handelt over de samenstelling van duidelijk en cierlijk Proza.

Het derde deel handelt over den Versbouw.

Eerste hoofdstuk. Over de uitspraak:

Eerste afdeeling. *Van den klemtoon.*

Klemtoon (‘accent’) noemt men den meer bijzonderen klem, dien men, bij 't uitspreken van eenig woord, op deze of gene lettergreep legt, en waardoor die meer gehoord wordt dan de rest.

De lidwoorden hebben nimmer een klemtoon, wat voor ons heel gemakkelijk is; want nu behoeven wij er hier niets van te zeggen.

Mij, wij, gij, jij, hij, zij, hem, haar, daar enz. hebben alleen een klemtoon, wanneer de zin volstrekt vereischt, dat er op gedrukt wordt, b.v.

‘Het mag *hem* spijten, *mij* spijt het niet.’

‘*Zij* heeft alles meê gedanst, en *ik* heb tapisserie gemaakt.’

‘Was *jij* het, die daar belde?’

‘Gooi al dat vullis maar *daar*’

Te heeft nooit den klemtoon, dan alleen in *dames*-Nederduitsch, wanneer het bijvoegelijk naamwoord, waarvoor het moest komen te staan, verzwegen wordt, als:

‘Waarlijk, mijn Heer! dat is al *té*,’ (voor: ‘al te vriendelijk).’

‘Nu! dat is toch al *té*,’ (voor: ‘al te erg).’

Al té.

In woorden van meer dan eene lettergreep is er altijd eene waar de klemtoon op valt, als b.v. *ónwil, cemént, hóbbelpaard, onderscheíden*; in enkele gevallen ook op twee lettergrepen, als in *doófstóm. wíjsnéus, oógenblík, kóffiedík*.

Sommige woorden dulden de verplaatsing van den klemtoon, al naarmate het te pas komt. Stel, men vraagt u, bij wie gij als kommensaal woont, en gij woont bij juffrouw Knik, dan zult gij antwoorden:

'Bij *júffrouw* Knik.'

Maar, hebt gij 't mensch noodig, en komt zij niet, dan zult gij aan den trap schreeuwen:

'*Juffroúw*!'

Zoo ook zegt men: 'deze lijnen vormen een volkomen *viérkant*'; - maar: 'die tafel is *vierkánt*.' - 'Zij waren *órdentlijk* geschikt; - maar: "Gedraag je *ordéntelijk*, Sjenet!"

“*Ordéntelijkheid* jongens!” riep, vijftig jaar geleden, aan den middagdisch onze oude schoolmeester, terwijl hij daarbij (zeker om 't voorbeeld bij de leer te voegen) met zijn vork in de volle hand op de tafel sloeg.

Ook zegt men nog *áltaar* en *altaár, wáárom* en *waaróm*. - Waarom weten wij niet.

Tot welke bespottelijke - of laten wij liever zeggen treurige - gevolgen het verkeerd plaatsen van den klemtoon leiden kan, leeren ons de navolgende voorbeelden:

Eens zeide een student, die uit het raam keek; daar komt een *jónkheer* aan.’ - Zijn zusters haastten zich, de wollen

kousen, die zij bezig waren te stoppen, achter zich in een mand te werpen en zich met een natten vinger de haren glad te strijken. Wie kwam er binnen? - Haar jongste

broêrtje, een Latijnsche kwak[1)], met zijn schoolboeken in een riem gebonden en zijn ellebogen door de mouwen. De ondeugende student had een *jonk* (of jong) *héér* tot een *jónkheer* verheven; want ofschoon broêrtje wel een vóórnaam had, was hij daarom nog niet *voornáám*.

Als gij aan uw dienstmaagd - of aan de straks gemelde juffrouw Knik - vroegt: ‘wilje mij die gescheurde broek eens *vérstellen*’ en zij *stelde* die dan heel *ver*, b.v. aan 't einde van den tuin, zou dan de scheur van zelve gestopt worden, dunkt u?

Indien wij u verzekeren, dat de hier gegeven regels *waaráchtig* de proef kunnen doorstaan, zult gij geen bezwaar maken, er naar te handelen; maar zeggen wij u, dat ze *wáárachtig* zijn, dan houdt gij ze misschien voor *logenachtig*.

Wij zouden hier gaarne eenige vaste regels aan de hand doen, hoe men den klemtoon leggen moet; maar ieder daarvan heeft zoo vele uitzonderingen, dat het verstandiger is, er maar niets van te zeggen.

Tweede afdeeling. *Van de waarde of quantiteit.*

Door de *waarde* (‘quantiteit’) van een lettergreep verstaat men den meerderen of minderen tijd, dien het uitspreken daarvan vereischt en ten gevolge waarvan de lettergreep *lang* of *kort* wordt geheeten.

Een lettergreep heet *lang*, wanneer zij den klemtoon heeft en alzoo iets langzamer en krachtvoller wordt uitgesproken,

1) Men kan aan deze uitdrukking merken, dat het voorval lang geleden gebeurd is: immers er bestaan sedert jaren geen Latijnsche *scholen*, dus ook geen Latijnsche *kwakken* meer.

wat men aanwijst door er een - boven te zetten, als: brōōd, mēīsje, mālligheid, wōōrdenrijk.

Een lettergreep heet *kort*, wanneer zij zonder klemtoon en alzoo zachter en sneller wordt uitgesproken, wat aangeduid wordt door een ⌣ (zeker omdat een *half* maantje zoo goed als *geen* maan is), als: dĕ, woelĭg, ergĕrlijk, koffĭe, vĕrhuizen, tĕ-leur-gĕsteld.

Men rekent gewoonlijk voor de uitspraak van een lange lettergreep het dubbel van den tijd noodig te hebben, dien men voor 't uitspreken van een korte behoeft.

Vr. Hoe kan een biljardspeler een korte lettergreep noodig hebben?
Antw. Om dat zij een *halve lange* is.

Meermalen hebben wij bij jeugdige beoefenaars der Spraakkunst een opmerkelijke geneigdheid bespeurd, om de *quantiteit* der woorden (van hun lessen) niet te verdeelen in *kort* of *lang*; maar bij voorkeur in *veel* of *weinig*. Hun voorliefde voor geringe quantiteiten is in 't oog loopend; ja 't schijnt als of zij het voedsel voor den geest gelijk schatten met geneesmiddelen, mede zaken, die, volgens hun overtuiging, 't best gedijen, als zij in kleine hoeveelheden worden genomen. Een homeopatische leerwijze achten zij verre te verkiezen boven die van Prinsen of van Jacotot.

Het is ondoenlijk, aangaande de quantiteit eenige voorschriften te geven, die 't van buiten leeren zouden loonen. De Romeinen mogen er zich aan onderworpen hebben; zulks is geen reden, waarom wij het zouden doen. Wij zullen voortgaan, onze lettergrepen naar verkiezing *lang* of *kort* te maken, en, zoo een vreemdeling er ons over berispt, hem antwoorden, dat, zoo lang er geen wet of keur is, die 't verbiedt, een Nederlander met het zijne kan handelen naar welgevallen.

Derde afdeeling. *Over den Nadruk of Emfazis.*

Nadruk (emfazis) is het onderscheiden van eenig woord in den zin, op 't welk het voornamelijk aankomt, door daar een voller klank en somtijds een bijzonderen toon aan te geven.

> Aanm. Er is ook nog een andere *nadruk*, waar zoodanige boekverkoopers, als tevens uitgevers zijn, een bijzonderen hekel aan hebben... wanneer die door andere boekverkoopers gepleegd wordt; - doch daar die *nadruk* niet synoniem is met *emfazis*, hebben wij er ons hier niet meê in te laten.

Een klein getal leerzame voorbeelden, die het gewicht van de *emfazis* doen uitkomen, zullen den lezer wellicht niet onwelkom zijn.

Wanneer een jonge juffrouw van een jonkman zegt: ‘ik vind je *heel aardig*’; meent zij daar iets meê, dat geen verklaring behoeft.

Wanneer een jonkman tegen een ander jonkman zegt: ‘ik vind je *heel aardig*, meent hij daar ook iets meê, maar iets heel anders, en dat somtijds wel degelijk aanleiding geeft tot een *verklaring*.

Wanneer wij in een hedendaagschen roman lezen: hij was *heel aardig* jegens hen’, heeft er de steller zeker weêr iets anders meê gemeend, t.w. ‘heel beleefd’, en dan is daarvan de *verklaring*, dat hij het boek uit het Hoogduitsch vertaald heeft en zijn eigen taal niet verstaat.

‘Je vriend is hier geweest’ is niet anders dan de eenvoudige vermelding van een feit.

Maar ‘je *vriend* is hier geweest’ schijnt eenigszins in te sluiten: ‘die rare snoeshaan’, - of: ‘die misselijke poten-

Je *vriend*.

taat', - of: 'die gekke wijsneus' - enz., 'dien je nog al, ik begrijp niet waarom, je *vriend* noemt, is hier geweest.'

Zulk een eenvoudige vraag als: 'benje een liefhebber van snoek met pieterseliesaus?' is vatbaar voor net zoo veel opvattingen als zij woorden bevat, al naar het plaatsen van den klemtoon.

'*Ben*-je een liefhebber van snoek met pieterseliesaus?' wil zoo veel zeggen als: 'is het heusch waar, dat je gesteld bent op die spijs?'

'Ben *jij* een liefhebber van snoek met pieterseliesaus?' zegt zoo veel als: 'hoe kan zulk een lekkerbek, als waar ik u voor ken, smaak vinden in zulke alledaagsche kost?'

‘Benje een *liefhebber* van snoek met pieterseliesaus?’ beteekent: ‘kunje er nog al wat aan doen, als je zoo'n schotel voor je hebt staan?’

‘Benje een liefhebber van *snoek* met pieterseliesaus?’ is gelijkluidend met: ‘eetje liever *snoek* of anderen visch met pieterseliesaus?’

‘Benje een liefhebber van snoek met *pieterseliesaus*’ onderstelt het alternatief: ‘of hadje er liever *zuringsaus, eiersaus, ansjovissaus* of andere saus bij gehad?’

Een voorbeeld van het ongelukkig plaatsen van den nadruk levert de bekende vertelling op van den Dominee, die zekeren bijbeltext aldus voorlas: ‘Ende hij zeide tot zijne zonen: zadelt mij den ezel: ende zij zadelden *hem*.’

Jonge dames leggen doorgaans zeer veel nadruk op zeer onbeduidende gezegden, als: ‘wat een lief *poetje*! - O hoe

Wat een lief poetje!

snoepig! - Waarlijk, ik heb *nooit....! - Zoo* zoet, *zoo* hartelijk, *zoo'n* lief kleurtje! - En *O! zulke* lieve oogjes en *zulk* mooi hair! - het *is* een hondje! - het *is*, het *is* er eentje! Dzing, dzing, dzing!'

Deze krachtige wijze van zich uit te drukken is het kenmerk van twee zeer beminnelijke zintuigen of *organen*, door de natuur in het achterhoofd der vrouw geplant, en in de schedelleer bekend onder de namen van *adheziviteit* en *filoprogenitiviteit*. Ook het orgaan van *gewicht* komt daarbij in werking en noodzaakt als 't ware de jonge dames, een klem op haar woorden te leggen. Des-niet-te-min vreezen wij, dat geen jonge juffrouw er erg meê gesticht zoû wezen, als men haar een aanzienlijk *gewicht* toeschreef; ofschoon zij ter zelver tijd zich te recht zeer beleedigd gevoelen zou, indien men haar beschuldigde *licht* te zijn.

De brieven der jonge dames zijn over 't geheel even rijk in *nadruk* als haar woorden, en doorgaans om 't andere woord onderstreept. Zulke brieven, meerendeels tot het *hart* gericht, moeten niet tot het *oor* gebracht worden; toch zijn wij somtijds slecht en onbescheiden genoeg geweest, om ze hard-op te lezen - natuurlijk als wij alleen waren. De lezer mag, zoo hij wil, ons voorbeeld volgen met betrekking tot een staaltje van vrouwelijke briefwisseling, ons dierbaar door teedere herinneringen, en dat wij, als uitmuntend geschikt tot staving van ons beweeren, hem hier voorleggen:

> Mijn *liefste* Bonifacius!
> Toen wij verleden *Woensdag* de *stad* verlieten, was het zoo *geweldig regenachtig*, dat wij *gedwongen* waren, de *glazen* van het rijtuig *dicht* te houden, Ik was *vreesselijk* bang, dat *Pietewim* of ik een *verkoudheid* zoude opdoen; maar *gelukkig* heeft het *geen* kwade gevolgen gehad. Ik gevoelde mij zeer

treurig, en had *wel* gewenscht, *dat* gij *met ons waart geweest*. Toen wij nu *t'huis* kwamen, *wien* denkt gij, dat wij vonden? Mijn Heer *Slikker*, en hij *zeî*, hij *vond*, dat ik zoo *gegroeid* was. *Verbeeld* u eens! - En toen *gebruikten* wij wat; want ik *verzeker* u, dat, met de lange *reis* en het *hossen*, waren wij zoo goed als *uitgehongerd*; en wij werden *allen* verzocht, dien *avond* te komen bij de *Blinkzanders* op de *thee*: - wat ik beken, dat ik van Mijn Heer *Blinkzand* een *recht* lieve *attentie* vond. Na de *thee* hebben wij *gedanst* op 't *karpet*, en ofschoon ik *schrikkelijk moê* was van de *reis*, heb ik mij toch best *geämuzeerd*. Er waren *heele lieve meisjes*, en een paar *heele beleefde jongelui*; maar *o*! enz.

Aangezien de laatste helft van den brief alleen voor ons zelven eenig bijzonder belang heeft, en het opnemen daarvan in dit werk allicht bij den lezer aan ijdelheid onzerzijds zou worden toegeschreven, achten wij het gepaster, die maar weg te laten.

Vierde afdeeling. *Over de Rust* (‘Pauze’).

Rust of *Pauze* noemt men een geheel ophouden met praten of lezen, gedurende een kortere of langere tijdruimte.

Kluchtige *pauzen* komen dikwijls bij redenaars voor. De aanhef: ‘ongewoon zijnde in 't openbaar te spreken’, wordt doorgaans gevolgd door een lange *rust*. Eens hoorden wij op een plechtigen maaltijd een dik Heer met een wit vest, wiens gezondheid gedronken was geweest, een opmerkelijk

voorbeeld geven van het gebruik maken van dit deel der oratorie. ‘Mijne Heeren,’ begon hij, ‘de oude Batavieren...’ (pauze). - ‘Ik zeg, mijne Heeren, de oude Batavieren...’ (*bravo*!) ‘de oude Batavieren, mijne Heeren... (*bravo! goed zoo! ga voort*!) mijne Heeren!.. dat is... namentlijk de oude Batavieren...’ - ‘Waren vrolijke jongens, niet waar?’ voegde hem zijn buurman toe, terwijl hij hem bij de rokspanden naar beneden trok.

Een zeer lange *pauze*, vooral wanneer de spreker er een hoogst bedenkelijk gezicht bij zet, dient om de vergadering voor te bereiden op iets van groot gewicht. 't Is dus noodzakelijk, dat daarop iets wezenlijk belangrijks volge. Om dus aan te toonen, hoe, bij gebreke daarvan, de uitwerking, welke de redenaar zich heeft voorgesteld te weeg te brengen, geheel te loor gaat, hebben wij ons het navolgende plagiaat aan het Bijblad veroorloofd:

> ‘Ja, mijnheer de Voorzitter! wanneer ik den toestand zie en overpeins, waarin de massa onzer landgenooten verkeert, dan is het mijn meening, mijn overtuiging, dat de Regeering veel, oneindig veel op hare verantwoording geladen heeft. Maar om over dat punt niet uit te weiden, wat zijn de daden, wat zijn de verrichtingen, wat zijn, om zoo te zeggen, de handelingen der Regeering. Zij heeft impopulaire belastingen gehandhaafd, ja, ik moet zeggen, als 't ware verzwaard. Zij heeft in schijn geämortizeerd; maar, als ik mij zoo mag uitdrukken, in waarheid den schuldenlast, die met centenaarsgewicht, om zoo te spreken, op de schouders der natie drukt, vermeerderd; zij heeft de vrijheid van godsdienst tot een ijdel geluid, ja, men vergunne ons deze beeldspraak, tot een klinkende bel gemaakt; zij heeft den behoeftige, den arme, den noodlijdende, den *proletariër*, als ik dat woord mag bezigen, in 't slijk vertrapt, gelijk

men 't noemt. Hij vroeg om vrijheid; zij maakte hem tot slaaf hij vroeg naar wetten; zij bood hem kluisters: hij vroeg om bescherming; zij gaf hem een Armenwet. Met wat naam, met wat woord, met wat uitdrukking, moeten wij zulke schanddaden, zulk een dwingelandij bestempelen? (lange *pauze*). Mijnheer de Voorzitter! het is..... *inkonstitutioneel*.'

Vijfde afdeeling. *Van den Toon*.

De *Toon* bestaat uit stembuigingen (noten): dat is, uit wijzigingen, die wij onder 't spreken maken in 't geluid, dat wij voortbrengen.

Een aangenaam verschil van *toonen* levert ons het bijwonen van een verkoop bij afslag; alsmede doen zulks groente- en fruitverkoopsters, reizende marskramers, loterijjoden, liedjeszangers en ouwekleêr-koop.

Wij kunnen niet gemakkelijk *toonen* in geschriften hoe *toonen* worden uitgedrukt (hoewel 't schrijven van *noten* niet moeilijk is); maar wij zullen een algemeen denkbeeld trachten te geven van hun nut.

Een minnaar en de President van een gerechtshof zullen een geheel anderen *toon* bezigen, wanneer zij zeggen; *antwoord mij*.

Even zoo zal het *eeuwig en* VOOR *altoos* uit den mond van een Dominee heel anders klinken als uit dien van een verliefde.

Een jonge juffrouw doet het onschuldige woord *mijnheer*, de eerste reis, dat gij aan haar wordt voorgesteld, gansch anders hooren dan later, wanneer zij het u toevoegt onder den invloed van een jaloersche bui.

Voor 't overige zijn de beteekenissen, overeenkomstig den gegeven *toon*, die aan datzelfde woord *mijnheer* gegeven moeten worden, niet te berekenen. Wij willen daarvan eenige weinige voorbeelden geven.

'Waarlijk *mijnheer*, gij zult mij deze reis verschonen' (tegen een sollicitant).

'Maar *mijnheer*!' (in den mond van een juffrouw, tegen een heer, die iets zegt of doet, dat in haar oog niet te pas komt).

'Assieblieft een glas bitter, *mijnheer*!'

'Tot uw dienst *mijnheer*.'

'Uw dienaar, *mijnheer*' (gezegd door iemand, die u een uitdaging overbrengt).

'Uw dienaar *mijnheer*' (gezegd door den snijer, die u uitlaat).

'Dat is *mijn* plaats *mijnheer*' (in den schouwburg).

'Heeft *mijnheer* een plaatsbriefje?'

'*Mijnheer*!' (het briefje toonende).

'Nu 't is goed *mijnheer*! ik zal opstaan.'

'Natuurlijk, *mijnheer*.'

'*Mijnheer* kon beleefder wezen.'

'*Mijnheer*, ik sta op mijn recht.'

'Ga er voor mijn part op zitten, *mijnheer*.'

'Wat meen je daarmeê, *mijnheer*?'

'Dat je een lompert bent, *mijnheer*.'

'Ik hoor wie 't zeit, *mijnheer*.' -

Wij zouden deze voorbeelden in 't oneindige kunnen vermenigvuldigen. Indien iemand echter, na de hier aangehaalde, zich nog van de natuur en van het gewicht der *toonen* geen

denkbeeld maken kan, dan is zoo iemand waardig, ‘*Toon* onverstand’ genoemd te worden.

Daarbij, hoezeer ook, en met recht, een gepast gebruik der *toonen* te verdedigen is, het is dwaas, en tevens vermoeiend, er te lang op te blijven *staan*.

Meester. Noem mij twee groote *toon*kunstenaars in Nederland? Leerling. Verhulst en Paerl.

Tweede Hoofdstuk. Over de samenstelling van het proza.

Eerste afdeeling. *Over de goede volgorde der woorden.*

Een oud spreekwoord zegt: ‘een goed woord vindt een goede plaats.’ Misschien was dat vroeger zoo; maar tegenwoordig heeft men maar het eerste gedrukte stuk het beste ('t zij dan preêk, pleidooi, kamer-*speech*, openings-aanspraak of wat het wezen mag) in handen te nemen, om zich te overtuigen, dat maar al te dikwijls een woord, al is het op zich zelf nog zoo *goed*, volstrekt geen *goede* plaats in den zin, waar 't toe behoort, *gevonden* heeft.

Maar hoe nu geleerd, altijd het goed woord op de goede plaats te zetten? - Ja, lezer, dat is juist de kunst, en daaromtrent zijn onderscheidene voorschriften gegeven, o.a. in de Spraakleer van den Heer Kuyper, § 323 en volgg., die gij met vrucht zoudt kunnen lezen, en die wij misschien nog met een honderd of wat zouden kunnen vermeerderen, indien wij plan hadden een *dik* boek te schrijven, in plaats van een boek, dat, naar het voorschrift van den dichter, het *vermakelijke* met het *nuttige* vereenigen moet. Liever alzoo dan uw maag te over-

laden met een massa schrijfregels, die zij, wijslijk, niet gebruiken - en, zoo zij dit al deed, slecht verteeren - zou, willen wij hier eenige voorbeelden geven van volzinnen, uit de werken van zoogenaamd *gevierde* schrijvers gegrepen, en waarover wij wel gaarne uw oordeel vernemen zouden:

‘Zijn hoed heeft Willem afgezet.’

‘Dat aardige brunetje, Maria.’

‘Heel hard is die jongen aan komen loopen.’

‘Die ondeugende meid heeft opgesnoept al de kolombijntjes, die waren in het trommeltje.’

‘Hij gaf een oorvijg aan haar.’

‘Zijn tweeden vader noemden wij hem.’

‘Hij gaf aan een blindeman een aalmoes, die negen-entachtig jaar oud was.’

‘Aan 't hoofd een erge wond kreeg, toen hij van de trappen rolde, die pakkedrager.’

‘Op onze diners zijn getruffeerde kalkoenen in de mode omstreeks 't jaar 1786 voor 't eerst gekomen.’

‘Hard woei het van daag bij ons geweldig.’

Bevallen u deze zinnetjes, lezer? - Niet? - Wel, beproeft dan eens, hoe gij ze zeggen zoudt, en herleest dan, liever nog dan alle Spraakkunsten, het gesprek van Mr. Jourdain met den *maitre de philosophie*.

Gij zult dan vermoedelijk tot de slotsom komen, dat, door te schrijven zoo als een beschaafd mensch gesproken zoû hebben, gij ook 't minste gevaar zult loopen, *vermakelijk* Nederduitsch in de wereld te brengen.

Tweede afdeeing. *Over de behoorlijke samenstelling der volzinnen*.

Dat is, met andere woorden, over den *stijl*.

De *stijl* is natuurlijk een heel belangrijke zaak. Immers zou, volgens Buffon, *stijl* en *mensch* zoo wat een en 't zelfde zijn.

> Aanm. Wij hebben de zoo beroemde uitdrukking *Le style c'est l'homme*, welke men aan Buffon toeschrijft, nooit bij hem kunnen vinden. En wij gelooven ook niet, dat hij ze kan gebezigd hebben; immers dan zou men tot de navolgende sluitreden moeten komen:
>
> De stijl is de mensch.
> De karremansknecht en Dominee O hebben geen stijl.
> Dus zijn de karremansknecht en Dominee O geen menschen.

Zijt gij nu begeerig, lieve lezer en lezeres, de volzinnen, die gij te schrijven hebt, goed te leeren samenstellen, of, met andere woorden, een goeden *stijl* te krijgen, dan kunnen wij u even min daartoe eenige stellige voorschriften geven, als dat wij u zouden kunnen voorschrijven, hoe gij u in een gezelschap zoudt moeten gedragen, om den naam te krijgen van een recht hupsch en geestig jong mensch of van een lief en beminnenswaardig schepseltje. In beide gevallen komt het meer aan op hetgeen men te *vermijden*, dan op hetgeen men te *doen* heeft. Wij zullen ons dus ook ten deze bepalen bij eenige wenken, omtrent de dingen, waar gij u vooral van hebt te wachten, zijnde b.v.

1°. Het lezen van alle mogelijke vertalingen, inzonderheid van vertalingen naar het Hoogduitsch of van berichten in koeranten.

2°. Het bezoeken van schouwburgen. - Geeft men er echter operaas of balletten, of zijt gij een jonge juffrouw, die er natuurlijk niet heengaat met het oogmerk om te luisteren (ten zij misschien naar eenig behagelijk gefluister achter u),

maar om te *zien* en *gezien* te worden, dan kan dit minder kwaad.

3°. Het lezen van het Bijblad: - deze vermaning geldt natuurlijk alleen jeugdige *politici*.

4°. Het zoeken naar een zwieriger of verhevener wijze van datgene te zeggen, wat u natuurlijk voor den geest was gekomen.

5°. Het schrijven van zinnen als b.v. den navolgenden: *Beter dan de* - door anders zeer geleerde en in het vak van de studie van de taal sedert hunne prilste jeugd geöefende en door een vlijt, die van geen vermoeien wist, het tot eene ongemeene hoogte gebracht hebbende, maar ten gevolge van de verknochtheid aan hunnen letterarbeid te veel aan hun kamer geboeide en te weinig in het openbare en volle menschenleven, gelijk het door Goethe genoemd wordt, verkeerende mannen - *geschreven Spraakkunsten*, die, hoe uitmuntend ook, en hoe ook van de schranderheid en de bekwame hand des samenstellers getuigende, toch zelden door hen of haar, die er zijn onderricht uit putten en zijn stijl uit vormen moet, op haren rechten prijs gesteld worden, ja hem of haar veelal, wat wel niet naar behooren kan geheeten worden, maar toch door een treurige ervaring maar al te dikwijls geleerd, ja als tot een om zoo te zeggen onloochenbaar feit verheven mag aangemerkt worden, met verveeling, tegenzin en andere dergelijke onpassende en onpasselijke gewaarwordingen vervullen, *is*, om alle lezers, van welken rang, stand, kunne, leeftijd of klimaat, aangenaam bezig te houden en daardoor de nutte taalwetenschap te doen innemen als eene in suiker gewikkelde of met eenen, het verhemelte aangenaam prikkelenden, drank vermengde medicijn, eene als *de* door ons, die er steeds op uit zijn geweest, der menschheid in 't algemeen en der jeugd in 't bijzonder van dienst te zijn en die, het zij met al die nederigheid gezegd, die het schoonste cieraad is van verdien-

stelijke lieden, aan die veelomvattende kennis en die grondige studie, die vereischt worden om onderwijs te geven in die beginselen der taal, die 't noodigst zijn om gekend te worden, die algemeene bekendheid met de zeden, gebruiken en uitingswijzen der zich om ons heen bewegende wereld, die alleen door gestadige beweging in, wrijving met en ervaring uit die wereld verkregen wordt, benevens dien smaak, die vereischt wordt om die ernst en boert, die 't onderwerp medebrengt, op gepaste wijze af te wisselen, paren, met veel hoofdbrekens, bewerkte, herhaaldelijk herziene en nu eindelijk, als vrucht van jaren arbeids bij Gebroeders Binger uitgegevene *Vermakelijke Spraakkunst geschikt*[1)]

Derde afdeeling. *Over de leesteekens*.

‘Let op de *punten*!’ riep de Dominee, en stak zijn ellebogen over den preêkstoel naar buiten. - ‘Let op de *leesteekens*!’ is een voorschrift, herhaaldelijk door de leerlingen uit den mond van den Onderwijzer gehoord; maar dewijl de lezer, die tot dus verre in dit boek gevorderd is, óf geen woord gelezen heeft, óf reeds alles volkomen weet, wat wij hem zouden kunnen vertellen, zoo zouden wij zijn vorderingen in 't lezen slechts nutteloos belemmeren, indien wij hem dwongen, bij nuttelooze *punten* te blijven staan. Wij willen alzoo ons bepalen tot de zoodanige, waarvan de aard van dit werk vordert, dat wij melding maken.

1) Wij hebben goed gedacht, tot gemak voor den lezer, de woorden, die den hoofdzin ui maken, kursief te stellen.

In de eerste plaats dan moeten wij doen opmerken, dat, wie over *punten* en *kommaas* heenloopt, groote kans heeft, te struikelen en op zijn neus te rollen:

2°. dat wie er te veel op gesteld is, altijd alles in de *puntjes* te hebben, al licht kans loopt voor een keuteligen, of, cierlijker uitgedrukt, een pierkepuntigen vent gehouden te worden:

3°. dat wie verzuimt, de *punten* op de *i's* te zetten, wel eens kwalijk verstaan wordt:

4° dat enkele *puntjes* nu en dan vrij wat meer beteekenen dan een heele omhaal van woorden. Immers, als gij een juffrouw van eene van haar vriendinnen hoort zeggen:

'Ja, zij ziet er nog al niet onaardig uit, en zij kan bij wijlen nog wel geestig wezen, maar.....'

Om dan in te vullen wat met die puntjes beteekend wordt, zou men wel een paar bladzijden noodig hebben.

> Aanm. Omgekeerd was het, ruim 80 jaar geleden, de mode bij vele schrijvers, bladzijden vol met *puntjes* te vullen, wat dan meestal zooveel zeggen wilde, als dat zij het schetsen van de diepe smart of den deerniswaardigen toestand van den held of de heldin van 't verhaal, of wel de stichtelijke of andere overpeinzingen, waar hetgeen voorafging aanleiding toe geven kon, aan den lezer overlieten. Die *puntjes* hadden dan een dubbel nut, n.l. zij ontwikkelden het denkvermogen van den lezer, en zij spaarden den zetter heel wat moeite: zonder nog te spreken van het gemak, dat zij den schrijver, en het voordeel, dat zij den uitgever bezorgden.

5°. dat *vraagteekens* op zich zelve heel nuttig kunnen zijn, doch dat een *wandelend* vraagteeken als de pest geschuwd moet worden.

> NB. Wij bedoelen een wandelend vraagteeken in figuurlijken, niet in lichaamlijken zin.

6°. dat *uitroepingsteekens* (ook wel eens *verwonderingsteekens* genoemd) ofschoon maar ééne hand vereischende om op 't papier te worden gedrukt, allebei de handen vorderen, wanneer men ze op den schouwburg, vooral bij de opvoering van operaas, wil te voorschijn brengen.

Uitroepingsteekens.

7°. dat sedert eenigen tijd *verbindingsteekens*, vooral in het Dagbladen-Nederduitsch, zeer in zwang zijn gekomen. Men denke maar aan advertentiën, als:

'Bevallen van een Zoon, Anna Petronella Hippel-Huppel (voor "*geboren* Huppel", zoo als men vroeger zou geschreven hebben).'

Bij zulke gelegenheden ontstaat wel eens de vraag, of er een *mijnheer* Hippel bestaat, en zoo ja, of de man van de heuchelijke gebeurtenis, die er heeft plaats gehad, iets af weet:

'Het bestuur der nieuwe Internationale Stoom-Sleepboot-Rhijn-Maas-Merwe-Gouwe-IJsel-Vecht- en Amstel, en langs

Staats-, Hollandsche-, Rhijn-, Centraal- en Rotterdam-Antwerpschen Spoorweg-vervoerdienst adverteert' enz.

8°. dat hij, die verzuimt, *aanhalingsteekenen* te bezigen, waar zij te pas komen, even zoo handelt als een minister, en eens anders verantwoordelijkheid vrijwillig op zich laadt. Zoo b.v. bevat de volgende zinsnede een niet genoemde zelfbeschuldiging:

'Ik denk nog dikwijls aan de woorden van dien knaap: *ik* heb dat horologie gerold.'

Vr. Waarom zijn ambtenaren der belastingen slechte stijlisten?
Antw. Om dat zij *aanhalingen* doen, zonder er 'bij te gebruiken.'

En hiermede stappen wij voor het tegenwoordige af van een onderwerp, waarvan gij, waarde lezers - tusschen ( ) gezegd, wij insgelijks - uw bekomst wel zult hebben, en gaan tot iets vermakelijkers over.

Derde hoofdstuk. Van den versbouw.

Eerste afdeeling. *Inleiding*.

Iô vivat!

Het is met een bijzonder groot genoegen, dat wij tot dit gedeelte der *Prosodie* zijn genaderd, en daarom hebben wij ook dien uitroep van blijdschap voorop gezet. Wij behooren tot die soort van lieden, aan wie een beroemd frenoloog eenig dichterlijk gevoel (dat echter vooral nog noodig had, ontwikkeld en onderhouden te worden) heeft toegeschreven, en, om een geijkte uitdrukking te bezigen, wij maken nu en dan cen versje. Het baart ons daarom groote zorg, op te merken, hoe prozaïsch onze letterkunde al meer en meer begint te worden. Poëzie en *soupers* zijn uit de mode geraakt, wat wij aan dezelfde oorzaak toeschrijven, t.w. aan bederf van goeden smaak. Wat de *soupers* betreft, er is hoop, dat die wel, zoo niet in naam, dan toch metterdaad, weêr in zwang zullen komen. Immers, dewijl men van lieverlede het middagmalen van 10 tot 11, van 11 tot 12, van 12 tot 1 en zoo al voort tot 5½ en 6 ure verzet heeft, is er alle hoop, dat men het eerlang, in navolging der Franschen, tot 7½ uur en later nog, verschuiven zal, wanneer het met volle recht een avonddisch genoemd zal kunnen worden, en alles weêr in een normalen staat zal terug zijn gekeerd. Maar, zal het met de poëzie

ook zoo gaan? De zedigheid - eene dier hoofddeugden, waardoor wij, als reeds opgemerkt zal zijn, ons onderscheiden - verplicht ons tot de bekentenis, dat wij voor die schoone zaak maar zeer weinig zullen kunnen uitrichten; maar toch, vroege indrukken zijn sterk en duurzaam, en wij hebben het besef, dat, wanneer wij aan de jeugd verzen leeren maken, wij het onze zullen toebrengen om een nieuw ras van dichters te vormen, en alzoo hun niet alleen genoegen en roem, maar ons zelven dankbaarheid en eerbied, hun een lauwer-, ons wellicht een eikekroon zullen verschaffen.

> NB. Wij haasten ons, uit vrees voor misverstand, hier bij te voegen, dat wij met de ons toegewenschte *eikekroon* een *burger*- of *eere*kroon verstaan. Niemand verdenke ons van zijdelingsche sollicitatie om een Luxemburgsche ridderorde. Wij zouden in dit geval geschreven hebben *eike*N*kroon*, zoo als wij het woord in officieele stukken gespeld vinden; wat ons wel soms heeft doen vragen, hoe vele *eiken* er wel noodig zouden wezen om zulk een *kroon* te maken. Maar zelfs dan nog: men gebruikt verscheidene *appelen* voor een *taart* en men schrijft toch niet *appelentaart*, maar *appeltaart*. - Of had het woord misschien gescheiden moeten worden, dat men *eiken kroon* schreef, als *gouden gesp, houten Klaas* enz.?
>
> Vr. Welk onderscheid is er tusschen *lauwerbladen* en *laurierbladen*?
> Antw. Met gene verciert men de *dichterlijke*, met deze de *zwijnskoppen*.

Wij hebben altijd hoog opgezien tegen onzen ouden schoolmeester, en toch zouden wij durven aannemen, hem er in 't verzemaken tien voor te geven. ‘Ik zal een dichter van je maken,’ placht hij te zeggen, ‘of de plak zal 't je doen.’

Laten wij nu eens zien wat *wij* kunnen doen, ook *zonder* plak.

Een vers bestaat uit een zeker getal lettergrepen, bij wier samenvoeging en schikking men zich aan bepaalde wetten bindt; waarom verzen dan ook somtijds *gebonden stijl* worden geheeten.

Het verzen-maken wordt door sommigen verward met het dichten. Wij willen een voorbeeld geven, hoe men verzen kan maken, zonder dat daarbij aan eenige dichtkunst te denken valt:

De markt was levendig van morgen; er is tusschen
De effektenhandlaars veel gedaan in ouwe Russen:
In Spoorwegacties is niets noemenswaards gedaan;
De Metallieken zijn op zestig blijven staan.
Op 't einde van de Beurs liep er gerucht van daling
Te Hamburg, en dat Pfutsch & Zonen zijn betaling
Gestaakt had, alhoewel een later telegram,
Aan Mozes Blaasop, dat weêr tegenspreken kwam.

Wij zouden op deze wijze kunnen voortgaan; maar wij hebben nu al acht verzen geschreven, zonder dat daar iets in voorkomt, dat naar poëzie zweemt, en wij willen onze lezers niet overstelpen met bewijzen van 't geen de meesten hunner wel op goed geloof zullen aannemen.

De grootste stoffel weet, wat *rijmen* zijn; wij zullen er hier dan niet anders van zeggen, dan alleen, dat wederom alle rijmers nog geen dichters zijn; maar ook, omgekeerd, alle dichters geen rijmers. Als wij b.v. zeggen:

Op deze flesch
Zet ik een kurk,

en wij voegen de daad bij 't woord, dan *dichten* wij; maar wij *rijmen* niet.

Tweede afdeeling. *Van poëtische voeten.*

Poëtische voeten! - Wel! dat zijn de voeten van Taglioni, van mad. Delechaux en andere priesteressen van Terpsichoré, en die hebben nog wel poëtische toonen er bij. Maar al kan

men nu verzen maken *op* zoodanige voeten ('t geen zij, voor zoo verre zij dichteressen waren, toch altijd nog beter zouden kunnen doen dan gij, zelfs al stonden zij *op* een voet, als de man, van wien Horatius spreekt) of al kan men wel verzen maken *aan* zoodanige voeten, zou men nog geen verzen maken *met* voeten van danseressen.

Voeten, *met* of *van* welke men verzen kan maken, zijn uit lettergrepen samengesteld, en niet uit beenderen, spieren en zenuwen.

Voeten en *sneden* zijn de voornaamste bestanddeelen van een vers.

De *voeten*, in poëzie gebruikelijk, bestaan uit twee of uit drie lettergrepen, of zijn, gelijk men 't ook wel noemt, 2- of 3sylbig. Wij gebruiken twee soorten van 2sylbige en drie van 3sylbige voeten; daarom is Pegazus een *vijfvoetig* dier.

> Aanm. Zoo de lezer het logische van deze gevolgtrekking niet begrijpt, des te slimmer voor hem. Wij, wat ons betreft, zijn overtuigd, dat het gezegde: 'hij wil vijf voeten aan een schaap hebben,' alleen daaraan zijn oorsprong verschuldigd is, dat ieder gaarne een Pegazus in de wei wil hebben.

De vijf voeten, waar zich de dichter van bedient, zijn

1°. De *trochéus*, die de eerste lettergreep *lang*, de tweede *kort* heeft, als:

– ◡ / – ◡
– ◡ / – ◡
Aardig meisje.

2°. De *iambus*, die 't net anders om heeft, als:

◡ – / ◡ – / ◡ – // ◡ – / ◡ – / ◡ –
◡ – / ◡ – / ◡ – // ◡ – / ◡ – / ◡ –
De schoone, die helaas haar aangezicht blanket.

3°. De *dactylus*, die uit eene *lange* en twee korte lettergrepen bestaat, als:

– ◡ ◡ / – ◡ ◡
– ◡ ◡ / – ◡ ◡
Samen te wandelen.

4°. De *amfibrachys*, die de eerste en derde lettergreep kort, en de middelste lang heeft, als:

◡ – ◡ / ◡ – ◡ / ◡ – ◡ / ◡ –
◡ – ◡ / ◡ – ◡ / ◡ – ◡ / ◡ –
Zij rijden en glijden en snijden het ijs.

5°. Den *anapest*, die de eerste en tweede *kort*, maar de derde lang heeft, als:

⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – /
⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – /
Grenadier, met je snor en je beeremuts op.

Deze voeten kunnen verdeeld worden in *hoofd*-voeten (al komen deze twee woorden wat vreemd bij elkaêr), waar men 't gedicht geheel of gedeeltelijk uit samenstelt, en *ondergeschikte* voeten, dienende om een aangename verscheidenheid in de kadans te brengen.

Alvorens wij nu overgaan tot de aanwijzing der onderscheidene voeten, dienen wij nog met een woord te zeggen, dat men de verzen, (t.w. de *versregels*) verdeelt in *staande* en *slepende*,

Een *staand* vers is een zoodanig, waarin de laatste lettergreep den klemtoon heeft, of *lang* is, als:

'k Zeg u voor 't laatst: gij zijt een gēk.

Een *slepend* vers is een zoodanig, waarvan de laatste lettergreep toonloos is of *kort*, als:

Ik zeg voor 't lest: je bent een gēkjĕ.

Trocheeïsche verzen heeft men van allerlei soorten, elke soort bestaande uit een bepaald getal voeten, als:

1°. Uit één voet, b.v.

– ⏑
– ⏑
Muizen
Pluizen.

Knaapje
Slaap je?

Hiet je
Pietje?

De lezer zal waarschijnlijk begrijpen dat het aan ons en aan knappere lieden dan wij (zoo die gevonden worden) niet gemakkelijk zou vallen, een lang gedicht in verzen als de bovenstaande te schrijven. Wil hij het echter beproeven, dan is het tot zijn dienst.

2°. Uit *twee* voeten, waarbij de regels, die alzoo uit haren aard *slepende* zijn, doorgaans afgewisseld worden met *staande* verzen, die uit meer of minder trocheeën bestaan, met een *halven voet* aan 't slot, als b.v. in 't lieve lierdichtje:

– ⏑ / – ⏑
– ⏑ / –
Wou je weten
Wat wij eten,
Keukenpiet?
Geen gedachten!
Jij kunt wachten
Tot je 't ziet.

Of in de schilderachtige romance:

– ⏑ / – ⏑ / – ⏑ / –
– ⏑ / – ⏑
– ⏑ / –
En zij riepen, gansch verblijd:
Daar is Keessie
Daar is Keessie
Daar is Keessie
Met zijn meid.

NB. Bij dit laatste lied behoort de lezer de vrijheid op te mer-

ken, welke de dichter zich veroorloofd heeft met *ij* op *ei* te doen rijmen - en die *nimmer* en *in geen geval* na te volgen.

3°. Uit *drie* voeten, wederom, even als alle andere trocheeïsche verzen, met *staande* voeten al of niet afgewisseld.

– ◡ / – ◡ / – ◡
– ◡ / – ◡ // – ◡ ◡
– ◡ /– ◡ –
Dat gaat naar den Bosch toe
Lieve lekkre Gerritje!
Dat gaat naar den Bōsch toe,
Lieve lekkre meid!

Aanm. De lezer zal bespeuren, dat hier wederom een dichterlijke vrijheid genomen is, en wel door aan 't slot van den tweeden regel een dactylus in plaats van een trochéus te zetten.

4°-8°. Uit *vier, vijf, zes, zeven* ja *acht* trocheeën. De achtste soort komt echter zelden voor, en de langste, die men bezigt, bestaat meestal uit zeven en een halven voet, als:

– ◡ / – ◡ / – ◡ / – ◡ // – ◡ / – ◡ / – ◡ / –
– ◡ / – ◡ / – ◡ / – ◡ // – ◡ / – ◡ / – ◡ / –
Als ik mijn pokdalig bakkes in den spiegel soms bekijk,
Kan ik 't slecht mijzelf ontveībzen, dat ik op een schuimspaan lijk.

Met de *iambische* verzen is het evenzoo als met de trocheeïsche gesteld, t.w., dat zij nu en dan met een halven voet vermeerderd worden, doch dan door die verlenging geen *staande*, maar *slepende* verzen worden. Wij laten hier voorbeelden volgen

1°. van *eenvoetige* iamben:

◡ –
◡ –
Helaas,
Mijn Klaas!

2°. van *tweevoetige*:

◡ – / ◡ –
◡ – / ◡ –
Marietje nam
Mijn boterham
Met ossehaas;
Terwijl dat nest
Mij in de plaats
De onnoozle rest
Gaf van haar kaas.

3°. van *drievoetige*:

⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
De slager en zijn vrouw
Die wedd'en, naar 'k vernam,
Wie 's avonds van den ham
Het meest wel eten zou.
De man at al het vet;
De vrouw at al het mager,
En daarop ging de slager
Al met zijn vrouw naar bed.

Aanm. De leerzame lezer gelieve op te merken, dat het woordeke *al* in den laatsten regel geenszins moet worden opgevat in den zin van *reeds*, gelijk b.v. wanneer men zegt: 'ik was er *al*, ik ben *al* klaar', maar, even als *die* in den tweeden regel, een aangename stoplap is, hoedanige ook door de grootste dichters niet zelden gebezigd worden, wanneer zij anders het noodige getal halve voeten niet weten te krijgen.

4°. van *viervoetige*:

⏑ – / ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
⏑ – / ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
Vaarwel, o flesch! die mij in 't lijden
Uw zoeten balsem hebt verstrekt,
En weêr den geest wat opgewekt
In dees benarde en dure tijden,
Vaarwel o vriend, die mij ontviel!
Nu zijt ge, ook gij, een lijk geworden.
Ofschoon, na 't scheiden van de ziel,
Uw lichaam, schijnbaar tegen de orden,
Er nog een andere overhiel.

Aanm. *Overhiel* staat hier voor *overhield*. Wij kiezen met opzet zulke verzen, waar nu en dan van die vrijheden in gebezigd worden, niet om den jeugdigen beginner aan te sporen of zelfs bevoegd te achten, die insgelijks te gebruiken, maar ter nutte waarschuwing, zich niet te veel te beroepen op 't voorbeeld van doorluchtige meesters; daar deze ook wel eens, 't zij uit opzet, 't zij uit achteloosheid, gedwaald kunnen hebben.

5° De *vijfde* soort van iamben, die natuurlijk uit *vijf* iamben bestaat, wordt ook wel de *treurmaat* genoemd, om dat zij bijzonder voor treurdichten of *elegiën* geschikt is. Men oordeele:

⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
Het lust mij, 't hoofd begruisd met stof en asscheen,
't Gewaad van een gescheurd tot aan de knie,
In slijk en bloed en tranen mij te wasschen,
Tot ik er uitzie als een krabberdrie.

Aanm. Het treurdicht, waar deze vier regels den aanhef van vormen, zal misschien in 't licht verschijnen als er weêr wat liefhebberij komt voor echte poëzie.

6°. De *zesde* soort, en die bij ons, gedurende derd'halve eeuw, den meesten opgang heeft gemaakt, maar nu glad uit de mode is, bestaat uit verzen van zes voet of zoogenaamde *alexandrijnen*. In deze maat plachten alle treurspelen geschreven te worden, als o.a. het treffende stuk, waar de volgende regels aan zijn ontleend.

⏑ – / ⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
⏑ – / ⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
Princes. Ajus dan, lieve Prins! *Prins*. Princes, vlijf nog wat staan.
Princes. Neen Prins, ik heb de wasch; ik moet naar 't zolder gaan.

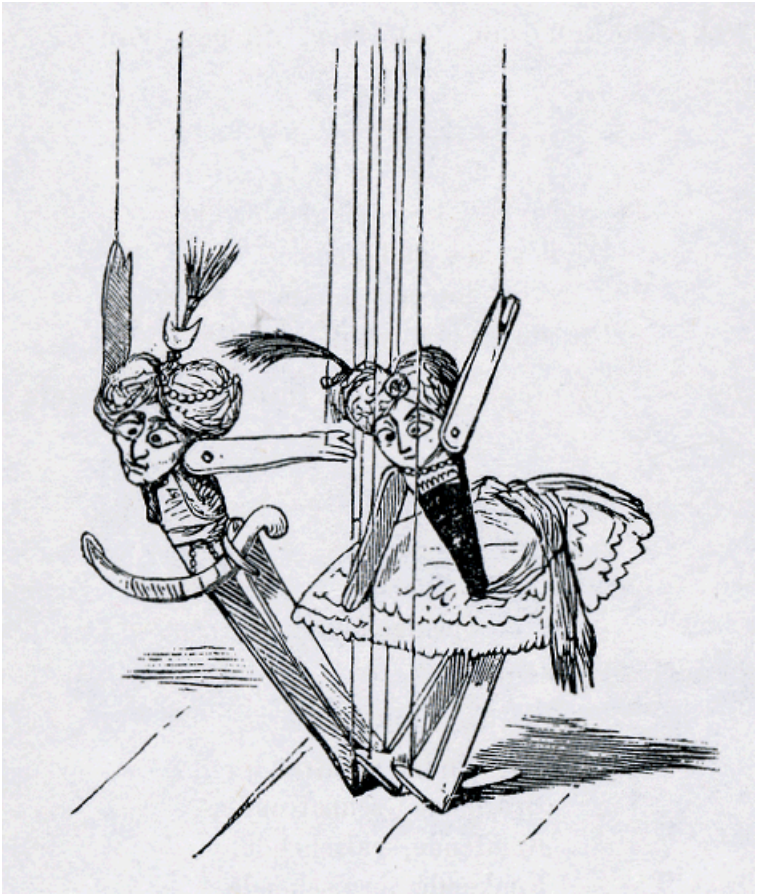

Prins en Princes.

7°. Even als men lieden van *zes* voet, als uitgelezen soldaten, bij de keurbenden plaatst, maar reuzen van *zeven* voet, die door hun onevenredige lengte geen gelukkige uitwerking tusschen de rest zouden maken, liever bij de muziek - als tamboer-majoors - aanstelt, zoo heeft men de *zeven*-voetige iamben ook bij voorkeur aan orgeldraaiers en liedjeszangers overgelaten, als b.v.

⏑ – / ⏑ – / ⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
⏑ – / ⏑ – / ⏑ – / ⏑ – // ⏑ – / ⏑ – / ⏑ –
Gij burgers hier te saêm vergaeêrd, ei! komt eens bij mij staan,
En hoort mijn droevig treurverhaal met luistrende ooren aan,
Hoe of een mensch, al waar hij eerst fatsoendelijk en goed,
Als hij te veul jenever drinkt, tot kwaad vervallen moet:
En hoe Piet Braams een bakker waar, zoo vroom er een kon zijn,
En mettertijd een zuiplap wier, een gansch baldadig zwijn.

Wanneer dichters (geen liedjeszangers), deze voetmaat bezigen, nemen zij doorgaans een list te baat, en kappen elken regel in twee stukken, een van *vier*, en een van *drie* voet, in dezer voege:

⏑ – / ⏑ – / ⏑ – / ⏑
⏑ – / ⏑ – / ⏑
Ik word met Paschen zestien jaar
En ben dus oud genoeg.
Ach dat er nu een jonkman kwam,
Die mij ten huwlijk vroeg.

De *dactylische* voetmaat heeft, op dezelfde wijze als de voorgaande,

1°. Eenvoetige verzen, als:

– ⏑ ⏑
– ⏑ ⏑
Zingende
Springende.

2°. Tweevoetige, als:

– ⏑ ⏑ / – ⏑ ⏑
– ⏑ ⏑ / – ⏑ ⏑
Raatlende, klaatrende,
Brullende, schaatrende,
Ramlende, ruischende,
Kookende, bruischende.

Drie, vier, vijf of *meervoetige* kan de lezer zelf maken, door

maar eenvoudig drie, vier, vijf of meer van de hierboven opgegeven of andere dergelijke deelwoorden naast elkander op een regel te zetten.

Dewijl echter die onafgebroken opvolging van dactylen op den duur even verveelend zou worden als het geklepper van een oliemolen, verbindt men ze gewoonlijk met andere voetmaten, of doormengt men dactylische met andere verzen, als de navolgende voorbeelden aanwijzen:

Aārdĭgĕ, / vrōlўke, / dārtĕlĕ / mĕĭsjĕs,
Weest nu eens lief en vertelt mij toch reisjes;
- 't Heeft mij zoo lang al gemaald in de zinnen -
Is 't inderdaad zoo pleizierig te minnen?

Ik ben nu al de groene straatjes
Zoŏ dĭkwўls / tĕn ēndĕ / gĕgaān.

Al wat van den dactylus gezegd is, geldt ook van de *amfibrachys*. Men lette slechts op de voorbeelden:

⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ / ⏑ –
Mijn diefje,
Mijn liefje,
Mijn suikerde prij,
Mijn bekje,
Hoe trekje
Zoo haastig voorbij?

⏑ – ⏑ / ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ / ⏑ –
Aan hoenders, aan duiven
En snippen te kluiven
Te maken goed cier,
Met drinken en smullen
Zijn buikje te vullen
Dat heet eerst plezier.
Maar pīllen te slikken
En potjes te likken,
Na zulk een vermaak,
Valt niet in mijn smaak.

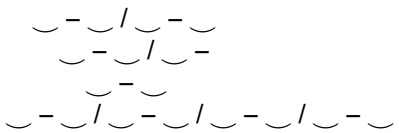

Ik mag het niet lijen
Te zien over straat,
Je dochtertje rijen
En zwieren zoo laat,
En zingen
En springen
Met menig soldaat,
En dansen
Met hansen
En vrolijke Franschen,

Het kind van de schoolmatres Dieuwertje Jansen.

Even zoo de *anapesten*.

'k Had abuis
Op mijn eer!
En niet t'huis
Is mijn heer.

Aanm. De schrandere lezer begrijpt van zelf, dat deze toespraak door een knecht gehouden wordt tot iemand, dien hij voor een *heer* had gehouden, doch bij tijds nog voor een *beer* herkend, waarop deze hem even anapestisch antwoordt:

Dat abuis
Hadt je al meer.
't Is niet pluis
Met mijn heer.

NB. Wij bemerken tot onze spijt, dat wij geen ruimte meer hebben om het, tot goed verstand van dezen dialoog, zoo hoog noodzakelijke prentje hieronder te voegen, waarom de nieuwsgierige lezer verzocht wordt, het blaadje om te slaan.

De beer.

Eenvoetige anapesten kunnen somtijds aanleiding geven tot twijfel aangaande de voetmaat; immers kan men regels als deze:

Nŏg ĭn bēd
Liĕvĕ Jēt?

door de verplaatsing der quantiteit als trocheeïsche verzen lezen, dus:

Nōg ĭn / bēd!
Liēvĕ / Jēt.

Nu eenige voorbeelden van *twee, drie* en *vier*voetige anapesten:

⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑
⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ –
Wie kan reden mij geven,
Waar mijn geld is gebleven?
Wis een scheur in mijn zak,
Waar mijn beursjen in stak.

⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ –
⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ –
Plompe Teun was zoo dik als een ton:
Amaryl was zoo mager als sprot:
En schoon zij hem niet uitharden kon,
Zoo bleef hij toch op haar als verzot.

⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ –
⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑ ⏑ – / ⏑
Niet voor jou noch voor mij is de kermis gemaakt,
Met zen wilde en zen dure vermaken;
En zoo 'k hoor, dat jij ooit er weêr heen bent geraakt,
Dan zal ik met den stalzweep je raken.
Dat was goed voor je trouwen; maar nou, dat je 't vat,
Blijf je t'huis, als het hoort.... blikkedoossie!
Bij je werk, bij je kind: - nou, ajuus! 'k ga naar stad.
- ‘Voor de kermis?’ - Neen, voor de negotie.

Wij weten niet, of de lezer 't onthouden heeft, en anders herhalen wij hier wat op blz. 165 gezegd is, dat men, behalve op de *voeten*, ook op de *snede* van een vers te letten heeft.

Men heeft twee soorten van *sneden*, aangename en onaangename. Tot de laatste soort behoort een *sneê* door je tronie, 't zij die werkelijk of in figuurlijken zin gegeven wordt, de keizers*snede*, en verder al de zoodanige, die met scherpe messen of scherpe tongen gegeven worden om iemand te kwetsen.

Tot de aangename soort brengt men daar-en-tegen een dikke *sneê* ossehaas, ham, tulband - de laatste goed gaar, niet tetsig of droog - deventerkoek of abrikozetaart: voorts zoodanige *sneden* als in een blad papier worden gedaan, met vele letters en cijfers overdrukt, en die men gewoon is, met een onduitsch woord, *coupons* te noemen: eindelijk, wanneer zij zuiver is, de *snede*, die aan een vers zijn behoorlijke afscheiding geeft.

De *snede* valt gemeenlijk in 't midden van het vers en deelt het in twee gelijke deelen, als b.v.

Ik ben / een kind.

Mag ik je om een / zoentje vragen?

Al de mooie meisjes / kommen in den hemel.

Ik heb zoo langen tijd / staan roepen en staan schreeuwen.

En wie nu begeert, dat zijn versregel niet onaangenaam klinke in fijngevoelige ooren, moet zorg dragen, dat de snede nimmer achter een korte of toonlooze lettergreep kome te vallen, als b.v. plaats heeft in de navolgende verzen:

Hij vrijt naar *de* / stokonde weeûw.

Zij is de Tante *van* / mijns grootvaêrs achternicht.

Hij stiet aan *een* / lantarenpaal zijn neus.

Ook moet men zoo veel mogelijk vermijden, een woord, of

't een sinaasappel waar, middel door te snijden, als b.v. op wolgende wijze:

Ik had van *de*/*zen* morgen juist belet.

Nog heden komt mijn *lie*/*ve* Karoline t'huis.

Op dit laatste voorschrift mag men zich echter een uitzondering veroorloven, wanneer midden in 't vers een samengesteld woord voorkomt, en op de lettergreep, die de snede voorafgaat, een bijzondere klemtoon valt, b.v.:

Die vent is *on*/uitstaanbaar *in mijn oog*.

Nooit zult ge een echte bol in 't verzenmaken wezen,
Als gij nooit onze *vers*/bouwkunde hebt gelezen.

Tot het behandelen van die *versbouwkunde* gaan wij nu in de volgende afdeeling over.

Derde afdeeling. *Over de kompositie*.

De aanvang van elke dichterlijke loopbaan kenmerkt zich regelmatig door het voortbrengen van... onzin. Deze onzin onstant somtijds toevallig; doch ook niet zelden worden uitdrukkingen samengeflanst met geen ander doel, dan om gemeenzaamheid te verkrijgen met metrische schikking, als b.v. in de navolgende strofe eens veelbeloovenden jongelings:

O Henri! o Bataven!
Zij sneden 't ijs daarheen:
En zeggen tot hun slaven,
En zagen 't hout meteen.

Dit is echter een onvruchtbare arbeid. Ook bij 't schrijven van onzin kan men een goeden en een slechten smaak aan

den dag leggen, en daarom is het nuttig, den onzin zoo volkomen mogelijk te maken. Schitterende voorbeelden daarvan kan de jeugdige dichter bij menigte in de letterkundige wereld vinden; voor 't oogenblik stelle hij zich te vreden met het staaltje, dat wij hem hier aanbieden:

Bedrukte ster! onbroederlijke taar!
Ontbonden hoeksteen! IJzren overvaart!
Rechtschapen hoogmoeds-weêrschijn! blikken wolken!
Berouwvol hondgekras! gespleten volken!
Verhaalt! Preädamitisch vloeikanon,
Verbrijzel 't paterstuk, opdat de zon
Gemeentebode en schrille pruimkonserven
In kwistig duister teel! - O! dat ze omzwerven
- Gij die het kunt - in oesterbarensnood,
Thee, kippewijn, pomade! ach! - 't is de dood.

Een zeer goede manier om poëetischen onzin te schrijven bestaat daarin, dat men op de tast uit de werken van dezen of genen vruchtbaren dichter regels of halve regels overneemt en die naar de kunst (*secundum artem*) aan elkander plakt met een beetje lijm uit eigen fabriek. Het samenstellen van zoodanigen onzin is niet alleen zeer aanbevelenswaardig als gezonde oefening, maar ook nuttig om altijd klaar te kunnen zijn, in geval b.v. een jonge juffrouw een versje voor haar album vraagt: zulke gedichten kosten weinig hoofdbrekens en zijn doorgaans naar allen schijn van dezelfde gehalte als de meeste dergelijke dichterlijke uitboezemingen, ja zij zullen nog dikwijls liefelijke tranen uit maagdelijke oogen doen vloeien. Wij achten ons gelukkig, in 't bezit te zijn van een staaltje dergelijke poëzie en het hier te kunnen mededeelen:

De zwerver op den oceaan.

Daar bruischt de krijgsheld op uit d' Oceaan,
Waar sombre wolken, als Meanders zwaan,
Wier donzig floers hun weêrglans kwam beschijnen,
En grondsaffier in 't avondrood verdwijnen;

Hoewel hun vleêrmuisvleugelwiekgeklep
De tombe, met verbeeldings broze web
Omsponnen, als een lentegraslucht afkoelt,
En 't nagegalm des Noodlots ijzren staf voelt.
O! wie het schetsen kon, 't scharlaken heil,
Dat hem vertroost, met wondren boven peil!
Als dartle zeên de rotsen overschuimen
En Etna zelf, op 't bed van etherpluimen
In slaap gewiegd, het eeuwenheugend rad
Doet wentlen, mild met ambrozijn bespat!
Niet gij, onttroonde bouheer der atomen,
Die 't sterflied kweelt van IJslands balsemboomen!
Het spraakloos meer, d' azure boezemtrots,
Die, troetelkind des weemoeds, d' Alpenknots
Op 't lillend zout der zilvren mastixvuren
Tot splinters breekt, kan hij - 't mag zijn - verduren;
Maar nooit den rook braveeren van dien dag,
Verkondiger van lavaketens. - Ach!
Zeg, zal vernieling in haar wierookkofferen
De maagdetraan van Lyrnes zoogdier offeren?
Zeg, zal de zoon der harmonie zich ooit
Vermeten, in fazantendosch getooid,
Op 't scheppingsfeest der vlammende lawienen,
Met Barkaas leeuw den Cedergod te dienen?
Neen, uit den afgrond van 't onmeetbaar duin
Verheft zich nog de Liebaart boven 't puin
En wappert op ontglommen zerkfestoenen,
Waar zich Vulkaan en Artemis verzoenen.
Ha! luister slechts! de looden wapenhal
Ontlaadt haar breed gebloemte in Izis wal!
De kinderstem, door 't somber brein verborgen,
Verkondigt reeds de scheemring van dien morgen.
Hij komt! hij komt! Niet langer zal de spruit
Der zielsontroering, met haar spotgeluid,
Vertroostings kruin in 's voorzaats hof trotseeren,
Des ondiers duizling in zijn doolhof keeren:
Terwijl de vrijheid, rampspoeds heilfontein,
Des dichters hartgeheim weêr opspuit in zijn brein.

Vierde afdeeling. *Over eenige bijzondere voetmaten.*

Wij zouden aan groot verzuim schuldig zijn, indien wij geen melding maakten van eenige dichttranten, die niet precies tot de door ons bereids vermelde behooren, doch des-niet-te-min wel eens door Nederlandsche dichters gebruikt zijn, t.w.:

1°. Rijmlooze verzen, waarin de voetmaat aan 't Latijn is ontleend en de samenstelling daarvan, voor zoo verre het getal en de strekking der voeten betreft, zich regelt naar de latijnsche, doch de quantiteit naar den aard van onze eigene taal. Zoo, b.v. *hexameters* en *pentameters*, gene, bestaande uit *zes* voeten, onverschillig *dactylen* en *spondeeën* (d.i. voeten van twee *lange* lettergrepen), mids zoo, dat de voorlaatste altijd een *dactylus* en de laatste een *spondéus* zij: - deze, uit *vijf* voeten, aldus verdeeld, dat men 1°. twee voeten heeft (*dactylen* of *spondeeën*), 2°. een halven voet (*lang*), 4°. twee *dactylen*, 4°. weêr een halven voet (*lang*). b.v.:

– – –
– ◡ ◡ / – ◡ ◡ / – – / – ◡ ◡ / – ◡ ◡ / – –
– –
– ◡ ◡ / – ◡ ◡ / – // – ◡ ◡ / – ◡ ◡ / –

Julia zij, die ik min, mij zoeter dan lekkere roomtaart,
Wie, die haar schoon evenaart? zoek heel de Veluwe door.
Vond men ooit krenten zoo zwart, zoo schittrend van kleur, als haar kijkers?
Schijnt niet de fijnste Bordeaux bleekrood en fletsch bij haar blos?
Kan ook de sneeuw der méringues haar boezem gelijken in blankheid?
Vindt men een biefstuk zoo rood, en ook zoo malsch als haar mond?
Neen! zij stem toe, en wat spoedig, binnen de kerk mij te trouwen,
Of mij is, buiten de kerk, spoedig een grafsteen bereid.

Aanm. Dewijl deze regels voornamelijk ten doel hebben, hen, die in 't verzenmaken nog onbedreven zijn, tot eigen oefening aan te sporen, wordt de dichtgierige lezer uitgenoodigd, zijn krachten eens te beproeven aan het veranderen van sommige in deze epizode voorkomende *dactylen* of misplaatste *trocheeën* in *spondeeën*.

Voorts: de *Saffische* maat, dus genaamd naar Saffo, die - wat wij tusschen beiden aan onze schoone lezeressen moeten mededeelen - een dichteres was, en, ten gevalle van zekeren gevoelloozen jongen, haar eigen van kant maakte. - Deze verzen bestaan uit vier regels: de drie eerste wederom uit 1°. een *trochéus*, 2°. een *spondéus*, 3°. een *dactylus*, 4°. een *trochéus*, 5°. een *spondéus*, - en de vierde uit een *dactylus* en een *spondéus*. b.v.:

– ◡ / – – / – ◡ ◡ / – ◡ / – –
– ◡ ◡ / – –

Vrinden! zulk leed kan ik niet langer uitstaan?
't Is veel meer dan Witteblom dragen kan. 'k Roep,
'k Roep dan: Vaart wel! aardappels! bogert! moestuin!
'k Spring in de sloot. Ay!

2°. Verzen zonder regel, of *knuppelverzen*. De Schoolmeester heeft daarvan uitmuntende voorbeelden geleverd, nagevolgd door een legio poëtasters, die zelfs geen *gewoon* vers kunnen maken, dat goed is.

De meeste vervaardigers van dergelijke verzen stooren zich even weinig aan de Syntaxis (wij durven er bij voegen, aan de Spelling) als aan de Prosodie. Het volgende uittreksel, ontleend aan een onuitgegeven gedicht, waarvan de titel luidt: *de Liedertafel te Bulderstad*, komt ons voor, een vrij goed voorbeeld aan te bieden van Nederduitsche *knuppelverzen*:

Een heer, die juist voorbij ging,
Was geweldig verbaasd, toen dat gezing
Zoo op eenmaal aanving.
'Hemelsche goedheid!' zeî hij: 'wat intoneeren zij valsch!
Het zou mij niet verwonderen, als
Zoo straks de glazen, (die in 't buffet stongen)
Op dat geluid allemaal aan scherven sprongen.'

Knuppelverzen worden doorgaans gebezigd door naamlooze dichters, om de zedekundige bespiegelingen te belichamen, waartoe een woord of een strafoefening stof verschaft aan gevoelige en denkende menschen. Wij hopen, dat de wenken, door ons, betreffende de Prosodie, in dit Hoofdstuk gegeven, eenigszins mogen dienen tot het gemakkelijker maken, misschien tot het verbeteren van de behandeling dier onderwerpen, beiden zoo uitsluitend geliefd bij de rondreizende dichters, en beiden zoo hoogst belangrijk: - Liefde en Moord.

Vijfde afdeeling. *Nog een paar gewichtige waarschuwingen*.

De hier volgende aanmerkingen hebben betrekking op alle soorten van verzen.

1°. Wanneer in een vers een slotlettergreep eindigt met een stomme *e*, als in *liefde, deze, gevoelde*, en het onmiddelijk volgende woord begint met een klinker, heeft er plaats wat men *in-een-smelting* of *elisie* noemt, dat wil zeggen, de laatste lettergreep van 't voorste en de eerste van 't volgende woord gelden te samen voor maar één lettergreep, of een halven voet, en men spreekt b.v. *de aard* uit als stond er *daard*. Zoo telt b.v. de eerste regel in het navolgende *distichon* (of tweeregelig gedicht),

> Bekoorbre Adèle, alle andre, aanminnige, aardige oogen
> Zijn, waar men de uwe ziet, beroofd van haar vermogen,

inderdaad *negentien* lettergrepen; doch ten gevolge van de *elisie* worden zij tot *dertien* verminderd, en moet men lezen, als stond er:

> Bekoorbradèlallandraanminnigaardigoogen.

Wij erkennen, dat de dichter in dezen regel wel eenigszins misbruik heeft gemaakt van zijn snoeirecht.

Het is alzoo om de opgegeven reden ook niet aanbevelingswaardig, als een regel met een stomme *e* eindigt, den volgenden met een klinker te doen beginnen, en ze op die wijze in elkander te doen vloeien, als b.v.:

> Ik heb een *bede*
> *Aan* u mijn schat,
> Zeg gaat gij *mede*
> *Al* naar de stad.

2°. Het is, over 't algemeen, niet geöorloofd, een woord aan 't slot van een vers af te breken en het volgende met het overschot te beginnen. Zoo moeten regels als de volgende niet tot voorbeeld genomen worden:

Ik zou wel graag een appel
uit den schotel snappen;
maar ik vrees voor klappen;
want op zulke grappen
is papaatje niet gesteld:
- volstrekt niet, ziet ge?

't Is waar, op elken regel bestaan uitzonderingen, en zoo ook is er van de hier door ons gelaakte dichterlijke vrijheid geen ongelukkig gebruik gemaakt in de navolgende strofe eener aandoenlijke romance:

'k Verteer als gloeiend lava:
'k Verkwijn van droefenis,
Nu mijn geliefde kavalerist
vertrokken is.

of in de fiere weigering der jonkvrouw uit een andere garnizoenstad:

'k Ben doof gelijk een kwartel
Voor al nw smeekgebeên:
'k Bemin mijn dappren artillerist,
en hem alleen.

Het is ook weinig gepast, een regel te besluiten met een lidwoord of toonloos voornaamwoord. Af te keuren is alzoo de derde regel in den navolgenden treurzang:

'k Zoek vruchtloos mijn beminde,
'k Weet niet, waar ik hem vinde:
Zegt vrienden, schuilt hij *in de*
Plataan of in de linde?

en de tweede, in de vraag, door een kommies gedaan, toen de accijns op de varkens nog bestond:

Zeg, hebje er op gelet?
Verborg de schobbert *het*
Speenvarken in zijn bed?

Even zoo is het gelegen met den eersten regel van den alom vermaarden lierzang uit een treurspel, dat uitgegeven en vertoond zal worden, zoodra het gemaakt zal zijn,

Werd gij mijn kind of *haar*
Verleider niet gewaar?

Zesde afdeeling. *Van de rusten en leesteekens.*

Wij hebben in een vorig hoofdstuk, over het lezen van proza sprekende, reeds gewaagd van de noodzakelijkheid, om op punten en kommaas te letten en die niet te plaatsen waar zij niet behooren. Niet minder van belang is zulks bij het lezen van poëzie, ja in zoo verre nog meer, als de poëzie een meer verheven toon aanslaat, en het kontrast, dat men verkrijgt door verkeerde zinscheidingen, sterker en dwazer wordt. Verbeeldt u, b.v. iemand, die u de eerste strofe van 't Wilhelmus op de navolgende wijze voordreunde:

Wilhelmus! - Van Nassouwe
Ben ik. Van 't Duitsche bloedt
Aan 't Vaderland. Getrouwe
Ben ik. Tot in den doedt.
Een Prince van Oraniën,
Ben ik. Vrij onverveert
Een Koning van Hispaniën. -
Heb ik altijt geëert.

Eenige andere voorbeelden van dergelijk verkeerd afbreken (of ademhalen waar 't niet te pas kwam), zijn ons meermalen voorgekomen bij 't vertoonen van Vondels Gijsbreght van Amstel, en wij geven die hier bij voorkeur, omdat wij het stuk bij de meesten onzer lezers als bekend veronderstellen. - Zoo hoorden wij eens een akteur, die voor Diderik van Haarlem speelde, vader Willebrord op de navolgende wijze toespreken:

Karthuizerbroêr, hier, geld! - Geen prevelen noch preêken.

en vader Willebrord zelf vertelde niet zelden aan Gijsbreght, met het ernstigste gezicht van de wereld:

> De Hoofden lagen vast: ellendig, overhoop.

Weêr een ander, midden in den regel door een hoestbui gekweld, liet dien aldus hooren:

> O Gijsbreght, laat gij nu uw nicht? - Klaar is verlegen;

wat aanleiding gaf tot de illustratie, die op de volgende bladzijde voorkomt, te laat, helaas! om door onzen uitgever in zijn geïllustreerden Vondel te worden opgenomen.

Wie alzoo begeert, dat men zijn verzen naar behooren zal lezen, dient zelf goed op te passen, hoe hij zijn punten en kommaas zet. Het maakt toch een groot onderscheid, of men schrijft:

> Mijn moeder niet, papa is hier in huis de baas,

dan wel, wat waarschijnlijk ook juister wezen zal:

> Mijn moeder, niet papa is hier in huis de baas.

In 't kort, een goede *interpunktie* is de ziel der Prosodie, gelijk *punktualiteit* de ziel is eener ordelijke Maatschappij.

Wij hopen nu geen *punt* te hebben overgeslagen, en zetten hier dus voor goed een

J. Noordegraaf Jacob van Lennep en zijn *Vermakelijke Spraakkunst*

> ‘I hate grammar. What's the use of it?’
> George Eliot, *Middlemarch*

‘*Deuze* jongen hettet gedaan.’

‘Hebt gij de “vermakelijke spraakkunst” al gezien?’ schrijft Flanor in *De Nederlandsche Spectator* van 11 november 1865. ‘De titel vermeldt als auteur alleen een lid van de akademie. Niemand behoeft evenwel lang te gissen wie dat lid is.’ Over de identiteit van het Akademielid heeft inderdaad nooit enige twijfel bestaan. De slechte ontvangst die indertijd zijn vermakelijke vaderlandse geschiedenis te beurt was gevallen, had Mr. Jacob van Lennep (1802-1868) er niet van weerhouden zich nog eens te wagen aan iets in het komische genre. In november 1865 verscheen zijn *Vermakelijke Spraakkunst* bij de Gebroeders Binger te Amsterdam. Het boek heette samengesteld door ‘Een lid van de Akademie’; de illustraties, een aantal ‘leerzame en opwekkende houtsneden’, waren vervaardigd door de Haagse schilder en graveur Elchanon Verveer (1826-1900).

Over Van Lennep en z'n spraakkunst zou uiteraard meer te zeggen zijn dan in deze uitleiding gebeurt. Ik heb me beperkt tot een drietal zaken. Allereerst volgt een overzicht van wat er eind '65 in *De Nederlandsche Spectator* over de spraakkunst is geschreven, in het bijzonder naar aanleiding van de ontdekking van het feit dat Van Lenneps werk naar Engels voorbeeld is opgezet. Vervolgens geef ik in grote lijnen aan, hoe Van Lennep zijn Engelse en Nederlandse bronnen gebruikt heeft. De serieuze kant van de spraakkunst komt daarna aan de orde. Ik wil laten zien, dat Van Lennep met dit boek bewust partij koos in een discussie die tien jaar eerder begonnen was, maar die nog niets aan actualiteit had ingeboet. Bij wijze van verantwoording is er een korte opgave van geraadpleegde literatuur.

1

Een week na Flanors aankondiging wijdt de *Spectator* een vrij uitvoerige ‘vermakelijke bespreking’ aan dit ‘vermakelijk boek’ (18 november 1865). ‘Het verheugde mij reeds toen ik het boek slechts aangekondigd zag; ik was, om met den telegraafdraad te spreken, in gespannen verwachting,’ deelt een anonieme criticus ons mee. ‘Ziedaar, dacht ik, dat zal een licht zijn in de duisternis, en zoodra het zal verschijnen, zal het ook ver schijnen.’ Aan een uitvoerige analyse wil de recensent zich niet wagen. Zijn bespreking is grotendeels een aaneenschakeling van wat melige woordspelingen, voorafgegaan door min of meer obligate klaagzangen over toenmalige spellingkwesties. Het oordeel valt positief uit, en het advies luidt dan ook: koop, zie en lees.

Onder de titel ‘Nog vermakelijker’ verschijnt in het nummer van 25 november een ingezonden stuk van de hand van J.v.R. Op aanbeveling van de *Spectator* heeft hij een exemplaar van *De Vermakelijke Spraakkunst* gekocht en spijt heeft hij daar niet van, want het is, ‘zooals ge wel zegt, een goed en nuttig boekje, dat binnen kort gewis al de vervelende spraakkunsten van Weiland c.s. van de school zal verdringen’. Maar nu de beoefening van het Engels zo toeneemt, vervolgt hij, ‘wou ik van mijn kant ook wel een boekje aanbevolen hebben’. Hij attendeert dan op ‘The comic English Grammar. With fifty illustrations by J. Leech’ in 1851 te Londen bij Richard Bentley uitgekomen:

‘Het boekje in quaestie is, in tegenstelling van de Vermakelijke Spraakkunst, niet nieuw;... (op de Spraakkunst heb ik geen jaartal gevonden: misschien is die dus veel ouder); oorspronkelijk is 't ook niet, althans er staat zooveel in, dat ik in de Spraakkunst ontmoet, dat ik het alle aanspraak op oorspronkelijkheid met volle gerustheid durf ontzeggen.’

Aan de hand van een paar voorbeelden laat J.v.R. zien, ‘dat men er niet alleen volkomen denzelfden gedachtengang, maar zelfs doorgaans woordelijk dezelfde uitdrukkingen in ontmoet’. De door hem aangehaalde gedeelten komen duidelijk overeen met

passages uit het boek van Van Lennep - ook voor J.v.R. was het niet twijfelachtig wie de auteur van *De Vermakelijke Spraakkunst* was. En aan de relatie tussen de illustraties in beide boeken tenslotte geeft J.v.R. eenzelfde draai: ‘De prentjes... in de grammar zijn van den helaas te vroeg aan de kunst ontvallen John Leech, die zich kennelijk heeft geïnspireerd op de prentjes van zijn hollandschen voorganger’. De kunstgreep van J.v.R. was overigens jaren eerder toegepast in het spottijdschrift *Braga*, waar men gewezen had op de veelvuldige ‘litterarische diefstal’ door verscheidene Engelse schrijvers ‘aan Mr. Jacob van Lennep gepleegd’.

In het volgende nummer van de *Spectator* (2 december) reageert de illustrator Elchanon Verveer geheel in stijl. Hij betuigt aan J.v.R. zijn ‘bijzonderen dank’ voor het feit dat deze hem de mentor van John Leech heeft genoemd: ‘Bij de erkende verdiensten van den geestigen teekenaar van de Punch kan eene dergelijke in het openbaar uitgesprokene onderscheiding, niet dan hoogst eervol zijn’. Verveer maakt van de gelegenheid gebruik J.v.R. te vragen, ‘mij uw exemplaar van den Comic Grammar, die hier te lande zeldzaam schijnt te wezen, voor enige dagen ter inzage te zenden, opdat ook ik mij zou kunnen overtuigen van de gegrondheid der door u tegen den heer Leech ingebragte beschuldiging’. Voorlopig is hij echter van mening, ‘dat de uitgever of schrijver van den Comic Grammar den heer Leech dezelfde onderwerpen heeft opgegeven, als die, welke door mij geteekend werden en dat het daarom misschien onvoorzichtig was de nagedachtenis van John Leech van plagiaat verdacht te maken’.

De redactie ziet geen aanleiding aan de woorden van Verveer te twijfelen; in een naschrift concludeert ze, ‘dat de geachte kunstenaar zelf het bestaan van de Comic Grammar niet gekend heeft. Ook hij schijnt dus tot de gefopten te behooren’. Wel merkt ze op, dat de door J.v.R. gesignaleerde overeenkomst tussen sommige illustraties in beide boeken ‘werkelijk en op zeer in het oog vallende wijze’ bestaat. ‘Het lid der Akademie heeft dus waarschijnlijk den teekenaar zijne opgaven gedaan’, besluit de redactie.

Van Lennep voelt zich nu genoodzaakt ‘de pen op te vatten, ten

Bovenste tekening: *The Comic English Grammar* p. 69 Onderste tekening: *De Vermakelijke Spraakkunst* p. 55

Bovenste tekening: *The Comic English Grammar* p. 89 Onderste tekening: *De Vermakelijke Spraakkunst* p. 84

einde den heer Verveer te zuiveren van den onverdienden blaam, als had hij zich, bij het teekenen der illustraries, door de plaatjes uit the comic grammar laten inspireeren'. Daartoe geeft hij in de *Spectator* van 9 december opening van zaken over het ontstaan van de spraakkunst:

'Reeds negen jaren is het geleden, dat ik, aan de podagra te bed liggende, het Engelsche boek las en ik, tot verstroojing en opbeuring, beproefde, een dergelijk werk in 't Hollandsch te schrijven. Ik sprak met de heeren Binger over de uitgave en ons voornemen was toen, eenvoudig de plaatjes van Leech waarvan ik een lijst had opgemaakt, na te drukken, wat, in dat geval, niet onvermeld zou zijn gebleven. Het boek bleef toen liggen, en het werd later, ja tot twee reizen toe, geheel door mij omgewerkt. Toen nu eindelijk tot het drukken besloten werd, oordeelden de uitgevers wenschlijk en betamelijk, dat het boek met nieuwe plaatjes, door een Hollandschen kunstenaar vervaardigd, werd opgeluisterd, en zij zonden het handschrift aan den heer Verveer, met de lijst, maar natuurlijk zonder de comic grammar; dewijl het wel van zelf sprak, dat het zien van reeds bestaande plaatjes hem zou belemmerd hebben, de opvattingen en luimen te volgen van zijn eigen speelsch vernuft. De heer Verveer kende dus de Engelsche plaatjes niet: - hij verklaart dit bovendien zelf, en dewijl niemand het tegendeel zelfs zou durven beweeren, zal op dit punt wel ook niemand een enquête willen provoceeren - en het is juist omdat hij die plaatjes niet kende, dat hij er in geslaagd is, illustraties te leveren, die, wat gedachte en uitvoering betreft, de vergelijking met de Engelsche gerust kunnen doorstaan, zoo zij die niet overtreffen.'

Bij de lof die Van Lennep zijn illustrator toezwaait, past in elk geval de kanttekening, dat de plaatjes van Verveer wat grover zijn uitgevallen dan die van Leech. Verder is opgemerkt, dat in vergelijking met de tekeningen van de Engelsman die van Verveer burgerlijk en conventioneel zijn. Dat ze ook 'met een enkele uitzondering, stuk voor stuk van de Engelse kunstenaar zijn afgekeken', zoals R.W. Zandvoort meent, lijkt me niet juist. Tussen sommige illustraties bestaat een duidelijke overeenkomst, had de redactie van

de *Spectator* geconstateerd; niet tussen alle. Een aantal Nederlandse illustraties heeft geen Engelse tegenhanger, en verscheidene tekeningen van Leech hebben geen pendant in Van Lenneps boek. Vooralsnog zie ik geen reden te twijfelen aan de door Van Lennep gegeven lezing, dat Verveer door hem schriftelijk is geïnstrueerd.

Hoewel hij dat eigenlijk niet nodig vindt, maakt Van Lennep van de gelegenheid gebruik zich te verdedigen tegen de beschuldiging dat zijn boek een vertaling uit het Engels zou zijn: ‘Een nederduitsche spraakkunst, die een vertaling uit het engelsch zou zijn! Maar dat zou immers als de ongerijmdheid zelve geklonken hebben, en niemand, zelfs J.v.R. niet, zou zoo iets hebben kunnen gelooven!’

En verder, betoogt Van Lennep, heeft iedereen de auteur van de spraakkunst direct herkend; dat is het bewijs dat ik er een geheel eigen werk van heb weten te maken. Bovendien heb ik niet alleen aan *The Comic Grammar* ‘stof voor mijn boek ontleend’, maar ook aan de Nederlandse spraakkunsten van Brill en Kuyper. Kortom, ik heb het boek helemaal verhollandst en er een eigen stempel op weten te drukken, zodat het gerust een oorspronkelijk werk genoemd kan worden, luidt de argumentatie van de ‘steller (of compilator, zoo gij wilt)’ van de *Vermakelijke Spraakkunst*.

In een rijmalfabet aan het eind van zijn weerwoord verwerkt Van Lennep nog een paar stekeligheden aan het adres van Flanor, die naar eigen zeggen ‘exceptis excipiendis’ het boek niet zo erg vermakelijk had gevonden. De *Spectator* van 16 december bevat een enigszins geprikkelde reactie van Flanor, die vindt dat Van Lennep om de zaak heen is blijven draaien:

‘Er moest namelijk bewezen worden dat de Vermakelijke spraakkunst oorspronkelijk was, althans zoo goed als oorspronkelijk. De toer is behendig gedaan, maar men ziet toch de volte, den dubbelen bodem en het wegmoffelen van den zakdoek, niettegenstaande de prestidigateur [*sc.* goochelaar] de aandacht van zijn publiek op iets anders afleidt.’

Als vertaling is het boekje een meesterstuk, ‘en gij doet u zelven onregt als gij u dien laauwer van 't hoofd neemt’, merkt Flanor tenslotte op.

Bovenste tekening: *The Comic English Grammar* p. 106 Onderste tekening: *De Vermakelijke Spraakkunst* p. 99

Bovenste tekening: *The Comic English Grammar* p. 128 Onderste tekening: *De Vermakelijke Spraakkunst* p. 114

2

Het Engelse boek dat Van Lennep, ‘aan de podagra te bed liggende’, gelezen had, was *The Comic English Grammar; a new and facetious Introduction to the English Tongue*. Deze spraakkunst was in 1840 anoniem verschenen en in de jaren veertig enkele malen herdrukt; in 1851 bracht de Londense uitgever in zijn ‘shilling series’ een goedkope editie op de markt. Tot in onze eeuw zijn heruitgaven verschenen. De auteur was Percival Leigh (1813-1889), die vanaf 1841 meewerkte aan *Punch*. Zijn voornaamste werk, *Manners and Customs of ye Englyshe* (1849), is wel gekarakteriseerd als ‘a clever sarcastic chronicle of prevailing fashions and opinions’. In 1840 publiceerde hij ook een *Comic Latin Grammar*, die net als de andere spraakkunst anoniem verscheen. Zijn vriend John Leech (1817-1864), eveneens jarenlang gewaardeerd medewerker van *Punch*, verzorgde de illustraties in beide *Comic Grammars*.

Het meest gezaghebbende werk op spraakkunstig gebied was toentertijd Lindley Murray's *English Grammar, adapted to the different classes of learners*. De auteur was een Amerikaanse Quaker die zich in Engeland had gevestigd. Zijn spraakkunst, in 1795 voor het eerst verschenen, had een enorm succes en kende talloze edities. Het is moeilijk een grammatica aan te wijzen die zo bekend en zo populair geworden is en dat tot ver in de negentiende eeuw gebleven is. In haar *Middlemarch* (1871-72) verzekert George Eliot ons dat Mrs. Garth zelfs ‘in a general wreck of society would have tried to hold her “Lindley Murray” above the waves’.

Het verbaast dan ook niet, dat Leigh juist die spraakkunst tot uitgangspunt heeft genomen. Zijn boek kan dan ook beschouwd worden als een ‘vermakelijke’ versie van Murray's *English Grammar*. Wie de inhoudsopgave van Van Lenneps spraakkunst bestudeert, weet vrij goed hoe Murray's boek in elkaar zit. Die verwantschap laat zich bijvoorbeeld duidelijk aflezen aan de manier waarop bij Van Lennep de syntaxis is georganiseerd: in 22 regels. Ook bij Murray wordt de ‘Syntax’ in evenzovele regels behandeld. Op

een aantal plaatsen vinden we Murray nagenoeg ongewijzigd bij Van Lennep terug. Eén voorbeeld:

‘To produce the agreement and right disposition of words in a sentence, the following rules and observations should be carefully studied’ *(EG)*

‘To produce the agreement and right disposition of words in a sentence, the following rules (and observations?) should be carefully studied’ *(CG)*

‘Ten einde nu altijd de behoorlijke overeenkomst en woordschikking in een volzin te brengen, behoort men de navolgende Regels (en aanmerkingen) zorgvuldig in praktijk te brengen’ *(VS)*

Veelal heeft Leigh de tekst in vermakelijke zin aangevuld of bijgesteld:

‘A sentence is an assemblage of words, forming a complete sense’ *(EG)*

‘A sentence is an aggregate of words, forming a complete sense.

Sometimes, however, a sentence is an aggregate of words forming complete nonsense...’ *(CG)*

‘Een *volzin* is een vereeniging van woorden, die een *vollen* of volkomen *zin* uitmaken.

Somtijds echter is een *volzin* een vereeniging van woorden, die volkomen onzin uitmaken...’ *(VS)*

Sommige grapjes van Leigh gaan zonder Murray verloren. Zo verandert Leigh Murray's voorbeeldzin ‘The master who taught us’ in ‘The master who flogged us’. Bij Van Lennep heet het dan: ‘de beul, die hem geeselde’.

Van Lennep weet de Engelse voorbeelden op soms heel vernuftige wijze te verhollandsen. Veelal volgt hij de Engelse tekst op de voet. Hele stukken worden in al dan niet vrije vertaling overgenomen: de brief van de Leidse dienstmaagd (p. 8-9), de brieven van de vrijers A.B. en Y X (p. 105-106) en het onzinvers ‘De zwerver op den oceaan’ (p. 178-179), dat bij Leigh ‘The ocean wanderer’ heet (‘Bright breaks the warrior o'er the ocean wave’), om een paar voorbeelden te noemen. Voor J.v.R. was het niet moeilijk een aantal van dergelijke gevallen aan te wijzen: de *Comic Grammar* heeft

niet alleen als inspiratiebron, maar overduidelijk ook als legger gediend.

Wat bedoelde Van Lennep nu met ‘de Spraakkunsten van de heeren Brill en Kuyper’? W.G. Brill (1811-1896), hoogleraar Nederlands te Utrecht, was de auteur van een omvangrijke *Hollandsche Spraakleer* (1846), een boek vol geleerde verwijzingen naar het Sanskrit, Hebreeuws, Grieks, Latijn, Gotisch enz. Op dit werk baseerde hij enkele jaren later een *Nederlandsche Spraakleer*, die bestemd was voor het toenmalige VWO. Het boek verwierf in de jaren vijftig groot gezag. De stof van deze tot 1866 tweedelige spraakleer werd behandeld in vier ‘boeken’, wat een zeer klassieke indeling is, Het eerste deel (1849[1], 1860[3]) bevatte wat vroeger wel ‘etymologie’ werd genoemd, de ‘klankleer, woordvorming, aard en verbuiging der woorden’. De opbouw ervan is niet wezenlijk gewijzigd t.o.v. 1846.

Met zijn verwijzingen naar G. Kuyper, ‘wiens boek zulk een schat/van niet-vermaaklijke spraakkunst bevat’, doelt Van Lennep op G. Kuyper Hzn. (1815-1879) en diens *Beginselen der Nederduitsche Spraakleer voor Schoolgebruik* (1844[1], 1865[8]), een vrij traditioneel opgezet boek. De taalkundige werken van deze voormalige docent Nederlands aan de KMA hadden volgens een tijdgenoot ‘veler, zeer veler harten veroverd’. De onderwijzers die zich, al dan niet onder dwang, in Brills spraakleer verdiept hadden, waren niet verder gekomen dan het te beschouwen ‘als een in nevelen gehuld geheimenis, welks aanschouwing of bespreking hun eene kille huivering door de leden jaagt’.

In *De Vermakelijke Spraakkunst* is de invloed van Brill vooral merkbaar in het gedeelte over de woordgronding of etymologie. Met name wat betreft het aantal woordsoorten en de (volgorde van) behandeling ervan heeft het werk van Brill als uitgangspunt gediend. Een paar voorbeelden moeten volstaan.

- Bij Murray/Leigh wordt het lidwoord (Chapter II in de etymologie) behandeld vóór het zelfstandig naamwoord (Chapter III). Van Lennep kiest voor de volgorde die in de *Nederlandsche Spraakleer* wordt aangehouden: zelfstandig naamwoord eerst. Hij

verplaatst daarom het hoofdstuk over het lidwoord naar achteren, zodat het zelfstandig naamwoord nu het eerst aan de orde komt. De nummering van dit hoofdstuk wordt gewijzigd (Chapter III wordt hoofdstuk twee), maar Van Lennep laat na, deze aanpassing verder door te voeren: op zijn tweede hoofdstuk (p. 29-46) volgt nu het *vierde* hoofdstuk (p. 47-53).

- Bij Murray/Leigh ontbreekt het telwoord als woordsoort; zij komen uit op negen woordsoorten. Zich baserend op Brill voegt Van Lennep een eigen hoofdstuk over de telwoorden toe (p. 73-75) en last dit in na het hoofdstuk over de lidwoorden (p. 68-72). Zo wordt duidelijk waarom *De Vermakelijke Spraakkunst* in het etymologiegedeelte twee hoofdstukken meer telt dan Murray / Leigh (resp. dertien en elf).

- Het opvallende verschil in opbouw van het hoofdstuk over de voornaamwoorden kan ook tot Brill herleid worden. De Engelse indeling in drie hoofdsoorten is vervangen door een indeling in zeven gelijkwaardige voornaamwoorden, in dezelfde volgorde die we bij Brill aantreffen. Ik kom op Brill nog terug, maar voor dit onderdeel kan de conclusie zijn, dat Van Lennep hier aan de hand van Brill in een aantal opzichten sterk ‘verdietst’ heeft.

Kuyper is minder prominent aanwezig. Een paar keer maar wordt naar z'n spraakleer verwezen. In het gedeelte over de ‘klankmaatkunde’ heeft Van Lennep, in vergelijking met z'n Engelse voorbeeld, enkele paragrafen toegevoegd. Het hoofdstuk ‘Over de samenstelling van de proza’, dat volgt op het eerste hoofdstuk ‘Over de uitspraak’, is wat betreft twee van de drie afdelingen een op Kuyper geïnspireerde toevoeging van de hand van Van Lennep. Het gaat hier om ‘Over de goede volgorde der woorden’ (p. 154-155) en ‘Over de behoorlijke samenstelling der volzinnen’ (p. 156-158). Het stuk ‘Over de leesteekens’ (p. 158-161) is weer gevolgd naar Leigh, die dit onderwerp in zijn boek pas later aan de orde stelt. Na deze paragrafen als ‘Tweede hoofdstuk’ te hebben ingelast ging Van Lennep weer verder met hoofdstuk twee van zijn Engelse voorbeeld. Hij vergat (?), dat hij zojuist zelf al een tweede hoofdstuk had geschreven, met als resultaat dat er hier twee tweede hoofdstukken zijn.

Van Lennep had gelijk, toen hij wees op de spraakkunsten van Brill en Kuyper. Met recht kon hij volhouden dat zijn boek niet louter vertaling was. Maar dat hij aan de *Comic Grammar* ‘stof ontleende’ voor z'n eigen boek, is een understatement. Inderdaad, hij bewerkte, schrapte en voegde toe, kortom, verdietste naar 's lands gelegenheid. Dat neemt niet weg, dat *De Vermakelijke Spraakkunst* voor een aanzienlijk deel (minstens voor de helft, schat Zandvoort) gewoon vertaald is uit het Engels. Al met al is het boek toch het beste als een Nederlandse bewerking te typeren.

Bij verschillende gelegenheden en op verschillende manieren heeft men Van Lennep van plagiaat beschuldigd. Zijn repliek in dit geval was: wijs me maar eens één enkele spraakkunst aan ‘die niet hier of daar op de leest eener vroegere geschoeid is’. Een op zich terechte opmerking. Murray's *English Grammar* is een - overigens knappe - compilatie uit achttiende-eeuwse Engelse spraakkunsten. De *Nederduitsche Spraakkunst* (1805) van Pieter Weiland, de belangrijkste spraakkunst vóór Brill, is een bijna plagiërende navolging van een Duitse grammatica, terwijl voor Brills spraakleer ook een Duits werk model heeft gestaan. En de stukken die Van Lennep uit Kuyper haalt, zijn op hun beurt weer ontleend - mijn verhaal wordt eentonig - aan een Nederlands boek dat ook weer geheel en al compilatie is. In principe ging Van Lennep niet anders te werk dan menig tijdgenoot. Het navolgen van Leigh is dan ook geen punt van kritiek geweest. Wat men hem kwalijk heeft genomen, is uitsluitend dat hij zijn belangrijkste bron niet openlijk heeft vermeld.

In 1866 publiceerde Van Lennep een *Vermakelijke Latijnsche Spraakkunst*. In het Nederlandse vers vooraf dichtte de ‘Samensteller’: ‘‘t Is - als wel van zelf spreekt - uit het Engelsch vertaald’. Verdere discussie bleef dan ook uit.

Tenslotte dit. Leigh heeft in zijn spraakkunst nogal wat hatelijkheden verwerkt aan het adres van verschillende groepen. Hij spot met het taalgebruik van Joden, Fransen, Amerikanen, Quakers, ‘the lower or illiterate classes’. Ook de politici moeten het ontgelden. Van Lennep heeft de meeste van deze soms onaangename ste-

keligheden niet overgenomen. Fransen bijvoorbeeld komen nog wel voor, en ook de politiek krijgt regelmatig een sneer, maar in vergelijking met de Engelse spraakkunst is de Nederlandse versie niet anders dan goedaardig te noemen, eerder komisch dan satirisch.

3

‘Het wonderlijkste van dit boekje is echter dat niet alles gekheid is. Er is integendeel ook veel in dat “heusch gemeend” is,’ merkt Flanor op in zijn aankondiging van *De Vermakelijke Spraakkunst*. Hij heeft gelijk, en het is niet moeilijk aan te geven wat dat serieuze element nu wel is. Duidelijk wordt dan ook, waarom Van Lennep zich op de titelpagina als Akademielid heeft laten vermelden.

Jacob van Lennep heeft het nadrukkelijk gemunt op het officiële ‘voorzangers-Nederduitsch’ (een voorzanger in de Hervormde Kerk was nog stijver dan wat het volk ‘een blikken dominee’ noemde, legt Gerard Brom uit). Het is het soort Nederlands dat door de spraakkunsten geleerd wordt, maar - de *spraak*kunsten leren vooral hoe men *niet* spreekt, weet Van Lennep. Het voorzangers-Nederduitsch wordt onder meer gekenmerkt door de aanwezigheid van woorden en taalvormen die in het gewone taalgebruik nauwelijks voorkomen. Daartoe behoren genitieven (‘De rotting *mijns* knorrigen *ooms*’ - zo praat geen mens) en betrekkelijke voornaamwoorden als *hetwelk* en *dewelke* en vormen als *wiens* of *wier*. Sommige grammatica's vermelden ook nog de bijvoegende wijs (conjunctief), maar die kunnen we best missen, vindt Van Lennep. Wie zegt er nu ooit: ‘Ik wenschte, dat er een einde aan dat gezeur *kwame*’? Professor Roorda heeft dan ook rustig alle voorzangers kunnen uitdagen ‘hem een ander voorbeeld aan te voeren van een bijvoegende wijs buiten 't *zij* en 't *ware*’ (p. 81). En met die opmerking verwijst Van Lennep naar een discussie die de lezers van z'n spraakkunst niet onbekend geweest kan zijn.

Op 18 juni 1855 had de oriëntalist Taco Roorda (1801-1874) in

de vergadering van de letterkundige afdeling van de Koninklijke Academie van Wetenschappen een voordracht gehouden met de titel ‘Over het onderscheid tusschen spreektaal en schrijftaal’. Daarin wees hij op het grote verschil dat er, niet alleen in het Nederlands, bestond tussen de gesproken en de geschreven taal. In afwijking van wat toen gebruikelijk was, stelde Roorda het primaat van de gesproken taal: de spreektaal is de levende taal en wat er in de schrijftaal niet mee overeenstemt, is dood. De verbuiging van lidwoorden of het gebruik van de conjunctief bijvoorbeeld, dat alles kent men in de spreektaal niet. Volgens Roorda had het Nederlands nooit, ook in de Middeleeuwen niet, buigingsuitgangen gehad. Dat waren slechts ‘Latijnachtige Germanismen’, die maar uitgebannen moesten worden. Hij pleitte voor een bevrijding van de schrijftaal ‘uit de stijve banden van willekeurige regels, waarin zij geprangd is’; uitgangspunt daarbij moest zijn ‘de beschaafde algemene spreektaal’.

Roorda's voordracht lokte scherpe kritiek uit. De Leidse neerlandicus M. de Vries (1820-1892) wees de historische en theoretische argumenten van Roorda met kracht van de hand. W.G. Brill, ook Akademielid, betoonde zich in zijn reactie een fervent verdediger van de conjunctief. De datief wilde hij nog wel prijsgeven, maar de genitief, als een meer ‘edele’ vorm - ‘de Heer Brill bedoelt meer deftige,’ merkte Roorda op - moest behouden blijven. Andere volken doen veel meer aan taalcultuur, klaagde Brill. ‘Onze vrouwen en dochters zouden zich schamen een enkele fout in haar Fransch te maken, maar stellen er een roem in, dat zij geen Hollandsch verstaan.’ Met het beschaven van de taal, d.w.z. het cultiveren van ‘kostbare taalvormen’ als de conjunctief, zou ‘aan het Vaderland een gewichtige dienst worden bewezen’. Brill was een liefhebber van de aan de spreektaal vreemde verbuigingen in de schrijftaal, stelde Roorda vast en hij verwees daarbij naar Brills geschriften: in de *Hollandsche Spraakleer* heeft Brill het bijvoorbeeld over ‘de vorming *des meervouds*’ en elders blijkt hij gehecht aan woorden als *dezelve* en *hetzelve*.

Ook het Akademielid Van Lennep mengde zich in de discussie.

In de vergadering van 8 oktober 1855 zei hij het zeer te waarderen dat Roorda het onderwerp ter sprake had gebracht. Maar ook hij kon het niet eens zijn met Roorda's ideeën op taalhistorisch gebied. Naar zijn mening was de taal ‘echt logisch in hare ontwikkeling. Er is in hare vorming inderdaad niets willekeurigs.’ Volgens het verslag richtte Van Lennep zich daarna tot Brill:

‘Tegen den Heer Brill neemt hij het op voor onze beschaafde vrouwen, die dikwijls beter spreken en schrijven dan hare echtgenooten, terwijl deze het altoos te mooi willen maken. In gemeenzame brieven schrijft de vrouw gelijk zij gevoelt en denkt. Hij eindigt met eene kleine verdediging van zich zelven, in zoover hij den slotuitgang van het vrouwelijke of verbogen lidwoord veelal gewoon is af te kappen.

Maar de fout ligt aan een gebrekkig taalonderwijs op de scholen, waarbij men soms den nadruk leert zetten op geheel toonlooze uitgangen. Dit moet vermeden, ja geheel ter zijde gesteld worden.’

In de jaren 1856 en 1857 werd het debat in de Akademie voortgezet. Roorda sloot zijn aandeel af met het publiceren van een *Verhandeling over het onderscheid en de behoorlijke overeenstemming tusschen spreektaal en schrijftaal, inzonderheid in onze moedertaal* (Leeuwarden 1858). In een brief van 29 oktober 1858 schreef Van Lennep aan Roorda naar aanleiding van het hem toegestuurde exemplaar:

‘Hartelijk dank, waarde Vriend, voor uw Verhandeling, die, naar 't mij voorkomt, ook den hardnekkigsten voorvechter der genitieven en konjunktieven moet overtuigen. Jammer maar en eeuwig te betreuren, dat nu wij eenmaal spelling en grammaire hebben van Staatswege, de Staat er zich verder niet meê bemoeien wil, en onze schoolmeesters alzoo wel bij den ouden sleur zullen moeten blijven. Wat zou er anders bij het onderwijs een tijd gewonnen worden, die nu nutteloos verspild wordt met het inpompen van taalregels en flexies aan kinderen, die er niks van begrijpen, omdat zij van die genitieven en konjunktieven evenmin in het dagelijks onderhoud iets merken als van de *dezelves*.’

Met de taalhistorische opmerkingen van Roorda kon Van Lennep niet meegaan, maar Roorda's inzichten over de algemene beschaafde spreektaal deelde hij wel. Hij verwerkte ze in *De Vermakelijke Spraakkunst*, waaraan hij juist ten tijde van het Akademiedebat begonnen was. Zo zijn er expliciete verwijzingen naar Roorda (p. 61, 68, 81). En het ‘voorzangers-Nederduitsch’ is niets anders dan wat Roorda ‘schrijftaal’ noemt, het Hollands in zondagspak: ‘al zulke woorden en uitdrukkingen en vormen, die in de spreektaal niet in gebruik zijn.’ Zowel voor Roorda als voor Van Lennep ligt de norm voor het verzorgde spreken niet meer in de plechtige geschreven negentiende-eeuwse taal, maar in hun eigen natuurlijk geachte omgangstaal. Hun gezamenlijke tegenstander in deze was W.G. Brill, voorvechter van genitieven en conjunctieven, naar wie in de *Vermakelijke Spraakkunst* vele malen wordt verwezen. Aan Brills *Spraakleer* heeft Van Lennep menig voorbeeld ontleend. De conclusie moet zijn, dat hij met zijn *Vermakelijke Spraakkunst* mede een bijdrage heeft willen leveren aan de spreektaal-schrijftaaldiscussie uit de jaren vijftig.

In de jaren negentig hielden de hervormers uit de beweging rond het tijdschrift *Taal en Letteren* (1891-1906) een soortgelijk pleidooi voor de beschaafde spreektaal, die zij het ABN, het Algemeen Beschaafd Nederlands noemden. Taco Roorda beschouwden zij als een van hun voorgangers, en het wekt geen verbazing dat de herdruk in 1890 van Van Lenneps spraakkunst met instemming werd begroet. Moet men de ernst van dit boek eindelijk niet eens au sérieux nemen, vroeg J.H. van den Bosch, een van de voormannen van deze beweging, zich af (*Taal en Letteren* 1 (1891), p. 78). ‘Overal is er het aangename met paradoxe nuttigheid gemengd. Hun, die de moedertaal bestudeeren, zij deze uitgaaf dringend aanbevolen,’ schreef hij. Nu, bijna honderd jaar later, zie ik geen aanleiding om tegen deze uitspraak in beroep te gaan.

4

Zoals gezegd verscheen *De Vermakelijke Spraakkunst* voor het eerst in november 1865. In het *Nieuwsblad voor den Boekhandel* van 9 november 1865 is de spraakkunst opgenomen in de rubriek 'Verschenen boeken in Nederland'. Uit commerciële overwegingen werd de naam van de auteur erbij vermeld. In het *Nieuwsblad* van 14 december 1865 vinden we de tweede druk aangekondigd. Een jaar later volgde, nog steeds bij dezelfde uitgever, de derde druk (*Nieuwsblad*, 15 december 1866). In 1890 verscheen bij A.W. Sijthoff te Leiden een vierde druk. De 'leerzame en opwekkende houtsneden' van Elchanon Verveer zijn hierin vervangen door 'een aantal illustratiën naar teekeningen van Alfred Ronner'. Voor de thans voorliggende uitgave is gebruik gemaakt van een exemplaar van de eerste druk, dat berust op de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag (sign. Ki 238). Voor de *Comic English Grammar* heb ik me gebaseerd op het exemplaar van de eerste uitgave (1840) dat zich bevindt op de Universiteitsbibliotheek te Leiden (sign. Hotz 4384). Ook de plaatjes in dit nawoord zijn daaruit overgenomen.

Voor de volledigheid vermeld ik nog, dat Van Lennep in 1866 zijn versie van Leighs *Comic Latin Grammar* publiceerde onder de titel *De Vermakelijke Latijnsche Spraakkunst, ten nutte der jeugd samengesteld door een liefhebber der Latijnsche tale*. De illustraties waren ditmaal van de hand van J.W.F. Kachel, die zich voor de gelegenheid Johannes Kachelius noemde. Een bespreking van dit boek staat in *De Nederlandsche Spectator* van 24 november 1866.

De plagiaatkwestie werd in het tijdschrift *De Bibliotheek* van 1886 nog eens uit de doeken gedaan. Ze komt ook ter sprake in M.F. van Lenneps studie *Het leven van Mr. Jacob van Lennep* (1910^2), tweede deel, p. 227-228. In 1968 stelde R.W. Zandvoort de zaak opnieuw aan de orde (*De Nieuwe Taalgids* 61), en wel naar aanleiding van de artikelen die hij in diezelfde tijd elders over de *Comic English Grammar* publiceerde. Van zijn artikelen heb ik dankbaar gebruik gemaakt.

Op de controverse Van Lennep - Brill is kort gewezen door Druyven in een artikel over de totstandkoming van de *Hollandsche Spraakleer*. Studies over het werk van Kuyper ontbreken geheel. Het debat tussen Roorda, De Vries en Brill, en de brede context ervan is besproken in mijn *Norm, geest en geschiedenis*, m.n.p. 339-368. Ook aan de positie van Van Lennep wordt daarin aandacht besteed. J.v.R. is in *De Nederlandsche Spectator* van 22 november 1890 geïdentificeerd als de Haagse jurist jhr Jacob de Witte van Citters (1817-1876).

Beknopte bibliografie

Gerard Brom, *Boekentaal*. Amsterdam 1955.
Th. Druyven, ‘Samenspraak bij de Hollandsche Spraakleer. Over W.G. Brill en de samenwerking met M. de Vries bij de totstandkoming van de Hollandse Spraakleer (1846).’ In: L. van Driel & J. Noordegraaf, red., *Studies op het gebied van de geschiedenis van de taalkunde*. Kloosterzande 1982, 157-173.
M.F. van Lennep, *Het leven van Mr. Jacob van Lennep*. Tweede druk. Amsterdam 1910.
N., ‘Invloed der Engelsche taal en letterkunde op de Nederlandsche.’ In: *De Bibliotheek, Letterkundig bijblad van Noord en Zuid* 9 (1886), 65-146.
J. Noordegraaf, *Norm, geest en geschiedenis. Nederlandse taalkunde in de negentiende eeuw*. Dordrecht 1985.
R.W. Zandvoort, ‘Een vermakelijke Engelse spraakkunst uit 1851.’ In: *Levende Talen* 239 (april 1967), 227-231; 244 (februari 1968), 104.
R.W. Zandvoort, ‘A Comic English Grammar of 1851.’ In: *Revue des Langues Vivantes - Tijdschrift voor Levende Talen* 34 (1968), 324-340.
R.W. Zandvoort, ‘Jacob van Lennep als plagiator.’ In: *De Nieuwe Taalgids* 61 (1968), 336-339.